

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
Ústav pedagogiky a sociálních studií

Diplomová práce

Bc. Aneta Seidlová

Deviantní chování a kriminalita mládeže

Olomouc 2013

vedoucí práce: PhDr. Linda Švrčinová

Prohlášení

Prohlašuji, že předloženou diplomovou práci *Deviantní chování a kriminalita mládeže* jsem vypracovala samostatně a že jsem použila jen prameny uvedené v seznamu literatury a použitých zdrojů.

V souvislosti s vytvořením této diplomové práce nebyla porušena autorská práva třetích osob, zejména nebylo zasaženo nedovoleným způsobem do cizích autorských práv dle autorského zákona (č. 121/2000 Sb.).

S ohledem na citlivost dat použitých pro účely empirické části diplomové práce dále prohlašuji, že všechna prezentovaná data jsou anonymní a jsou uváděna v souladu se zákonem č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů.

Tato nebo obdobná práce mnou doposud nebyla využita k získání jiného akademického titulu.

Tištěná verze práce je shodná s prací na CD nosiči.

V Olomouci 19. 6. 2013

.....
Bc. Aneta Seidlová

Poděkování

Děkuji PhDr. Lindě Švrčinové za odborné a trpělivé vedení práce, vstřícný přístup a poskytování rad.

Mé poděkování patří rovněž kurátorům pro mládež, kteří mi poskytli cenné informace k výzkumnému šetření.

V Olomouci dne 18. května 2013

.....
Bc. Aneta Seidlová

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Bc. Aneta Seidlová
Katedra:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	PhDr. Linda Švrčinová
Rok Obhajoby:	2013

Název práce:	Deviantní chování a kriminality mládeže
Název v angličtině:	Deviant behaviour and criminality in youth
Anotace práce:	Diplomová práce se zabývá deviantním chováním a kriminalitou mládeže orientovaným na prevenci sociálně patologických jevů a následnou intervencí. Cílem práce je popsat problematiku související s kriminalitou mladistvých, zvláště v oblasti prevence a intervence. Na teoretickou část navazuje část praktická, jejíž cílem je analyzovat stav a efektivitu preventivních opatření realizovaných v Olomouckém kraji, objasnit trestnou činnost páchanou mladistvými v kraji a posoudit účelnost novely zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí.
Klíčová slova:	Dítě, mládež, mladistvý, deviantní chování, kriminalita, prevence, intervence, sociálně-právní ochrana dětí, kurátor pro děti a mládež, Transformace systému péče o ohrožené děti.
Anotace v angličtině:	The thesis deals with deviant behavior and criminality in youth prevention-oriented social pathologies and subsequent intervention. The aim is

	to describe the problems associated with juvenile delinquency, particularly in the area of prevention and intervention. The theoretical part is followed by the practical part, the aim of which is to analyze the status and effectiveness of preventive measures implemented in the Olomouc region, to clarify crimes committed by juveniles in the region and to assess the effectiveness of the amendment to act no. 359/1999 Coll. on social and legal protection of children.
Klíčová slova v angličtině:	Child, youth, juvenile, deviant behaviour, criminality, prevention, intervention, social and legal protection of children, officer in charge of children and youth at risk, Transformation of system of care about vulnerable children.
Přílohy vázané v práci:	Příloha č. 1: doslovný přepis rozhovoru s K 1, město B, 12 let kurátorské praxe pro mládež Příloha č. 2: doslovný přepis rozhovoru s K 2, město B, 5 let kurátorské praxe pro mládež Příloha č. 3: doslovný přepis rozhovoru s K 3, město A, 17 let kurátorské praxe pro mládež Příloha č. 4: doslovný přepis rozhovoru s K 4, město C, 7 let kurátorské praxe pro mládež
Rozsah práce:	120 s. + 29 s. příloh
Jazyk práce:	český

OBSAH

Úvod	8
1 Vymezení základních pojmů	11
2 Deviantní chování a kriminalita	16
2.1 Příčiny deviantního chování a kriminality	18
2.2 Zdroje dat o kriminalitě	19
3 Kriminalita mládeže	25
3.1 Mládež jako ohrožená sociální skupina	26
3.2 Profil mladistvého delikventa	27
3.3 Trestní odpovědnost mladistvých	29
3.4 Opatření ukládána mladistvým	30
3.4.1 Diagnostický ústav	33
3.4.2 Výchovný ústav	35
3.4.3 Dětský domov	35
3.4.4 Střediska výchovné péče	36
4 Prevence kriminality	38
4.1 Prevence v rodině	44
4.2 Prevence ve školním prostředí	46
4.2.1 Školní metodik prevence	51
4.2.2 Primární prevence soc. patol. jevů ve školství na úrovni Olomouckého kraje	53
4.3 Společenská kontrola jako prevence	55
4.4 Prevence a policejní činnost	56
4.5 Systém prevence v ČR	58
4.5.1 Organizace systému prevence	59
5 Intervence do sociálně patologických jevů mladistvých	62
5.1 Práce s agresivními jedinci	63
5.2 Probační a mediační služba	64
5.3 Sociálně-právní ochrana dětí	66
5.4 Transformace systému péče o ohrožené děti	68
6 Kurátor pro mládež	72
7 Empirická část	76
7.1 Výzkumné cíle, výzkumné předpoklady	76

7.2 Výzkumný vzorek.....	77
7.3 Metody sběru dat	77
7.3.1 Analýza dokumentů	78
7.4 Organizace a průběh a šetření	79
8 Vyhodnocení výzkumu	81
8.1 Analýza a interpretace získaných dat.....	81
8.2 Vyhodnocení výzkumných otázek	97
9 Shrnutí výsledků šetření, diskuse a doporučení	103
Závěr	109
Seznam zkratk.....	111
Seznam tabulek a obrázků.....	112
Seznam použité literatury a pramenů	113
Seznam příloh	120

Úvod

V současné době jsme svědky nárůstu patologických jevů ve společnosti, o to více je znepokojující, mluvíme-li o patologických jevech dětí a mládeže. Perspektivou je efektivní, ale především včasná prevence, kterou zabezpečuje zejména škola, ale i jiné instituce. Úkolem státu je potom zajišťovat a tvořit projekty, jež se zaměřují zejména na primární prevenci a se samosprávami se spolupodílet na strategiích prevence v jednotlivých krajích naší republiky. V dnešním světě nejsou děti ohrožovány pouze návykovými látkami, ale i jinými formami závislostí na technologiích příznačných dnešní době, které mohou mít neblahý vliv na jejich chování a celkové vnímání reality a lidských hodnot. Role státu, ale i dalších nestátních neziskových organizací, je nabídnout mladistvým dostatečné množství smysluplné náplně nejen volného času, ale celkově navést dospívající jedince, a to nejen ohrožené sociálně negativními způsoby chování, na správnou cestu.

Hlavním cílem diplomové práce je vymezit problematiku kriminality mládeže a následně analyzovat činnost kurátorů pro děti a mládež, kteří hluboce zasahují do této oblasti společensky negativních jevů. Teoretická část je orientována spíše na prevenci kriminality dětí a mládeže než na etiologii, jelikož je všeobecně známo, že za problémovým chováním jedinců stojí předně rodiče, rodinné prostředí, kde děti vyrůstají. Není proto potřeba již hlouběji do tohoto okruhu zasahovat. Naopak prevenci, především primární, kriminality je věnována spousta práce, projektů a v neposlední řadě finančních prostředků. Neméně je důležitá i včasná a efektivní intervence, tedy zásah do již probíhajících nežádoucích jevů mladistvých. Této problematice je věnován dostatečný prostor a postupuje dále do empirické části.

Po obecném úvodním diskursu předkládané problematiky přiblížím jednotlivé části diplomové práce, která se skládá z osmi na sebe navazujících oblastí.

Nejprve popíši oblasti teoretické části. Po základním vymezení pojmů, jež se tématu dotýkají, se věnuji deviantnímu chování a kriminalitě mladistvých, což, jak se dozvíme, nejsou totožné pojmy. Jak je uvedeno výše, příčiny jsou v práci jen obecně nastíněny a informacím o celkovém rozsahu kriminality bude patřit další podkapitola. Ve třetí kapitole jsem se již zabývala samotnou kriminalitou mladistvých, kde je v první řadě definována mládež jako ohrožená sociální skupina a popsán profil mladistvého delikventa. Dále se v kapitole zabývám trestní odpovědností mladistvých, na což navazuje opatření ukládána

mladistvým za porušování jak právních, tak i jiných sociálních norem. Čtvrtá část diplomové práce nám poskytuje informace o prevenci kriminality od rodinného a školního prostředí, přes školního metodika prevence a nahlédnutí do primární prevence v regionu, po společenskou kontrolu jako důležitým faktorem přirozené prevence a není opomenuta ani policejní činnost, systém a organizace prevence v ČR. Pátá kapitola teoretické části nám poskytuje informace o možnostech zásahu do protispolečenského chování mladistvých, jedná se mimo jiné o práci s agresivními jedinci a činnost Probační a mediační služby. Závěr této kapitoly patří sociálně-právní ochraně dětí a zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, který ji upravuje. Následně bude rozebrána novela tohoto zákona, jež nese název Transformace systému péče o ohrožené děti. V poslední kapitole bude popsána rovněž činnost kurátora pro mládež, která spadá pod OSPOD (orgán sociálně-právní ochrany dětí).

V empirické části diplomové práce je zjišťována, za pomoci rozhovorů s kurátory pro mládež, efektivita preventivních opatření realizována v Olomouckém kraji, možnosti zlepšení preventivních řešení v regionu a také stanovisko kurátorů pro mládež ohledně probíhající novelizace zákona, jež je zmíněna výše. Pro doplnění teoretické části a celistvost získaných informací, bude přispívající metodou výzkumu analýza dokumentů opatřených z Krajského ředitelství policie Olomouckého kraje.

Povahou je téma diplomové práce velice rozsáhlé a proto cílem této práce není kompletní rozbor kriminality mládeže, ale spíše souhrnný náhled do závažného společenského problému, seznámení se s činností pracovníků zainteresovaných do procesu nápravy patologických jevů jedinců této věkové kategorie a posoudit účinnost a efektivitu současně probíhající novely zákona č. 359/1999 Sb. – Transformaci systému péče o ohrožené děti, jež je dlouholetým národním projektem.

I Teoretická část

1 Vymezení základních pojmů

Základním regulativem sociální reprodukce, který sociálním útvarům umožňuje přežít a dále se rozvíjet, je normativní řád, tedy závazný systém **sociálních norem**, který modeluje chování člověka a zároveň stanoví očekávání tohoto chování. Jádrem normativních řádů jsou sociální normy, tedy pravidla, která jsou produktem procesu sociální interakce a sociální komunikace členů příslušného sociálního útvaru. Některá pravidla závazného lidského jednání jsou dána harmonizací individuálních zájmů, některá skupinových a některá se jeví, jakoby vyjadřovala „obecný zájem celé společnosti“. Sociální normy tedy nejsou pouhým výtvozem jedinců, ale prochází procesem objektivizace, díky kterému sociální normy vystupují jako „objektivní“ danost, nezávislá na individuální vůli subjektů sociálních vztahů. Sociální normy musí být jednotlivými subjekty sdílené, tj. musí jim být známy a musí je orientovat v procesu vzájemné komunikace. Vystupují tak v podobě obecně sdílených pravidel chování, které mají normativní význam a jejichž zachovávání je příslušným sociálním útvarem vyžadováno a vynucováno. Možnost vynutitelnosti (sankcionovanosti) sociálních norem, je charakteristický zejména pro normativní řády tradiční společnosti. Moderní společnost obecnou definici sociální normy ještě rozlišuje zejména o možnost chovat se odlišným způsobem, než je normou předepsáno (sociální deviace) a o nutnost sociální komunikace, která však zahrnuje komunikaci nejen v rámci příslušných pravidel, ale i o těchto pravidlech. Za základní funkci sociálních norem v určitém sociálním kontextu je proto možné považovat stabilizaci chování subjektů sociálních vztahů, která vede ke stabilizaci samotných sociálních vztahů a vazeb. (Komenda 1999, s. 13–17)

Jedním ze základních klasifikačních měřítek normativních řádů je jejich dělení v závislosti na oblasti sociálního života, které jsou normativní úpravou dotčeny. Z hlediska problematiky regulace sociálního chování můžeme za nejdůležitější normativní systémy považovat morální, obyčejové, náboženské a právní normy, méně významnými normativními systémy pak jsou normy jazykové, logické, estetické, ekonomické či politické povahy. (Komenda 1999, s. 18)

Od druhu sociálních norem a závažnosti jejich porušení se odvíjí i systém **sociálních sankcí**. V běžné mluvě máme tendenci slovo sankce ztotožňovat s různými druhy trestů, ve formalizované rovině pak zejména s katalogem trestů vymezeným trestním právem. Avšak to je pouze jedna rovina sankce. Už z etymologického původu slova je patrné, že sankce mohou mít také svoji pozitivní rovinu, která rovněž slouží reprodukci společenského řádu. V tomto

případě uvažujeme o různorodém systému odměn, pochval a benefitů, jejichž smyslem je kladná motivace lidí k následování sociálních norem. Podle nasměrování sankce tedy můžeme hovořit o její preventivní dimenzi (předcházení negativním jevům, podpora jevů žádoucích), a represivní dimenzi (dodatečné potrestání deviantů a potlačení nežádoucích projevů chování). Sankcí se považuje sociální reakce jedince nebo skupiny, jejímž cílem je zajistit dodržování normy. (Dubský, Urban 2008, s. 30)

Termín **sociální kontrola**, uvedený do sociologie Američanem Edwardem Rossem na konci 19. století, je jedním z ústředních témat sociologie, které úzce souvisí s již tradičními otázkami řádu a stability, autority a moci, sociální organizace, s procesem uvádění jedince do společnosti, s procesem aplikace norem, sociálními problémy nebo deviantními projevy lidského chování. Zároveň se v jeho rámci řeší jedna z klíčových otázek sociologického zkoumání, a to proč se lidé spolupodílí na tom druhu společné existence, které říkáme společnost. Každé lidské společenství si pod diktátem „vrozeného“ pudu sebezáchovy a své další reprodukce vytváří dozorové procesy a mechanismy, kterými zjišťuje stav věcí, nutí své členy brát v některých situacích ohledy na druhé, chovat se žádoucím, tedy předepsaným, očekávaným a předvídatelným způsobem. Jinými slovy řečeno, nutí je být solidárními a konformními. Tímto se totiž společnost chrání proti svým narušitelům v rámci udržení sociálního konsenzu. Snaží se minimalizovat výskyt radikálních sociálních konfliktů a maximalizovat tak šanci na uspokojení individuálních i skupinových potřeb všech svých členů. Citlivější by ale asi bylo zdůraznit, že se popsáním kontrolním tlakem v první řadě snaží předcházet vzniku takových sociálních konfliktů, které by dokázaly společnost destabilizovat, narušit její „zdravý“ chod. Z tohoto hlediska představuje sociální kontrola takový soubor prostředků (mechanismů), které mají regulovat stav společnosti jak v její stabilitě, tak v jejích proměnách. Mezi základní funkce sociální kontroly patří zajišťování zdravého chodu společnosti, posilování soudržnosti společnosti a dosažení konformity jejích členů, uspokojování individuálních i skupinových potřeb co největšího počtu sociálních subjektů a ověřování a potvrzování platnosti hodnot a norem. (Dubský, Urban 2008, s. 33–35)

Pojem **sociální deviace**, jímž rozumíme nebo označujeme každé sociální chování (individua nebo skupiny), které porušuje nějakou sociální normu a je proto určitou částí společnosti odmítáno, k takovým pojmům rozhodně patří. Je dosti široký, protože nevypovídá ani o tom, jestli směr odchylky je pozitivní nebo negativní. Je i emocionálně indiferentní, protože neříká, zda dané konkrétní deviantní chování je dobré či špatné. Tento pojem má ještě některé další přednosti, například tu, že se v něm předpokládá měnící se deviace v závislosti

na kulturním prostředí, na sociálním prostoru a času, a naopak nepředpokládá, že se lidé mechanicky dělí na normální a devianty – nabádá proto vlastně k toleranci a porozumění, nejen k odsouzení a trestu. Pojem deviantní chování nebyl po dlouhou dobu akceptován. Do poloviny 80. let minulého století nebyl v obecně uznané pojmové výbavě oficiální marxistické sociologie. Teprve když sovětští autoři, v čele s akademikem Kudrjavcevem, pojem rehabilitovali a dokonce se pokusili o svébytnou obecnou teorii deviace, byl pojem legitimizován i u nás. Tento pojem tak zahrnuje rozmanitá chování, fenomény, které nás trápí a zneklidňují. Každá společnost v přechodu – a naše společnost se nachází v tomto smyslu ve stavu bezprecedentní – je přímo nabita deviantními fenomény. (Mühlpachr 2008, s. 36)

Důsledkem sociální deviace může být u motivovaných deviací dosažení nebo nedosažení stanoveného cíle, uspokojení či neuspokojení potřeby. Na úrovni jedince může deviace vyvolávat pocity hanby, viny a snahy o racionalizaci nebo neutralizaci. Na úrovni okolí může docházet k normalizaci deviantního chování, nebo naopak ke stigmatizaci jeho nositele aplikací formálních či neformálních sankcí. Ty mohou vést k odstranění či zmírnění deviace, nebo naopak přispívat ke stabilizaci deviantního chování, k osvojení deviantní identity a role. Sociální deviace přitom mají důsledky nejen pro deviantní subjekty a objekty, ale rovněž pro příslušnou skupinu, komunitu či společnost, v níž se vyskytují. Deviantní chování má většinou za následek společenskou reakci, která směřuje k ochraně společnosti, k nápravě devianta – provinilce a k varování každého, že odchylky nad určitou hranicí nebudou společností tolerovány. (Urban, Dubský 2008, s. 49)

Deviantní chování je definováno jako vnější projev deviace, jehož opakem je konformní chování. Deviantní chování se může projevovat např. v oblasti sociální, sexuální. Ve škole patří k projevům deviantního chování např. agresivní chování, šikanování či záškoláctví. Od deviantního chování je však nutno odlišit věkově podmíněný vzdor dospívajících (bouří se proti autoritám, nesouhlasí se stávajícím řádem, přicházejí s odlišnými názory), pokud tento vzdor nepřeroste v násilné trestné činy. (Průcha a kol. 2009, s. 50)

Sociálně patologické jevy jsou negativní projevy chování určitého jedince, které společnost hodnotí jako nežádoucí. Takové chování porušuje sociální normy dané společností, mezi něž řadíme právní, morální, zvykové i náboženské normy. Lze sem zahrnout například trestnou činnost, nadužívání alkoholu, drog a tak podobně.

Máme-li definovat **zločin**, jde o vědomé a dobrovolné spáchání činu považovaného za společensky nebezpečný a zakázaného nějakým pravidlem stanoveným oprávněnou autoritou. Legální autorita může za jeho spáchání uložit trest. Tak vypadá prosté konstatování dané zdravým rozumem. Avšak často vidíme, že co je vážným zločinem v jedné společnosti, není

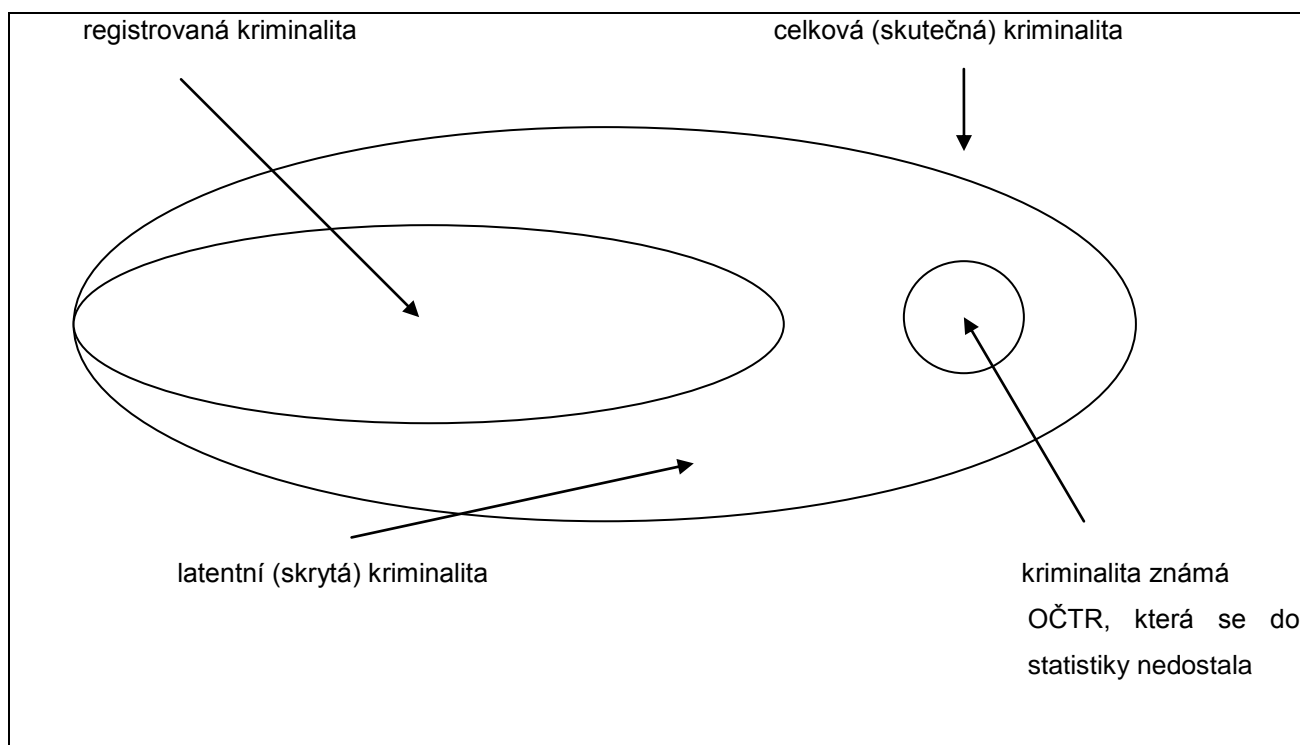
jím ve společnosti druhé. Kupříkladu v naší zemi známe zákon zakazující hanobení rasy, národa a přesvědčení, zatímco neznáme zákony proti čarodějnictví. To však neplatí všude, např. v Saudské Arábii je čarodějnictví odsouzeno trestem smrti. (Jandourek 2011, s. 12)

Kriminologie je věda o kriminalitě (zločinnosti), o jejích pachatelích a obětech, a o její kontrole. Samotné slovo "kriminologie" je přitom odvozeno od latinského crimen (zločin) a řeckého logos (ve smyslu učení). Poprvé tento termín použil francouzský antropolog Topinard v roce 1879. O šest let později se tento výraz objevil i v názvu Garofalovy knihy "Criminologia". Jako samostatný vědní obor se kriminologie konstitovala ve druhé polovině 19. století v Itálii, avšak jejímu vzniku předcházela celá řada prací předních světových myslitelů, kteří se otázkou zločinu zabývali. Po více než stoletém úspěšném rozvoji ve světě (zejména v Evropě a v USA) je dnes kriminologie uznávána jako samostatná vědní a pedagogická disciplína. Vývoj postupné institucionalizace tohoto oboru pokročil natolik, že dnes existuje celá řada kriminologických výzkumných institutů, bezpočet kriminologických učebnic a monografií, kriminologie se přednáší na univerzitách a existují i samostatné kriminologické fakulty. Kriminologie je obor multidisciplinární. Kriminalita jako sociálně patologický fenomén má totiž aspekty společenské i osobnostní, a tak kriminologie čerpá své poznatky kupříkladu ze sociologie, psychologie, psychiatrie, kriminalistiky, pedagogiky, trestního práva, statistiky a dalších oborů. Současně je kriminologie vědou empirickou, jelikož zkoumá kriminalitu jako reálný jev. Hlavním a trvalým úkolem kriminologie je získávání poznatků o kriminalitě a jejích souvislostech. Výsledky kriminologického poznání mají sloužit zejména zákonodárným orgánům, justičním orgánům a dalším orgánům sociální kontroly. (Institut pro kriminologii a sociální prevenci, online, 2013)

Kriminalitou se rozumí úhrn sociálně škodlivých jevů, které jsou stanoveny v trestních kodexech. V současné právní úpravě jsou to trestné činy. **Prekriminalita** jsou potom činy jinak trestné, kterých se dopouštějí děti před dosažením trestní odpovědnosti a které, pokud by ji spáchaly osoby starší, by byly považovány za trestné činy. (Zoubková 2002, s. 11)

Kriminalitu ve vztahu k možnosti jejího poznání členíme na kriminalitu **zjevnou** (registrovanou) – jde o kriminalitu, o niž získáváme informace zejména ze statistik, tedy kriminalita, která vyšla najevo; kriminalitu **skrytou** (latentní) – jde o kriminalitu, o které se orgány činné v trestním řízení nedozvěděly, a není uvedena v oficiálních statistikách, ta se dále člení na černá čísla (trestná činnost, o které se orgány činné v trestním řízení nedozvěděly) a šedá čísla (trestná činnost, o které se orgány činné v trestním řízení dozvěděly,

ale do statistik se nedostala); a v poslední řadě kriminalitu **skutečnou** – to je kriminalita, která zahrnuje jak skrytou, tak zjevnou kriminalitu. (Svatoš 2009, s. 15)

Obr. č. 1: Členění kriminality

Zdroj: Svatoš 2009, s. 16

Kriminalita mládeže zahrnuje jednání jedinců do věku 18 let. Důsledkem je překročení právních a společenských norem, jež jsou charakteristické pro trestný čin. Osoby ve věku 15 - 18 let se označují jako mladiství a jsou ze zákona trestně odpovědní s jistým omezením. Osoby mladší 15 let nejsou trestně odpovědné, spáchá-li však dítě mezi 12. až 15. rokem věku čin, za který je možno dle trestního zákona uložit výjimečný trest, může se takovému jedinci uložit v občansko-právním řízení ochranná výchova, kterou uloží příslušný soud. (Metodický portál RVP, online, 2012)

Širším pojmem, než kriminalita, je **delikvence**, jelikož označuje činnost porušující nejen právní, ale i společenské širší normy, tudíž se takové jednání vztahuje i na děti a mladistvé, kteří se tak stávají delikventy. Podle stupně závažnosti činu, kterým osoba porušuje normy, hodnotíme takové jednání jako asociální, asociální a antisociální. (Skopalová 2007, s. 45)

2 Deviantní chování a kriminalita

Problematiku sociálních deviací nelze posuzovat odděleně od otázek, které si kladla a klade kriminologie. Sociologii deviantního jednání však lze chápat jako vědní disciplínu, která se bude deviací, abnormálním, nekonformním apod. jednáním zabývat v těch nejširších souvislostech. Kriminologie naproti tomu bude svým zaměřením užší naukou, kterou bude primárně zajímat zejména určitý druh deviantního jednání, a to jednání, které představuje porušení takových společenských norem, se kterými stát spojuje možnost trestněprávního uplatnění sankcí za použití státního donucovacího mechanismu. Převážná část kriminálního jednání tak bude zároveň jednáním sociálně deviantním, zatímco jen velmi úzká část deviantního jednání bude současně i jednáním kriminálním. (Komenda 1999, s. 49)

V oblasti kriminologického studia se tradičně snoubí poznatky získané analýzou tří rozdílných oblastí.

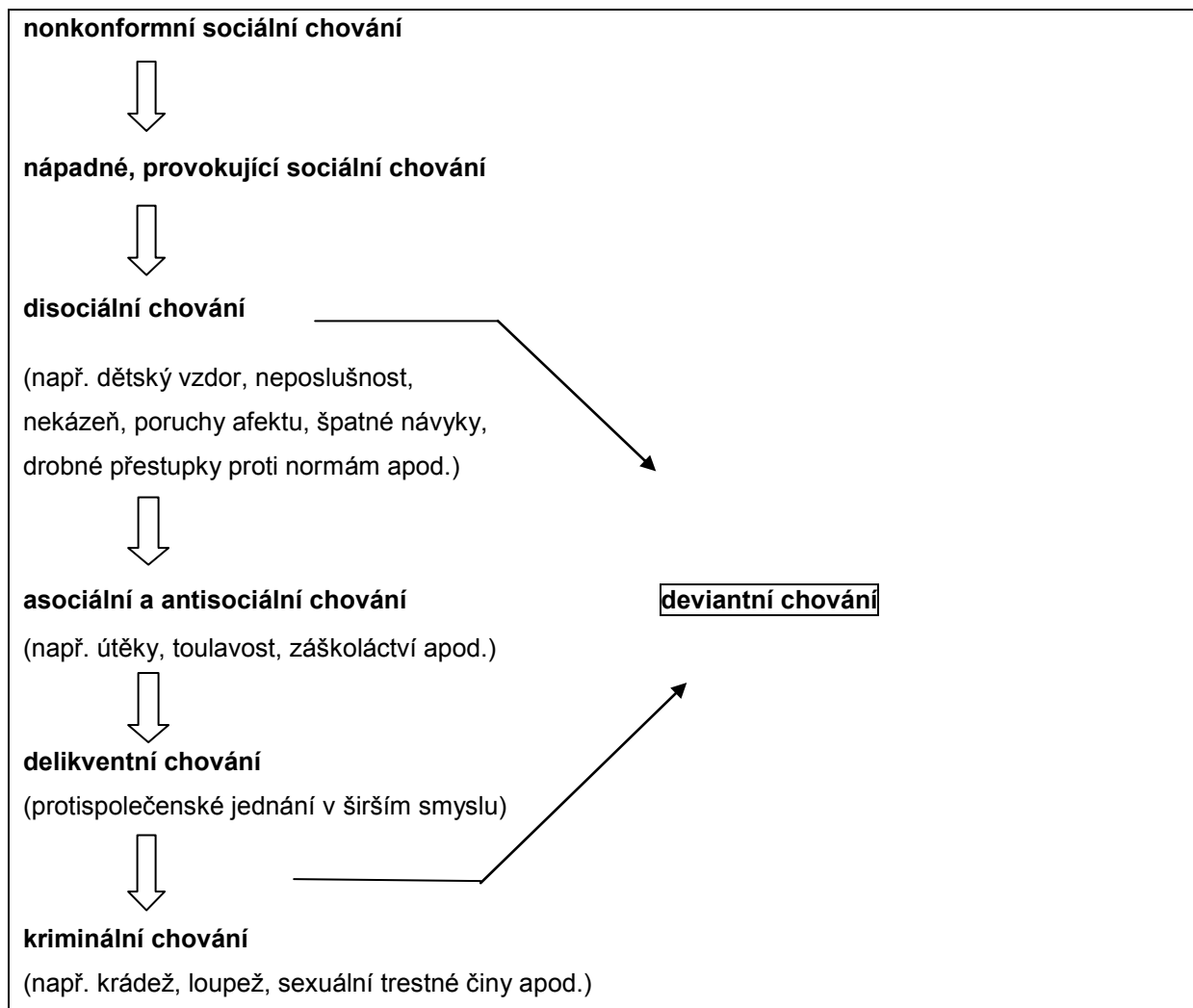
První okruh informací vychází ze zkušenosti těch, kteří se objasňováním konkrétních případů porušování trestněprávních norem a usvědčováním podezřelých ze spáchání trestných činů profesionálně zabývají. Lze sem začlenit práci vyšetřovatelů, policejních úředníků, lékařských specialistů, balistiků, chemiků apod. – jinými slovy je polem pro činnost kriminalistů. Tato oblast, která je bezprostředně propojena se systémem trestní politiky, se někdy nazývá i kriminalistická kriminologie.

Druhý okruh informací přináší praxe justičních a detenčních orgánů, které se odsouzenými pachateli zabývají. Je to oblast penologie a prostor pro činnost sociálních pracovníků, psychologů, psychiatrů, sociologů, probačních úředníků a všech těch, kteří se nápravnou výchovou zabývají v těsném spojení s prevencí a kontrolou delikvence a kriminality.

Třetí sféru poznatků představuje vysvětlení zločinu a kriminálního jednání, které se snaží o vědecké zdůvodnění a dokumentaci výskytu, druhů a míry zločinů a kriminálního jednání ve společnosti. V rámci objasnění trestných činů a jevů, které jsou pro společnost nějak negativní, se však již od dob klasické školy vydělují dvě linie. První sleduje tzv. právní aspekt zločinu a je aktivním polem jak pro právníky, tak pro ty sociology, kteří tento aspekt akcentují. Druhá linie se spíše než právním rámcem zabývá osobností pachatele a je středem zájmu jak sociologů, psychologů, psychiatrů, biologů a antropologů, kteří však problém kriminálního jednání analyzují odlišnou terminologií svých disciplín. Hovoříme tak např. o sociologii deviantního jednání, psychologické kriminologii, kriminální antropologii apod.,

nicméně většina autorů svou oblast zkoumání rovněž vymezuje označením „kriminologie“.
(Komenda 1999, s. 49–50)

Obr. č. 2: Klasifikace odchylného chování

Zdroj: Ondrejko 2000, s. 21

Výše uvedený graf sice znázorňuje výčet nonkonformního chování, ale neznamená to, že osoba, jež se dopustí malého prohřešku, se jistě stane kriminálně činnou. Některé kategorie mohou mít setrvalý charakter, nemusí tedy mít vzestupnou tendenci. Celou škálu tohoto nonkonformního chování, od nežádoucího chování až k odchýlkám od norem, lze shrnout jedním pojmem sociálně negativní způsoby chování.

2.1 Příčiny deviantního chování a kriminality

Ptáme-li se, proč se určitý člověk nějakým způsobem chová, ptáme se vlastně po motivech, po příčinách jeho chování, provádíme motivační analýzu. Při motivačním rozboru je třeba mít na mysli, že může být rozpor mezi skutečnými a deklarovanými motivy a že existují nejen motivy, o nichž člověk může vypovídat – tedy uvědomělé, vědomé, ale i neuvědomělé, nevědomé motivy. Člověk navíc dokáže i předstírat motivy, které nemá, nebo skrývat motivy morálně nežádoucí. Nejčastějšími motivy jsou: zájmy, hodnoty, afekty, ideály a potřeby. (Kohoutek 2007, s. 153)

Na motivy působí incentivy (pobídky), což jsou vnější podmínky zaměřenosti. Mohou být nižší (biologické a hmotné) i vyšší (duchovní, kulturní). Rovněž se užívá pojmu stimuly, kterými jsou často odměny a tresty. Tyto incentivy a stimuly podněcují již existující motivy k takovému chování, které vede k uspokojení potřeb. Motivы vycházející z nitra člověka, jeho podvědomí, se nazývají impulzy. Motivы, též pohnutky, jsou příčinami jednání. Jsou to všechny síly, které přímo či nepřímo uvádějí naše chování do pohybu – proto bývají také nazývány rysy dynamickými či tendencemi. Paradoxně i nečinnost má své motivační pozadí, např. strach před obtížemi nebo potřebu odpočinku. Každá lidská činnost je nějakým způsobem motivována, ať už za ní stojí jakékoliv potřeby nebo zájmy. Uspokojení potřeb znamená redukci, uvolnění motivačního napětí. (Kohoutek, 2007, s. 154)

Psychologové zabývající se násilím a agresivitou dětí a mladistvých uvádějí jako rizikové faktory násilí a násilného chování: osobnost a osobnostní charakteristika mladého člověka; rodina a kvalita vztahů mezi rodiči a dítětem; skupina, ve které se dítě pohybuje; společenské faktory, jakými je kultura násilí a různé formy rasismu, intolerance a diskriminace. (Skopalová, Krejčířová 2007, s. 24)

Jak uvedl ve starověku Antifones – „Prostředí, kde se člověk zdržuje většinu dne, určuje jeho charakter“.

Za normální osobnost můžeme považovat např. osobnost autoregulovanou, dobře přizpůsobenou, individualizovanou i socializovanou a integrovanou. Někdy bývá za normální označována také osobnost s funkční psychickou i somatickou strukturou nebo osobnost statisticky průměrná. Mezi anormality členíme např. dificity (méně závažné závady v chování a prožívání), poruchy chování a osobnosti, mentální retardace, demence, alkoholismus, nikotinismus. Postižená osoba se v dané situaci chová často neadekvátně a nefunkčně a na křivce normálního rozložení jevů v přírodě a ve společnosti je umístěna

někde na okraji. Závady prožívání a chování a poruchy chování a osobnosti mohou být zapříčiněny nebo spolupodmíněny nežádoucími a patologickými vlivy ze strany rodinného prostředí, školního prostředí, pracovního prostředí, zdravotnického prostředí i nevhodného až patologického životního stylu nebo sebe samotného, avšak i vlivy biologickými. Poznatky psychologie pomáhají při diagnostice normality a patologie psychiky a osobnosti a při prevenci a terapii poruch a závad chování i psychosomatických chorob a úrazů. Psychagogika a psychoterapie poruch, závad i chorob může být např. racionální, sugestivní, abreaktivní (zážitková), tréninková (behaviorální) nebo kombinovaná a zaměřená podle stávajících směrů a škol psychologie, pedagogiky a lékařství. Může být též individuální nebo skupinová. Zdraví a normalita jsou ovlivňovány a utvářeny mnoha činiteli, jako je např. styl života, kvalita mezilidských vztahů, kvalita životního prostředí, výživa. (Kohoutek 2007, s. 236–251)

2.2 Zdroje dat o kriminalitě

Informace o celkovém rozsahu kriminality, jejích jednotlivých formách, pachatelích a obětech lze získat z různých zdrojů, přičemž nejpodstatnější úlohu hrají oficiální statistiky, viktimizační studie a selfreportové studie. Při zkoumání fenoménu delikvence mládeže jsou obzvláště relevantní oficiální statistiky a selfreportové studie. Vedle těchto základních zdrojů dat, jež se snaží postihnout celkovou trestnou činnost na určitém území, lze dílčí informace o kriminalitě či jejích jednotlivých formách získávat i z mnoha dalších zdrojů, může se jednat například o údaje některých nestátních neziskových organizací, různé expertní odhady (obzvláště u kriminality s vysokou latencí), kazuistiky nebo dílčí kvalitativní studie. (Podaná 2011, s. 35)

Primárním zdrojem dat o delikvenci mládeže jsou oficiální statistiky shromažďované státními institucemi, zejména se jedná o policejní a soudní statistiky, avšak využít lze i informace ze státních zastupitelství nebo z Probační a mediační služby. Z těchto zdrojů jsou pro celkový odhad rozsahu a struktury kriminality obzvláště důležité statistiky Policie ČR, které sledují především počty zjištěných a objasněných trestných činů včetně informací o počtu pachatelů a jejich základních charakteristikách. Je však třeba si uvědomit, že policejní statistiky ne zcela zachycují úplný nezkreslený obraz reálné kriminality ani její struktury. Je to dáno zejména tím, že závisí na počtu zjištěných činů zaznamenaných v policejních statistikách a na počtu činů, o nichž se policie vůbec nedozví. Velká část trestné činnosti je nahlášena policii veřejností a pouze velmi malý podíl je odhalen policií samotnou, obzvláště

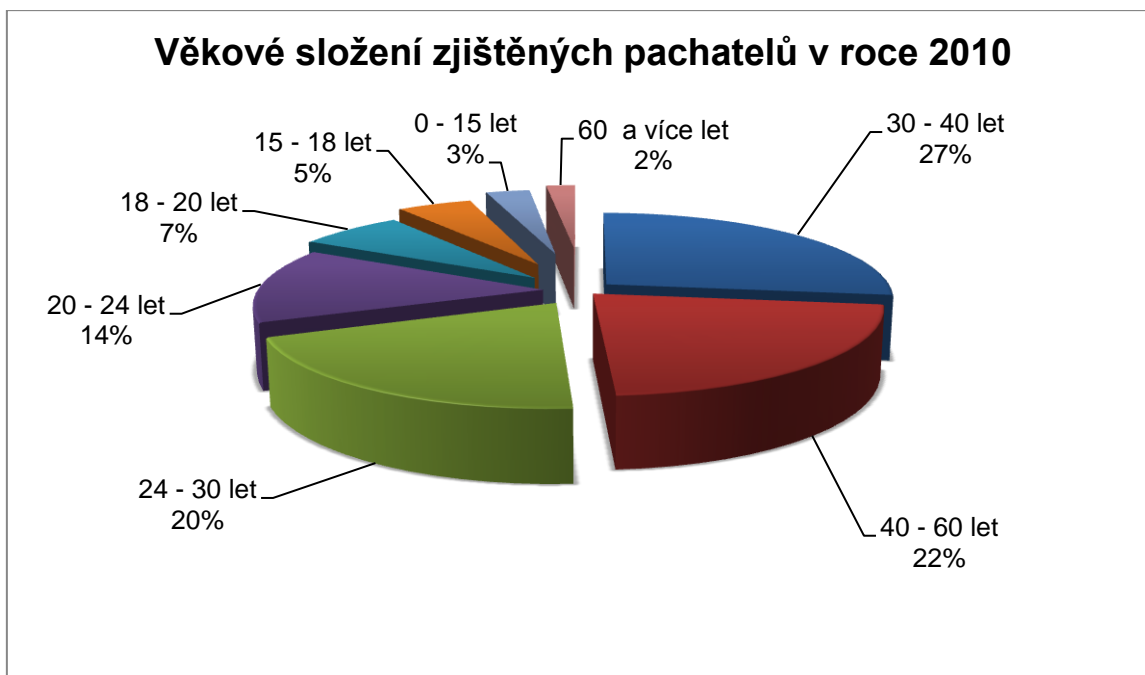
v případě zločinů bez oběti, které jsou veřejností hlášeny v nižší míře, pak míra latence velice závisí na schopnostech policie tyto činy detekovat. (Podaná 2011, s. 36)

Zatímco policejní statistiky zahrnují informace o všech trestných činech registrovaných policií a všech odhalených pachatelích, výzkumy založené na metodě selfeportů jsou klasickými výběrovými šetřeními určité populace. Jejich hlavní myšlenkou je pokusit se získat informace o trestné činnosti přímo od pachatelů samotných, a to obvykle formou anonymních dotazníků. Tato metoda se poprvé aplikovala na oblast kriminality již ve 40. letech v USA a snahou prvních studií bylo zjistit, je-li opravdu kriminalita koncentrována do nižších vrstev společnosti, jak vykazovaly tehdejší policejní statistiky. Ačkoliv tato metoda prošla od svého uvedení do kriminologického výzkumu značným vývojem, jsou jí inherentní určité metodologické limity zejména v oblasti validity dat, způsobu výběru respondentů a vymezení trestné činnosti. (Podaná 2011, s. 37)

Struktura kriminality vyjadřuje podíl jednotlivých druhů kriminality nebo jednotlivých skupin trestných činů na celkovém počtu všech trestných činů spáchaných na určitém území v konkrétním časovém období. Právě struktura kriminality mládeže zprostředkovává poznání kvality kriminality na našem území, z jakých druhů a forem trestné činnosti se skládá, a rovněž přibližuje jednotlivé skupiny pachatelů této trestné činnosti. (Vráblová 2012, s. 89)

Podle Policie ČR se trestných činů a provinění dopouští nejvíce děti z výchovných ústavů, a to nejen po dobu pobytu v ústavu, ale také po odchodu z ústavu. Latentní trestná činnost mládeže se často uskutečňuje formou provozování užívání drog, prostituce, šikanování, verbálních rasistických útoků, vandalismu včetně sprejerství a prostřednictvím internetu. (Netolická, online, 2012)

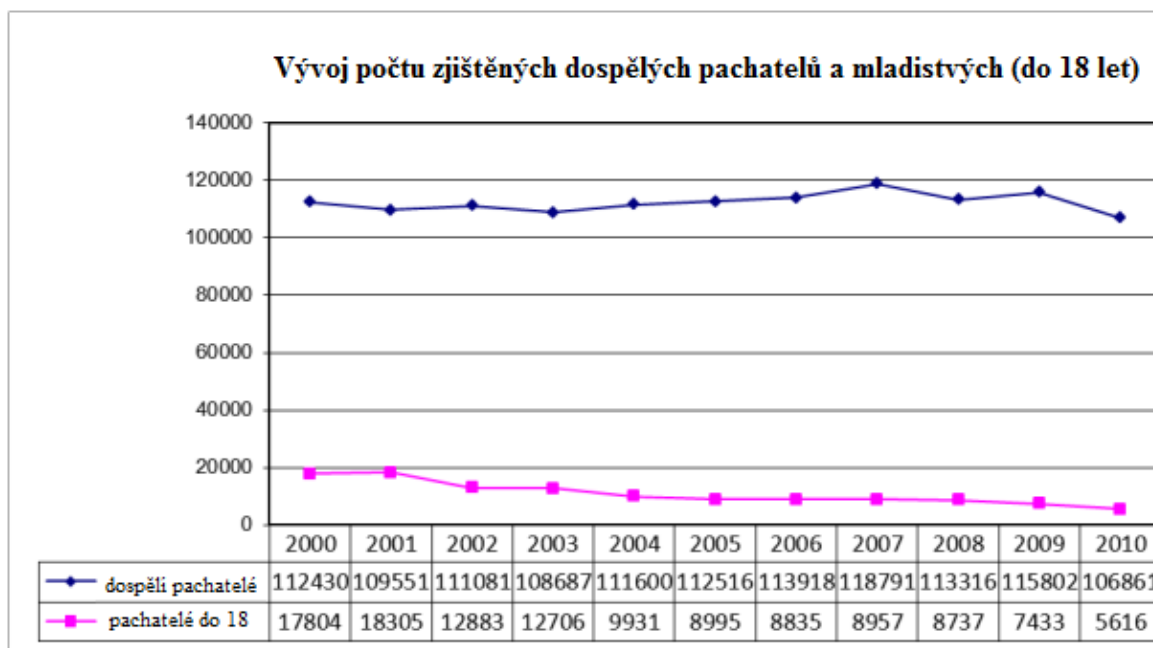
Dynamika neboli vývoj trestné činnosti se zaobírá trestnou činností v pohybu a změně v průběhu určité doby na určitém území. V rámci dynamiky kriminality jsou používány pojmy tendence, čili trend kriminality. Potom hovoříme o stagnaci kriminality, klesající nebo stoupající tendenci (trendu) kriminality. Sledování dynamiky kriminality má význam především pro předvídání prognózy budoucího vývoje kriminality. (Svatoš 2009, s. 19)

Obr. č. 3: Věkové složení zjištěných pachatelů v roce 2010

Zdroj: Marešová 2012, s. 19

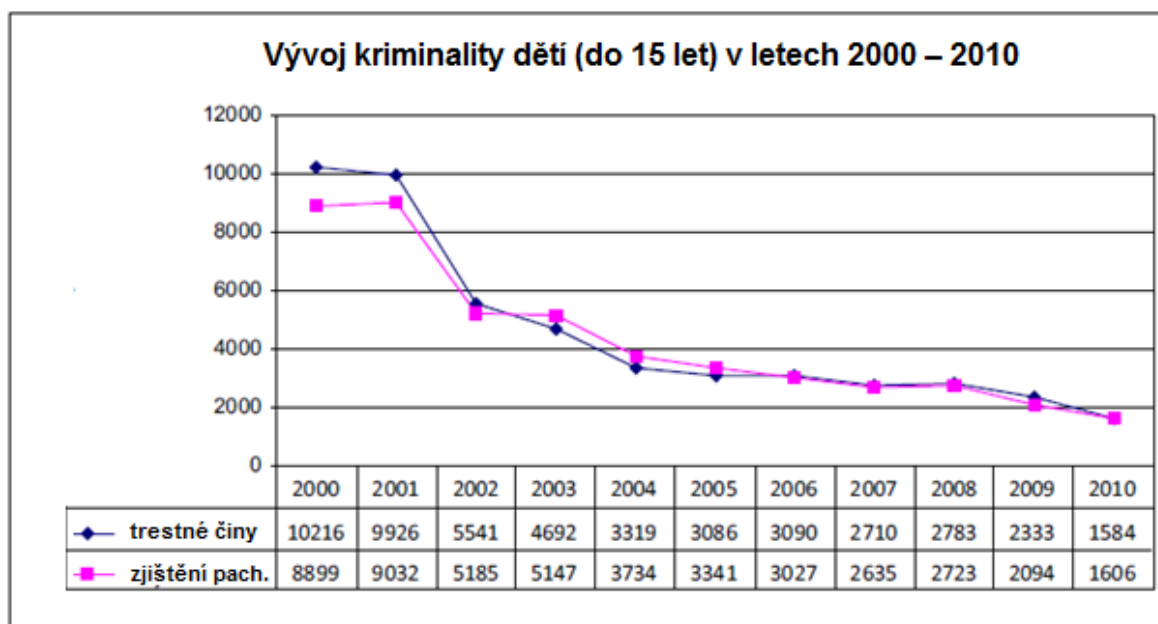
V roce 2010 lidé ve věku nad 18 let představovali více než 80 % celkového počtu obviněných a vyšetřovaných osob. Počet pachatelů mezi dětmi a mládeží stále klesal, a to především z toho důvodu, že počet známých pachatelů starších 30. let již přesáhl polovinu všech pachatelů obviněných za zaznamenaná trestné činy, čímž se pohled mírně zkresluje. Z toho také pramení pohled kriminalistů, že kriminalita je doména zejména dospělých, ne mladých. Různé úpravy a změny v trestním právu měly docela dost zřetelný vliv na průměrný věk pachatelů trestných činů. (Marešová 2012, s. 19)

Obr. č. 4: Vývoj počtu zjištěných dospělých pachatelů a mladistvých (do 18 let)

Zdroj: Marešová 2012 s. 22

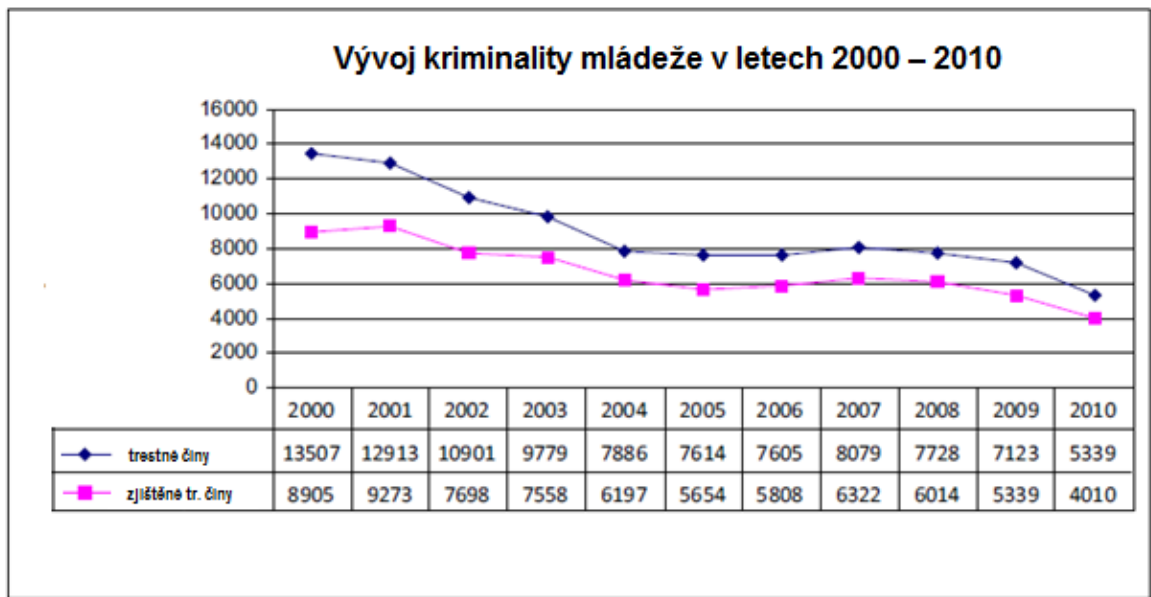
Ve srovnání s dospělými pachateli, kde se počty osob pověřených procházejí různé výkyvy, křivka ukazuje počty dětí a mládeže pachatelů je trvalý pokles v obou skupinách. Tyto skupiny pachatelů jsou zkoumány především pro nemovitosti trestné činy krádeže, vloupání atd. velká část jejich trestné činnosti jsou klasifikovány jako přestupků (škoda do 5 000 Kč). Děti a mládež se dopouští loupeží, úmyslných ublížení na zdraví a drogových trestných činů. Zločin je páchan často přes internet: kromě porušení autorských práv se jedná o šíření a uchovávání dětské pornografie nebo rasisticky orientované činnosti, vydírání prostřednictvím sociálních sítí atd. Počet uživatelů alkoholu mezi mládeží stoupá a počet uživatelů návykových látek je rovněž stále na vzestupu, přesto, zaznamenaná trestná činnost mládeže neustále klesá. (Marešová 2012, s. 21–22)

Obr. č. 5: Vývoj kriminality dětí (do 15 let) v letech 2000 – 2010

Zdroj: Marešová 2012, s. 23

Obr. č. 5 zřetelně ukazuje, že počet vyšetřovaných mladistvých je totožný s počtem trestných (a jinak trestných) činů spáchaných jimi, zatímco někteří mladiství jsou už častěji obviněni z několika trestných činů (obr. č. 6). To dává dojem, že pachatelé mladší 15 let páchají pouze čin jinak trestný. Zkušenosti z výzkumu v oblasti dětí a mládeže avšak nepodporují tuto skutečnost, právě naopak: ve výzkumu u prvotních pachatelů pravidelně zjistili, že děti spáchaly krádež opakovaně. (Marešová 2012, s. 22)

Obr. č. 6: Vývoj kriminality mládeže v letech 2000 – 2010

Zdroj: Marešová, 2012, s. 23

3 Kriminalita mládeže

„Problematika kriminality mládeže je jedním z nejzávažnějších společenských problémů současnosti. Podle aktuálně prováděných průzkumů veřejného mínění patří kriminalita mládeže mezi hlavní ukazatele, které občany znepokojují.“ (Zoubková 2002, s. 5)

Kriminalita mládeže má svoje specifika, kterými se odlišuje od kriminality páchané dospělými pachateli. Jedním z jejich typických rysů je nedostatečná plánovitost přípravy trestného činu. Tento znak vyplývá ze skutečnosti, že mládež páchá trestný čin zpravidla na základě náhlého podnětu, jakým je hněv nebo sázka, bez zvážení hrozícího rizika. Trestní činnost je často páchaná jako dobrodružství, případně jako výraz soutěživosti, nakolik samotná trestní činnost je v očích mládeže symbolem „zkušenosti“, „ostřílenosti“ a prostředkem k získání respektu ve skupině vrstevníků. Nedostatečná plánovitost se zpravidla projevuje volbou náhodných míst, nevhodného času na spáchání trestného činu, jednoduchým způsobem vykonání činu, slabou konspirací po jeho spáchání, které vede k relativně lehkému odhalení pachatele. (Vráblová 2012, s. 84)

Kriminalitu mládeže je možné též charakterizovat i nepřiměřeností konání, které vyplývá ze strany mládeže zejména z jejich neschopnosti přijmout konvenční společenské prostředky řešení sporů. K řešení svých problémů i problémů společnosti přistupují radikálně a při prosazování svých zájmů nejsou schopni kompromisu. V důsledku toho si často zaměňují spravedlnost s tzv. „samospravedlností“, tedy vzetím spravedlnosti do vlastních rukou. Dalším typickým znakem je samotná neschopnost mládeže čekat na postupné splnění svých potřeb. Je zřejmé, že u mládeže panuje vůle naplnit svoje potřeby (majetkové, tělesné) okamžitě a neochota čekat na jejich naplnění postupně, přičemž vůle zpravidla kontrastuje s možnostmi, které jsou na realizaci těchto potřeb velmi omezené. Neopomenutelným znakem je skupinovitost, resp. páchaní trestní činnosti ve skupinách či alespoň ve dvojici. Ve skupině vrstevníků jedinec nachází skupinovou soudržnost, a to obvykle neformálně bez vnějších znaků anebo vnitřní struktury, ale založenou na rovnosti a společných zájmech. (Vráblová 2012, s. 84)

Typickým druhem kriminality mládeže je majetková kriminalita. Výběr předmětu útoku je určovaný jiným hodnotovým systémem než u dospělých. Mládež touží po atraktivních součástech životního stylu (cigarety, alkohol, značkové oblečení, elektronika, mobilní telefony, auta) a jestliže tyto věci jsou pro ně z finančních nebo právních důvodů nedostupné, orientuje se trestní činnost mládeže na jejich získání jinak než legálním způsobem. (Vráblová 2012, s. 85)

Odnětí svobody je pokaždé aktem velice významným v životě mladistvého delikventa. Možností uložení trestu odnětí svobody, který je nejzávažnějším a také nejtvrdějším možným trestem ukládaným v naší společnosti, je současně mladistvý pachatel potvrzen jako občan, byť dosud nedospělý, na kterého se v trestním zákoně vztahují zvláštní ustanovení, ale již osobně odpovědný za své činy, které zákon označuje jako trestné činy. (Mühlpachr 2008, s. 131)

Soudní řízení a rozsudek představují tak především pro mladistvé pachatele důležitou osobní zkušenost se společenským sankčním systémem a společenským hodnocením své osoby. Uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody mladistvému je potom jednoznačným potvrzením společenské nebezpečnosti jeho činu i jeho osoby, a proto důležitým životním mezníkem nejen z pohledu jeho osobního života, ale i z pohledu společnosti. (Mühlpachr 2008, s. 131)

3.1 Mládež jako ohrožená sociální skupina

Mezi obdobím dospělosti a dětstvím je období, všeobecně nazývané obdobím mladosti a jedinci prožívající tuto fázi života jsou považováni za příslušníky velké společenské skupiny, nazývané mládež. Pohled na nejmladší dějiny této společenské skupiny nám ukazuje, že její existence i struktura vznikaly až koncem 18. a začátkem 19. století. O existenci mládeže se skutečně všeobecnými znaky a s všeobecnou platností pro všechny vrstvy obyvatelstva můžeme hovořit vlastně pouze od počátků 20. století. Můžeme konstatovat, že mládež na rozdíl od mladosti není biologickým fenoménem, ani přírodním produktem, ale sociokulturním jevem, jehož formy představují historicko-společenskou dimenzi, což znamená historicky měnící se uspořádání mládeže, měnící se sociální postavení a právní vztahy, jako i každodenní a kulturní praktiky, nacházející svůj výraz ve způsobu života mládeže. (Vlčková a kol. 2000, s. 200)

Proces tělesného a duševního zrání, zařazování puberty a adolescence jako součást tohoto zrání v období mezi dětstvím a dospělostí vyvolávají nevyhnutelnost osobitého přístupu k mládeži v rodině, škole, i celé společnosti. (Vlčková a kol., 2000, s. 200)

V posledních dvou desetiletích stoupá zájem o výzkum etiologie a léčby poruch chování. Ve středu pozornosti jsou jak faktory psychosociální, tak faktory biologické. Stoupá zájem o otázky predikce z dětství do dospělosti.

Poruchy chování zahrnují antisociální a agresivní chování, které začíná být zřetelné v časném dětství nebo v dětství a přetrvává do adolescence, často i do dospělosti.

Včasná diagnóza již v předškolním věku spolu s psychoterapeutickou a sociální intervencí může mít zásadní význam pro psychosociální vývoj pacienta. Studie dokládají důležitost včasné terapeutické intervence.

Longitudinální studie ukazují, že dětská agresivita byla v 38 % spojena s následujícími diagnózami: depresivní porucha, závislost na drogách nebo alkoholu nebo antisociální porucha osobnosti. (Paclt 2007, s. 137–138)

3.2 Profil mladistvého delikventa

Poznání typických charakteristik mladistvých delikventů umožňuje bližší poznání této specifické skupiny osob. Poukázání na osobnostní či jiné charakteristiky spojené s tímto sociálně patologickým projevem chování umožňuje odhalit důležité příčiny anebo postup vývinu delikventního chování a tak napomáhá objasnit podstatu problému a následné působení nápravných mechanismů. Tyto informace mohou být klíčové pro prevenci, a tím mají možnost aktivně ovlivňovat proces nápravy delikventa. (Vráblová 2012, s. 117)

Z pohledu emocionální poruchy osobnosti se rozlišují následující typy osobnosti mladistvých pachatelů:

Socializovaní delikventi – tito mladiství netrpí citovou poruchou víc než ostatní. To, že se stali delikventy, je výsledek sociálního kontextu, v kterém se učí deviantním hodnotám. Častěji se z nich stávají pachatelé majetkové kriminality než násilné kriminality.

Neurotičtí delikventi – tito mladiství se stávají delikventy v důsledku porušení jejich osobnosti a vnímání světa okolo nich. Spáchání trestného činu nejčastěji pramení v nejistotě jejich mužnosti, určitém nepokoji, anebo je zapříčiněné neurotickým nutkáním. Příkladem jsou mladiství kleptomani, drobní zloději v obchodech anebo pyromani, kteří mají neurotické nutkání často přecházející do delikventního chování.

Psychotičtí delikventi – jde o mladistvé s poruchou, která významně deformuje jejich vnímání společnosti a lidí kolem nich. Na rozdíl od socializovaných delikventů si tito pachatelé obyčejně připraví plán svého činu. Překrouť pohled na skutečnost a jejich klamavé, nepravé myšlenky je můžou přinutit spáchat nesmyslný anebo bizarní čin porušující zákon. Pro tuto skupinu delikventů jsou typické násilné trestné činy, včetně vražd.

Sociopatičtí delikventi – tito mladiství jsou charakterističtí svojí egocentrickou osobností. Mají omezené, případně žádné slitování s ostatními. Kvůli tomuto poškození jejich charakteru mají malý nebo dokonce žádný pocit viny. Přestože sociopatický prvek je možné sledovat u mnohých delikventů, ne všichni jsou sociopati. Mnoho násilných zločinců jsou právě sociopati. (Vráblová 2012, s. 118)

Způsob páchaní trestné činnosti mládeže je věkem pachatelů výrazně determinován jeho psychickým a somatickým vývojem, zkušenostmi a vlastnostmi. V tomto směru se mezi dospělými a mladistvými pachateli projevují určité zvláštnosti, ke kterým zejména patří:

- výběr předmětu útoku je určován jiným hodnotovým systémem než u dospělých;
- trestná činnost je častěji páchána se spolupachateli a ve skupině;
- příprava trestné činnosti je nedokonalá, obvykle schází prvek plánování, častá je i nedostatečná příprava vhodných nástrojů ke spáchání trestného činu;
- chování mladistvých pachatelů se vyznačuje neúměrnou tvrdostí, která se projevuje devastací, ničením předmětů a znehodnocením zařízení;
- konání mladistvých pachatelů je poznamenáno nedostatkem vědomostí a schopností při překonání překážek, mnohdy je použito neúměrných prostředků k dosažení cíle;
- na páchaní trestné činnosti mladistvých má značný vliv alkohol, případně jiná návyková látka, která zvyšuje agresivitu, nekoordinovanost pohybů a podporuje nepřiměřené reakce na vnější podněty;
- mladiství pachatelé jednají více emotivně než rozumově, trestná činnost je páchána ve většině případů živelně pod vlivem momentální situace;
- při opakování trestné činnosti se vyskytují specifické znaky z předcházející trestné činnosti;
- při získávání alibi se mladiství pachatelé orientují na osoby ze skupiny, do níž patří;
- o přípravě, ale i o spáchané trestné činnosti se pachatelé rádi svěřují členům své skupiny;
- pachatelé často odcizují předměty, které momentálně potřebují, nebo které se jim vzhledem k věku líbí (např. auta, motocykly, oblečení, zbraně, alkohol, cigarety, léky apod.);
- věci získané trestnou činností skupinou mladistvých jsou velmi brzy rozdělovány mezi její členy; při rozdělování je patrná hierarchie ve skupině a podíl na spáchané trestné činnosti; finanční prostředky se zpravidla utrácejí ve skupině;

- některé znaky způsobu spáchání trestné činnosti vyplývají ze somatických znaků pachatele, např. se snižující se objasněností jednotlivých typů trestných činů se zvyšuje podíl dětských a mladistvých pachatelů. (Mühlpachr 2008, s. 130–131)

3.3 Trestní odpovědnost mladistvých

Počátek trestní odpovědnosti je konstruován jako absolutní a k jejímu naplnění postačuje výhradně dosažení stanoveného věku. Nevyžadují se však již další podmínky jako je tomu u podmíněné (relativní) odpovědnosti. Trestní odpovědnost mladistvých začíná spácháním trestného činu v den, který následuje po dni, kdy dovršili patnáct let věku, a končí v den dovršení osmnáctého roku jejich věku. Spáchá-li mladistvý čin jinak trestný v den svých patnáctých narozenin, není ještě trestně odpovědný. Podobně, spáchá-li osoba trestný čin v den svých osmnáctých narozenin, je trestně odpovědná ještě jako mladistvá. To znamená, že nejprve den následující po dovršení patnáctého (osmnáctého) roku věku se u pachatele zakládá speciální trestní odpovědnost. Pro otázku, kdy započala a kdy skončila trestní odpovědnost mladistvého, je rozhodující, kdy byl čin dokonán. Jestliže trestný čin není spáchán jednorázově nebo v relativně krátkém časovém období a trvá delší dobu, jako je tomu např. u pokračování v trestné činnosti nebo u trvajících či hromadných trestných činů, nelze mladistvého činit trestně odpovědným za tu část jinak trestného jednání, jehož se dopustil před dosažením věku patnácti let věku. Pokračování v trestném činu, trestný čin trvajících či hromadných se posuzují jako jednání jediné. Jestliže pachatel jednání, které se skládá z více útoků (dílčích skutků) nebo spočívá v udržování protiprávního stavu, část takového jednání uskutečnil po dovršení osmnácti let, a tedy trestnou činnost ukončil až po dosažení této věkové hranice – je trestně odpovědný podle obecných zásad, a nikoli jako mladistvý. V takovýchto případech se tedy nepoužije zvláštních ustanovení o stíhání mladistvých. Ve většině zemí se věk počátku trestní odpovědnosti pohybuje od čtrnáctého do šestnáctého roku. Jsou však státy, kde je počátek trestní odpovědnosti nižší. (Zoubková a kol., 2001, s. 66)

Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zkr. zákon o soudnictví ve věcech mládeže) v ustanovení § 6 odst. 1 stručně uvádí, že trestný čin spáchaný mladistvým se nazývá provinění. Je tedy nutno vycházet z obecné definice trestného činu v ustanovení § 13 odst. 1 trestního zákoníku: „*Trestným činem je protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně*“. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, účinný od

1. 1. 2010, tak opustil dosavadní formálně materiální pojetí trestného činu, kdy k trestní odpovědnosti bylo potřeba i naplnění materiální stránky trestného činu, respektive provinění, tedy určitého stupně nebezpečnosti činu pro společnost. Na subsidiární užití trestního zákoníku ohledně provinění, spáchaného mladistvým, pak výslovně odkazuje ustanovení § 6 odst. 2 Zákona o soudnictví ve věcech mládeže. (zákon č. 218/2003 Sb.)

Kafka (2011) shrnuje, že současná právní úprava na úseku soudnictví mládeže vytváří vhodné podmínky pro výchovné působení na děti mladší patnácti let a mladistvé. Některé instituty zákona o soudnictví ve věcech mládeže jsou logicky využívány častěji než jiné, nicméně lze konstatovat, že aplikace zákona v praxi nečiní významnější problémy a jedná se o účinný nástroj v boji za snížení kriminality mládeže.

3.4 Opatření ukládána mladistvým

Účel opatření, ukládaných mladistvým, tak jak jej definuje ustanovení § 9 odst. 1 Zákona o soudnictví ve věcech mládeže, je především vytvoření podmínek pro sociální a duševní rozvoj mladistvého se zřetelem k jím dosaženému stupni rozumového a mravního vývoje, osobním vlastnostem, k rodinné výchově a k prostředí mladistvého, z něhož pochází, i jeho ochrana před škodlivými vlivy a předcházení dalšímu páčání provinění. Oproti účelu trestu u dospělých pachatelů zde zákonodárce záměrně vynechává jako účel opatření ochranu společnosti před pachateli trestných činů, byť alespoň v případě nepodmíněného trestního opatření odnětí svobody je tento účel rovněž sledován. Zdůrazňována je tedy výchovná funkce opatření, u mladistvého delikventa je vždy obecně větší šance, že se trestné činnosti napříště vyvaruje. Hlavní obsah spočívá především v aktivním zacházení a působení na dospívajícího jedince. (zákon č. 218/2003 Sb.)

Zákon rozlišuje opatření výchovná, ochranná a trestní. Výchovná opatření mohou být mladistvému pak ukládána s jeho souhlasem ještě před rozhodnutím ve věci samé, tedy i státním zástupcem v přípravném řízení. Výchovné povinnosti a výchovná omezení zákon uvádí jen demonstrativně, je možné a často i účelné mladistvému uložit výchovné povinnosti (omezení) v zákoně výslovně neuvedené. S výjimkou ochranné výchovy jsou ochranná opatření ukládána podle příslušných ustanovení trestního zákoníku, ochranná výchova pak podle ustanovení § 22 odst. 1 Zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Zákon předpokládá i rozhodnutí o přeměně ochranné výchovy na ústavní a naopak, respektive rozhodnutí

o podmíněném umístění mladistvého mimo výchovné zařízení. (zákon č. 218/2003 Sb., § 10-22)

Vlastní výkon ochranné výchovy potom upravuje zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů.

Druhy trestních opatření pak zákon taxativně uvádí v ustanovení § 24 odst. 1 Zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Shora naznačený výchovný účel opatření, ukládaný mladistvým, je akcentován i v případě nepodmíněného trestního opatření odnětí svobody – podle § 31 odst. 2 Zákona o soudnictví ve věcech mládeže, nepodmíněné odnětí svobody může soud pro mládež mladistvému uložit jen tehdy, jestliže by s ohledem na okolnosti případu, osobu mladistvého nebo předchozí použítá opatření uložení trestního opatření zjevně nepostačovalo k dosažení účelu tohoto zákona. Nepodmíněné trestní opatření pak mladiství, kteří nedosáhli 19 let věku, vykonávají odděleně od ostatních odsouzených, ve věznici nebo ve zvláštním oddělení pro mladistvé, s uplatňováním vnitřní diference. V určitých situacích je příhodné neukládat mladistvému opatření trestní, byť nejsou splněny podmínky odklonů v trestním řízení. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže na to pamatuje v ustanovení § 11 – upuštění od uložení trestního opatření a § 14 – podmíněné upuštění od uložení trestního opatření. Především druhé citované ustanovení, kdy má soud možnost po určitou dobu od rozhodnutí sledovat chování mladistvého a případně své rozhodnutí revidovat, se jeví jako vysoce efektivní. V situaci, kdy je mladistvému zároveň s rozhodnutím o podmíněném upuštění ukládáno opatření výchovné, je mladistvý vhodně motivován k jeho plnění. (zákon č. 218/2003 Sb., § 11-31)

Ve školských zařízeních pro výkon ochranné a ústavní výchovy směřuje praxe k dětem a mládeži s poruchami emocí a chování, u nichž závažnost poruchy neumožňuje realizaci reedukace v přirozeném sociálním prostředí. Těžiště působení je v intervenci a reedukaci, současně je významná i diagnostická a poradenská práce i další opatření v rámci resocializačního procesu. V těchto školských zařízeních pro ústavní a ochrannou výchovu probíhá i vzdělávání, které směřuje především k profesní orientaci klienta. (Pešatová 2007, s. 98)

Výrazné selhání rodiny vede v mnoha případech k nutnosti zařadit dítě do některé z variant náhradní rodinné a výchovné péče. Tyto děti už bývají rizikové na základě zkušeností života v dysfunkčních rodinách. Náhradní výchovnou péčí se rozumí poskytování výchovy, vzdělávání a plného přímého zaopatření dětem a mladistvým ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy či ochranné výchovy či předběžného opatření a při

poskytování služeb preventivně výchovné péče. Ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a ve školských zařízeních pro preventivně výchovnou péči, kterými jsou střediska výchovné péče, musí být zajištěno základní právo každého dítěte na výchovu a vzdělávání v návaznosti na ústavní principy a mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách, kterými je Česká republika vázána, vytvářeny podmínky podporující sebedůvěru dítěte, rozvíjející citovou stránku jeho osobnosti a umožňující aktivní účast dítěte ve společnosti. S dítětem musí být zacházeno v zájmu plného a harmonického rozvoje jeho osobnosti se zřetelem na potřeby osoby jeho věku. (Pešatová 2007, s. 99)

Ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a ve školských zařízeních pro preventivně výchovnou péči, kterými jsou střediska výchovné péče, musí být zajištěno základní právo každého dítěte na výchovu a vzdělávání v návaznosti na ústavní principy a mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách, jimiž je Česká republika vázána, vytvářeny podmínky podporující sebedůvěru dítěte, rozvíjející citovou stránku jeho osobnosti a umožňující aktivní účast dítěte ve společnosti. „*S dítětem musí být zacházeno v zájmu plného a harmonického rozvoje jeho osobnosti s ohledem na potřeby osoby jeho věku.*“ (zákon č. 109/2002 Sb., § 1 odst. 1)

Účelem zařízení je zajišťovat nezletilé osobě, a to zpravidla ve věku od 3 do 18 let, případně zletilé osobě do 19 let, na základě rozhodnutí soudu o ústavní výchově či ochranné výchově nebo o předběžném opatření náhradní výchovnou péči v zájmu jeho zdravého vývoje, řádné výchovy a vzdělávání. Zařízení spolupracují s rodinou dítěte a poskytují jí pomoc při zajišťování záležitostí týkajících se dítěte, včetně rodinné terapie a nácviku rodičovských a dalších dovedností nezbytných pro výchovu a péči v rodině. Rovněž poskytují podporu při přechodu dítěte do jeho původního rodinného prostředí nebo jeho přemístění do náhradní rodinné péče. (zákon č. 109/2002 Sb., § 1 odst. 2)

Záměrem středisek je poskytovat preventivně výchovnou péči, a tím zejména předcházet vzniku a rozvoji negativních projevů chování dítěte nebo narušení jeho zdravého vývoje, zmírňovat nebo odstraňovat příčiny nebo důsledky již vzniklých poruch chování a přispívat ke zdravému osobnostnímu vývoji dítěte. Střediska poskytují pomoc rodičům nebo jiným osobám, kterým bylo dítě svěřeno do výchovy rozhodnutím příslušného orgánu, při výchově a vzdělávání dítěte a při řešení problémů spojených s péčí o dítě, s cílem zachovat a posílit rodinné vazby dítěte a zamezit odtržení dítěte z jeho rodinného prostředí. (zákon č. 109/2002 Sb., § 1 odst. 3)

„*Zařízení a střediska spolupracují s orgány sociálně-právní ochrany dětí v souladu s individuálním plánem ochrany dítěte.*“ (zákon č. 109/2002 Sb., § 1 odst. 4)

„Opatření sociálně-právní ochrany musí být zvolena tak, aby na sebe navazovala a vzájemně se ovlivňovala. Při výkonu a realizaci opatření mají přednost ta, která zabezpečí řádnou výchovu a příznivý vývoj dítěte v jeho rodinném prostředí a není-li to možné v náhradním rodinném prostředí; při tom se postupuje s využitím metod sociální práce a postupů odpovídajících současným vědeckým poznatkům.“ (zákon č. 359/1999 Sb., § 9a)

Ochranná výchova je ukládána, pokud o výchovu mladistvého není náležitě postaráno a nedostatek řádné výchovy nelze odstranit v jeho vlastní rodině nebo v rodině, v níž žije, pokud dosavadní výchova mladistvého byla zanedbána nebo prostředí, v němž mladistvý žije, neposkytuje záruku jeho náležitě výchovy a nepostačuje uložení ústavní výchovy. *„Ochranná výchova potrvá, dokud to vyžaduje její účel, nejdéle však do dovršení osmnáctého roku věku mladistvého; vyžaduje-li to zájem mladistvého, může soud pro mládež ochrannou výchovu prodloužit do dovršení jeho devatenáctého roku. Není-li možné ochrannou výchovu ihned vykonat, nařídí soud pro mládež do doby jejího zahájení dohled probačního úředníka. Od výkonu ochranné výchovy soud pro mládež upustí, pominou-li před jejím započítím důvody, pro něž byla uložena.“ (zákon č. 218/2003 Sb., § 22 odst. 2)*

Školská zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy, to je diagnostický ústav, dětský domov, dětský domov se školou a výchovný ústav, poskytují náhradní výchovnou péče v zájmu zdravého vývoje, řádné výchovy a vzdělávání dětem s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou a rovněž dětem, u nichž bylo nařízeno předběžné opatření. Zařízení poskytuje speciálně pedagogické a psychologické služby také ambulantní formou, a to dětem, které pobývá mimo zařízení. (zákon č. 109/2002 Sb., § 2)

3.4.1 Diagnostický ústav

Diagnostický ústav je zařízení, které přijímá děti s ústavní výchovou, ochrannou výchovou, předběžným opatřením, děti, které nejsou občany České republiky a děti, u nichž v důsledku poruch chování požádali zákonní zástupci o preventivně výchovnou péči. Na základě výsledků komplexního vyšetření, zdravotního stavu dětí a volné kapacity jednotlivých zařízení je umísťuje do dětských domovů, dětských domovů se školou nebo výchovných ústavů. (zákon č. 109/2002 Sb., § 5)

„Diagnostický ústav plní podle potřeb dítěte následující úkoly:

- *diagnostické, spočívající ve vyšetření úrovně dítěte formou pedagogických a psychologických činností,*
- *vzdělávací, v jejichž rámci se zjišťuje úroveň dosažených znalostí a dovedností, stanovují a realizují se specifické vzdělávací potřeby v zájmu rozvoje osobnosti dítěte přiměřeně jeho věku, individuálním předpokladům a možnostem,*
- *terapeutické, které prostřednictvím pedagogických a psychologických činností směřují k nápravě poruch v chování dítěte a v sociálních vztazích,*
- *výchovné a sociální, vztahující se k osobnosti dítěte, k jeho rodinné situaci a nezbytné sociálně-právní ochraně; podle potřeby zprostředkovává zdravotní vyšetření dítěte,*
- *organizační, související s umísťováním dětí do zařízení v územním obvodu diagnostického ústavu vymezeném ministerstvem, popřípadě i mimo územní obvod; spolupracuje s orgánem sociálně-právní ochrany při přípravě jeho návrhu na nařízení předběžného opatření, které bude vykonáváno v diagnostickém ústavu nebo na návrh diagnostického ústavu v jiném zařízení,*
- *koordinační, směřující k prohloubení a sjednocení odborných postupů ostatních zařízení v rámci územního obvodu diagnostického ústavu, k ověřování jejich účelnosti a ke sjednocení součinnosti s orgány státní správy a dalšími osobami, zabývajícími se péčí o děti.“ (zákon č. 109/2002 Sb., § 5 odst. 2)*

Diagnostický ústav má právo vyslat do zařízení náhradní výchovné péče ve svém územním obvodu odborného pracovníka, který je oprávněn vstupovat do zařízení náhradní výchovné péče v příslušném územním obvodu za účelem metodického vedení, koordinace a ověřování účelnosti postupů a výsledků při výkonu náhradní výchovné péče. Pobyt dítěte v diagnostickém ústavu trvá zpravidla 8 týdnů. Poskytuje péči dětem a mladistvým s nařízenou ústavní výchovou či uloženou ochrannou výchovou, zadrženým na útěku z jiných zařízení, popřípadě na útěku z místa dočasného pobytu nebo podmíněného umístění. Diagnostický ústav bezodkladně oznámí přijetí dítěte nebo mladistvého s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou příslušnému zařízení náhradní výchovné péče, v jehož evidenci je; toto zařízení náhradní výchovné péče je povinno ve stanoveném termínu převzít dítě s tím, že současně nese náklady spojené s jeho pobytem v diagnostickém ústavu a se související dopravou. Pobyt svěřence v diagnostickém ústavu trvá obvykle osm týdnů, v odůvodněných případech je chovanec umístěn diagnostickým ústavem do dětského domova

nebo výchovného ústavu administrativně bez předchozího pobytu v diagnostickém ústavu. Ředitel diagnostického ústavu v prospěch koordinace činností vydává stanovisko k návrhu vnitřního řádu jednotlivých zařízení náhradní výchovné péče ve svém územním obvodu a vydává vnitřní řád diagnostického ústavu. (Jedlička a kol. 2004, s. 308)

3.4.2 Výchovný ústav

Výchovný ústav pečuje o děti starší 15 let se závažnými poruchami chování, u nichž byla nařízena ústavní výchova či uložena ochranná výchova. Ve vztahu k dětem plní především úkoly výchovné, vzdělávací a sociální. Výchovné ústavy se zřizují odděleně pro děti s nařízenou ústavní výchovou, s uloženou ochrannou výchovou, pro nezletilé matky a pro jejich děti, nebo které vyžadují výchovně léčebnou péči; popřípadě se ve výchovném ústavu pro tyto děti zřizují oddělené výchovné skupiny. Do výchovného ústavu může být umístěno i dítě starší 12 let, má-li uloženu ochrannou výchovu, a v jeho chování se objevují tak závažné poruchy, že nemůže být umístěno v dětském domově se školou. Výjimečně, v případech obzvláště závažných poruch chování, lze do výchovného ústavu umístit i dítě s nařízenou ústavní výchovou starší 12 let. (zákon č. 109/2002 Sb., § 14)

3.4.3 Dětský domov

Výkon ústavní výchovy svěřenců bez vážných poruch chování zajišťují dětské domovy. V dětském domově je základní organizační jednotkou koedukovaná rodinná skupina dětí, zpravidla různého věku i pohlaví. Struktura, denní režim a systém komunikace, včetně hospodaření se svěřenými prostředky, má za úkol přizpůsobit dětský domov co nejvíce zvyklostem běžné rodiny. (Jedlička a kol. 2004, s. 310)

Podle zákona o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, dětský domov pečuje o děti podle jejich individuálních potřeb a ve vztahu k dětem plní zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální. Záměrem dětského domova je zajišťovat péči o děti s nařízenou ústavní výchovou, které nemají závažné poruchy chování, tyto děti se vzdělávají

ve školách, které nejsou součástí dětského domova. Do dětského domova je možno umísťovat děti ve věku zpravidla od 3 do nejvýše 18 let. Rovněž se do dětského domova umísťují nezletilé matky spolu s jejich dětmi. (zákon č. 109/2002 Sb., § 12)

Dalším možným zařízením s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou jsou dětské domovy se školou. Účelem dětského domova se školou je zajišťovat péči o děti s nařízenou ústavní výchovou, mají-li závažné poruchy chování, nebo které pro svou přechodnou nebo trvalou duševní poruchu vyžadují výchovně léčebnou péči; nebo zajišťovat péči o děti s uloženou ochrannou výchovou. Rovněž účelem dětského domova se školou je zajišťovat péči o děti, jsou-li nezletilými matkami a splňují podmínky nařízené ústavní výchovy nebo uložené ochranné výchovy, a jejich děti, které nemohou být vzdělávány ve škole, jež není součástí dětského domova se školou. Dětské domovy se školou lze zřizovat pro děti odděleně nebo se v nich zřizují oddělené rodinné skupiny (výjimky může udělit ministerstvo). Do dětského domova se školou je možné umísťovat děti zpravidla od 6 let do ukončení povinné školní docházky. Pokud v průběhu povinné školní docházky pominuly důvody pro zařazení dítěte do dětského domova se školou, je dítě na základě žádosti ředitele zařazeno do školy, která není součástí dětského domova se školou. Nemůže-li se dítě po ukončení povinné školní docházky, pro pokračující závažné poruchy chování, vzdělávat ve střední škole mimo zařízení nebo neuzavře-li pracovněprávní vztah, je přeřazeno do výchovného ústavu. (zákon č. 109/2002 Sb., § 13)

3.4.4 Střediska výchovné péče

Střediska výchovné péče zajišťují preventivně-výchovnou péči pro děti, žáky a studenty s rizikem vzniku a vývoje poruch chování, přičemž poskytují svou intervenci také rodičům (zákonným zástupcům) nebo škole. Ve střediscích pracují pedagogičtí pracovníci, speciální pedagogové a psychologové, na které se lze obracet v případech problémů v chování dětí, žáků a studentů. (Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, online, 2013)

Středisko poskytuje služby rovněž zletilým osobám do ukončení přípravy na budoucí povolání, nejdéle však do věku 26 let, osobám odpovědným za výchovu a pedagogickým pracovníkům a dětem, u nichž rozhodl o zařazení do střediska soud nebo o výchovném opatření podle zvláštního právního předpisu. (zákon č. 109/2002 Sb., § 16)

Preventivně výchovná péče je poskytována střediskem výchovné péče nebo diagnostickým ústavem, a to formou ambulantních služeb na základě žádosti osob

odpovědných za výchovu nebo klientů starších 15 let, či celodenních služeb na základě žádosti zákonných zástupců klienta nebo zletilého klienta, nebo internátních služeb na základě žádosti zákonných zástupců klienta, příp. zletilého klienta. Internátní pobyt trvá zpravidla 8 týdnů. Dále poskytují konzultace, odborné informace a pomoc osobám odpovědným za výchovu, pedagogickým pracovníkům předškolních zařízení, škol a školských zařízení v oblasti výchovy a vzdělávání dětí s rizikem nebo s projevy poruch chování a negativních jevů v sociálním vývoji a při jejich integraci do společnosti. Střediska výchovné péče na území své působnosti spolupracují s pedagogicko-psychologickými poradnami, v případě klientů se zdravotním postižením i se speciálně pedagogickými centry při poskytování metodické pomoci předškolním zařízením, školám a školským zařízením, a s orgány, jež se podílejí na prevenci sociálně patologických jevů a drogových závislostí. (Pešatová 2007, s. 106 – 107)

4 Prevence kriminality

V rámci sociální prevence se usiluje o to, aby se občanům (jak těm, kteří nemají s dodržováním konsensuálních norem problémy, tak těm, kteří již některé hodnoty či normy společnosti narušují) vysvětlila nutnost a potřebnost podřízení se určitým standardům společenské etiky. Sociální prevence tedy usiluje svými projekty u jedince o zvnitřnění potřeby stát se „řádným“ občanem a odmítnutí delikventních a asociálních vzorců chování. (Cejp 2007, s. 84)

Práce v oblasti prevence sociálních deviací je náročná na vnímavost, ochotu nepodléhat předsudkům, toleranci, schopnost sebereflexe a hledání nových možností. Porozumění sociálním potřebám dětí a mladých lidí a schopnost pomoci jim je uspokojovat může znamenat pro budoucnost méně nešťastných a neuspokojovaných dospělých s problémy, které už mnohdy neumíme řešit. (Holíková 2000, s. 36)

Sociálně patologické jevy a sociálně deviantní jednání se zákonitě objevuje v každé společnosti. Je možné na ně reagovat v zásadě třemi způsoby. Za prvé striktně zakázat a tvrdě potírat jejich výskyt, přijímat radikální opatření k zamezení jejich výskytu. Tento přístup však, jak zkušenosti z historie prezentují, nepřináší očekávané výsledky. Jestliže tedy společnost připustí, že se tyto jevy a sociálně deviantní jednání budou objevovat, pak dalším možným přístupem je vyvinut úsilí ve snaze předcházet jejich výskytu, preventivní opatření. Tomu však žádná, byť sebelépe organizovaná a sebeeфекtivnější prevence nikdy stoprocentně nezamezí. Potom zbývá přístup třetí, který se zaměřuje na nápravu, léčení a zmírňování důsledků deviantního jednání. (Kraus, Hroncová 2010, s. 301)

Rozlišujeme prevenci primární, sekundární a terciární. Vedle toho lze rozlišit prevenci specifickou, týkající se jednotlivých sociálních deviací. Nespecifická prevence představuje působení směřující k celkovému formování osobnosti ve smyslu zdravého životního stylu. Tedy osobnosti, schopné odolávat nejrůznějším ohrožením, lákadlům, negativním vlivům apod. Svoji roli zde sehrávají nové poznatky a koncepce psychologie zdraví či využívání psychoterapeutických přístupů. Východiskem pro charakteristiku procesu, který představuje zmíněný třetí přístup, a to terapie, je zákonitost, která říká, že každé napravování, přetváření návyků, stereotypů, modelů chování je složitější a náročnější a také dlouhodobější proces než vlastní utváření osobnosti, proces výchovy. Současně je to také proces nákladnější, jehož efektivita je relativně nízká. Pro označení tohoto procesu se užívá řada termínů jako je terapie, socioterapie, reedukace, rehabilitace. (Kraus, Hroncová 2010, s. 302–303)

Nejpoužívanější schéma prevence kriminality je tedy primární, sekundární a terciární stratifikace, vycházející z preventivního modelu medicíny. Kritériem pro rozlišení prevence kriminality na úrovni primární, sekundární nebo terciární je buď okruh adresátů, nebo vývojové stadium kriminality. (Zoubková 2002, s. 59)

Primární prevence je zaměřena na rozsáhlé pozitivní ovlivňování hodnotové orientace dětí od nejnižšího věku až po mladé dospělé. Opatření se uskutečňuje jak v makrostruktuře, mezostruktuře, tak i mikrostruktuře společnosti. Zahrnuje výchovné, vzdělávací, poradenské a osvětové aktivity. Specifická pozornost je věnována aktivitám orientovaným na pozitivní využívání volného času mládeže. (Zoubková 2002, s. 59)

Sekundární prevence se zabývá těmi rizikovými dětmi a mladistvými, u nichž je zvýšená pravděpodobnost, že se stanou pachateli trestné činnosti nebo jsou ohroženy sociálně patologickými jevy (především drogovou závislostí, záškoláctvím, gamblerstvím, vandalismem, nezaměstnaností, extremismem). Realizuje se zejména v mezostruktuře a mikrostruktuře. Při zjišťování problémových situací u mladistvých má nezastupitelné místo škola. Preventivní opatření zasahují mnohdy do sféry volného času. Prevence je ovšem zaměřena i na rizikové faktory, které jsou v sociálním prostředí a v sociálních vztazích, ve kterých děti žijí. (Zoubková 2002, s. 59)

Terciární prevence je předcházením kriminální recidivě. Zaměřuje se tedy na ty mladé lidi, kteří se již dopustili trestné činnosti. Usiluje o eliminaci recidivy kriminality i sociálně negativního jednání a resocializaci mladých osob (motivací pro vzdělání a získání odborné kvalifikace, pomoci při získávání pracovního uplatnění a bydlení, rodinným poradenstvím). (Zoubková 2002, s. 60)

Zoubková (2002) přidala k tomuto členění další osu, která umožňuje rozlišit, zda úroveň intervencí prevence kriminality bude zaměřena na pachatele, oběti nebo situace (tabulka č. 1).

Sociální prevence je orientována na osobu pachatele, resp. potenciálního pachatele, a na modifikaci příčin kriminality. Zaměřuje se na proces socializace a sociální integrace. Je prioritní sférou při řešení romské otázky. Současně se sociální prevence orientuje i na změny struktur ve společnosti, které mohou mít na socializaci mladých lidí negativní vliv a tím zvyšují riziko, že se z nich později stanou pachatelé trestných činů. Pakliže se tomu tak opravdu stane, mají být vhodnými resocializačními opatřeními co nejrychleji navedeni na správnou cestu. K tomu lze využívat nejrůznějších opatření, která z větší části spadají do sféry sociální politiky, zejména opatření zaměřená na rodinu, na výchovu a vzdělávání a opatření zdravotní, apod. (Zoubková 2002, s. 60)

Situační prevence se zaměřuje na samotnou kriminalitu. Ta je chápána jako produkt příležitosti a motivace. Vychází z toho, že jisté druhy kriminality mládež páchá v určité době, na určitých místech a za určitých okolností. Jádrem situační prevence je snaha snížit možnosti pro spáchání trestných činů. (Zoubková 2002, s. 60)

Prevence viktinnosti se orientuje na bezpečné chování, zaměřené na různé kriminogenní situace a psychickou připravenost ohrožených osob. V praxi jde o individuální i skupinové zdravotní, psychologické, právní a technické poradenství. Prevence viktinnosti by měla zahrnovat přípravu dětí na uplatňování a osvojení si preventivních opatření, kterými by mohly snížit riziko svého ohrožení kriminalitou. Tato prevence nemusí mít pouze formu informační, ale může být i vůči dětem velmi adresná a realizovat se formou skupinového nebo individuálního poradenství a nácviku reagování v situaci ohrožení. Důležitost takové přípravy je podtržena i zkušeností, že některé děti mohou pachatele pasivně podněcovat, např. neopatrným chováním nebo dokonce pachatele aktivně vyprovokovat. (Zoubková 2002, s. 61)

PREVENCE	Primární, zaměřená na celou mladou generaci	Sekundární, zaměřená na rizikové skupiny mládeže	Terciární, zaměřená na ty mladé osoby, které se již kriminálních činů dopustily nebo se staly jejich obětí
Sociální, orientována na společenské faktory	Opatření směřující k podpoře hodnotového systému odmítajícího nezákonné jednání	Velmi různá, úzce cílená opatření zaměřená na konkrétní druhy rizikových skupin v rozlišení dle věku, míry a druhu ohrožení, teritoria	Ukládání trestů a ochranných opatření a resocializační uplatňovaná v průběhu výkonu trestu odnětí svobody i po propuštění
Situační, orientována na omezování kriminogenních situací a na zvýšení pravděpodobnosti odhalení pachatele	Zvyšování informovanosti o možnosti obrany proti kriminalitě a o správném chování v případě výskytu trestného činu	Zhoršení podmínek pro páchání kriminality a opatření organizační (zvyšování profesionality policistů)	Zvýšení míry objasněnosti trestných činů a zhoršení podmínek pro páchání konkrétních druhů kriminality
Viktinnosti, orientovaná na bezpečné jednání	Zvyšování informovanosti o možnosti ochrany proti nejčastěji se vyskytujícím druhům kriminality a o správném chování v případě ohrožení trestným činem	Cílené zvyšování informovanosti o možnosti ochrany proti nejčastěji se vyskytujícím druhům kriminality	Psychologická, zdravotní a právní pomoc a poradenství, odškodňování obětí

Tab. č. 1: Schéma prevence kriminality mládeže (podle obsahového členění)

Zdroj: Zoubková 2002, s. 62

Hollin (1996) pohlíží na pachatele trestných činů z psychologického hlediska. Pachatel trestných činů poskytuje východisko pro roli psychologie v pokusech prevence. Existuje řada teorií kriminality, které mají ve větší či menší míře psychickou složku. Tyto psychologické teorie, především klasické a pozitivistické, jsou v podstatě „dispoziční“ povahy: snaží se vysvětlit trestné činy mezi jedinci s kriminálními sklony a s jedinci, jejichž chování je v normě. S ohledem na tento postoj vyplývá, že s cílem zabránit zločinu je nutné změnit dispozice jedince k páchání trestné činnosti. Právě zde přichází terapeut, zejména klinický psycholog. Tréninkové kreslení, zážitkové terapie a teorie psychopatologie se řadí mezi rozsáhlé množství klinických léčebných programů prováděných s cílem rehabilitovat pachatele trestného činu zpět do normální společnosti. Tyto programy lze rozdělit několika způsoby: zaměření může být na zacházení, jemuž předchází zvláštní psychologická teorie, jako jsou například obecné behaviorální přístupy nebo především teorie sociálního učení; měly by být zaměřeny na určitou věkovou skupinu, jako jsou mladiství delikventi, nebo pro určitý typ trestných činů, např. násilné trestné činy. Dalším možným způsobem prevence je zásah do prostředí rizikových skupin mládeže. Důraz je kladen i na organizace, kde působení na jedince probíhá.

V systému prevence má význam také zdravý životní styl. V oblasti realizace preventivního systému patří k primárním úkolům výchova ke zdravému životnímu stylu jako východisko zvýšení odolnosti dětí a mládeže proti negativnímu působení sociálněpatologických jevů. Pod pojmem zdravý životní styl rozumíme komplex zvyklostí a chování, který podporuje zdraví. Životní styl se vytváří na základě vlivů sociálních, kde primárně má vliv rodina, na kterou navazuje škola. Sama škola představuje pro žáka jen část zkušeností týkajících se zdraví, ostatní vycházejí nejen z rodiny, ale i ze skupinového formování. Zdravý způsob života mladé generace, změna životního stylu včetně potlačení sociálněpatologických jevů je primárně v rukou rodičů. Avšak školní prostředí představuje jedinečnou příležitost pro výchovu ke zdravému životnímu stylu vzhledem ke skutečnosti, že mladí lidé stráví podstatnou část svého života ve škole, a to v rozhodující etapě svého života, v průběhu dětství a dospívání. Žáci jsou v rámci systému vedeni k objevení vlastních hodnot zdraví a odpovědnosti za zdraví své i spoluobčanů. Výchovný pracovník poskytuje žákům prostředky, pomocí nichž mohou v aktuální současnosti i budoucnosti činit správnou volbu. To vyžaduje i určitou sebereflexi, je zapotřebí pozitivních vzorů. (Skopalová, Krejčířová 2007, s. 16–17)

V současné době je pojetí výchovy rodičů, vychovatelů a učitelů silně ovlivňováno preferovaným požadavkem světového společenství 21. století, jímž je zajištění svobodné volby každého jedince. Ve vztahu k tomuto požadavku se stává klíčovým výstupem výchovy samostatné rozhodování dětí a mládeže o výběru alternativ řešení všech situací společenského života, tedy i těch, které se týkají hygieny, bezpečnosti, zdraví, povinností, zdvořilosti atd., v nichž výběr osobně přijatelných způsobů chování může vést k negativním důsledkům pro jedince, skupinu i celou společnost. (Navrátil, Mattioli 2011, s. 14)

Existují postupy, jimiž je možné předcházet negativním jevům v chování jedince. První uváděnou možnou příčinou vzniku a zpevnování nevhodného chování dětí a mládeže při využívání osobního modelu pojetí výchovy jako „managementu rozhodování“ je absolutizace samostatného rozhodování vychovávaných jako odpovídajícího instrumentu jejich rozvoje ve všech společenských situacích, tedy i těch, pro něž je samostatné rozhodování o tom, jak se zachovám, co udělám, co se stane, když to neudělám atd., nebezpečné a nežádoucí. Předcházet v tomto případě vzniku a zpevnování nevhodného chování vyžaduje od dospělých v prvním kroku: rozlišit společenské situace na ty, u nichž je nežádoucí samostatné rozhodování o tom, co udělám či neudělám, a na ty, u nichž je vhodná samostatná volba chování; dále neumožnit vychovávaným a nést je k tomu, aby v situacích vztahujících se k zachování a ochraně zdraví, k bezpečnosti, k základním společenským povinnostem, atd. mohli sami rozhodovat o tom, co udělají, jak se zachovají, za jakých podmínek něco udělají, klást si otázky „Proč to mám dělat?“, „Co se stane, když to neudělám?“ a prosazovat svá rozhodnutí i prostřednictvím nevhodného chování. V druhém kroku je nutné, aby si rodiče, vychovatelé a učitelé odpověděli na otázky: „Jak by měli představitelé dětí a mládeže reagovat v uváděných situacích, aby nedocházelo ke vzniku problémového chování a jeho transferu?“, „Jakou podobu by mělo mít výchovné působení, aby byly vytvořeny vnější podmínky pro dosažení očekávaného chování?“; a respektovali fundované odpovědi při přípravě a realizaci podob výchovného působení. (Navrátil, Mattioli 2011, s. 15–16)

Preventivní aktivity cílené proti kriminalitě mládeže vždy a v celém svém spektru vyžadují respektování základních práv dětí. Práva dětí je nezbytné dodržovat od depistáže ohrožených dětí i jejich rodin až po zacházení s provinilými dětmi. Při preventivních aktivitách je potřeba se vyvarovat živelného přijímání opatření bez odborných podkladů a vyhnout se tak riziku, že budou v rozporu s právními normami vyšší právní síly. (Zoubková a kol. 2001, s. 42)

Práva dětí vymezuje do čtyř širokých kategorií Úmluva o právech dětí:

- **právo na život a přežití** – zahrnuje právo na život, přiměřenou životní úroveň, bydlení, výživu, zdravotní péči atd.;
- **právo na osobní rozvoj** – zahrnuje právo na vzdělání, svobodu myšlení a náboženství a přístup k informacím, ale také právo na hru a zábavu;
- **právo na ochranu** - zahrnuje právo na ochranu proti všem druhům krutosti, vykořisťování a zneužívání, svévolnému oddělení od rodiny, ale i právo na ochranu proti poškozování v systému trestního práva;
- **participační právo dětí** - zahrnují právo dětí svobodně vyjádřit své názory a mít slovo v záležitostech ovlivňujících jejich život. (zákon č. 104/1991 Sb.)

Základem prevence kriminality mládeže je její včasné a dlouhodobé působení. Vychází z předpokladu, že prevence kriminality mládeže je proces, který je nutné nezanedbat, neodkládat a začít s ním od nejujtějšího věku dítěte. Věk do tří let je rozhodující pro pozdější vytváření vlastní sebedůvěry a vlastní identity. Ty se mohou rozvinout pouze v bezpečném, klidném a láskyplném prostředí. Ve věku od tří do šesti let je možné začít s prevencí proti negativním jevům, které děti obklopují (alkohol, kouření, léky apod.). Informace by měly být podpořeny prakticky příkladným chováním nejbližších osob. V tomto věku je chování nejbližších pro dítě největším příkladem. Ve věku do dvanácti let je položen významný základ pro vnímání odpovědnosti jako hodnoty v životě člověka. Promítá se do jednání, spolupráce a plnění úkolů a těmito činnostmi se dále rozvíjí. Je to též období vytváření a rozvoje bohatých sociálních vztahů k rodičům, prarodičům, vrstevníkům či starším lidem. Je velmi důležité, o jakou kvalitu sociálních vztahů jde, zda tyto vztahy přispívají k požadovanému sociálnímu vyzrání, které je předpokladem budoucí integrace do společnosti. Velmi záleží na kvalitě socializačního procesu především v rodině a škole. Zda se jedná o prostředí pozitivně podnětné a ustáleně bezpečné pro formování hodnoty sama sebe, sociálních dovedností jednání a komunikování, adekvátního sebevědomí, hodnotového systému. Období do 18 let je jedno z nejdynamičtějších, nejsložitějších období v životě člověka vůbec. Je to období vzpoury, revolty, vzdoru, ale také touhy uplatnit se, najít osobní smysl svého života, perspektivy budoucnosti. Je to také období prvních zkušeností žít podle svých představ a hodnot, ale najít adekvátní prostředky k osamostatňování se není jednoduché. Vyžaduje to sjednocení individuálních potřeb s očekáváním a potřebami širšího společenství. Složitosti a problémy této vývojové etapy zvyšuje vysoké ohrožení šikanou, návykovými látkami,

extremismem. V konfrontaci s nároky kladenými na mladého člověka na jedné straně a s jeho připraveností tyto nároky zvládat na straně druhé, je uložen zdroj sociálního selhávání častěji se vyskytující u dospívajících než u dospělých. (Zoubková a kol. 2001, s. 42)

Mezi jednotlivými subjekty prevence kriminality mládeže je zcela nezbytná vzájemná koordinace. Na prevenci kriminality mládeže se zúčastňuje celá řada subjektů – jako jednotlivci a jako instituce. Priorita náleží rodině, škole a masmédiím. Nositeli preventivních aktivit mohou být instituce státní, např. instituce působící ve sféře sociální, policie, státní zastupitelství, soudy, vězeňství i nestátní, např. zájmová a politická sdružení občanů, církve, občanské iniciativy, nadace aj. Při požadované pluralitě subjektů však může vzniknout problém realizace preventivních aktivit jednotlivými subjekty nezávisle na sobě, bez společného cíle. Bez koordinace jednotlivých aktivit může docházet k dublování, křížení a překrývání určitých aktivit na některých úsecích a na jiných naopak k jejich naprosté absenci. Konečná efektivita se pak nejen snižuje, ale nastávají i účinky nechtěné a kontraproduktivní. (Zoubková a kol. 2001, s. 43)

4.1 Prevence v rodině

Rodina hraje klíčovou roli v procesu zespolečnění lidského jedince. Je první skupinou, jejímž členem se člověk stává hned ve chvíli svého narození, působí tedy na osobnost v době, kdy je nejvíc plastická. V určitém smyslu je představitelkou všech jiných společenských institucí. (Miňhová, Prunner 1998, s. 144)

Rodina není pouze vnějším prostředím dítěte, ale také do něho jaksi vstupuje: skrze jeho intenzivní prožívání vztahů a událostí v rodině se promítá do jeho názorů, postojů, životních rozpoložení, osobnostních vlastností, předpokladů pro školní úspěšnost. To je hlavní důvod, proč patří mezi důležité kompetence učitele i jeho způsobilost rozumět žákům skrze jejich rodinné prostředí a vstupovat s jejich rodiči v kontakt. Podstatnou podmínkou pro vytváření těchto kompetencí je i orientace v širších souvislostech pojetí a fungování současné rodiny. (Helus 2007, s. 179)

Současná rodina je historicky vyvinutý útvar. Porozumět jí znamená pochopit její odlišnosti od rodiny dřívější, tzv. tradiční. Znamená to také uvědomit si proměny, kterými v posledních desetiletích prochází a které budou pokračovat i nadále. Tyto proměny nejsou bez následků, ať už pozitivních či negativních, pro děti a mládež, žáky a studenty. (Helus 2007, s. 179)

Funkční rodina, tzv. rodina plnící své poslání vůči dětem, vstřícně odpovídající na jejich potřeby a vývojové tendence, je optimální primárním socializačním prostředím. Je tou nejlepší zárukou, že dítě bude realizovat své rozvojové možnosti a potenciality, bude vytvářet základ své osobnosti a nalezne pozitivní vztah ke škole a vzdělávání. Avšak funkčnost rodiny bývá často narušena. Může jít o dočasné problémy, jak ta která konkrétní rodina prochází krizemi a vyvíjí se, jak se vyvíjejí i její jednotliví členové. Narušení funkčnosti rodiny může být však i hlubšího a trvalejšího rázu, dokonce až do té míry, že se stává pro dítě zdrojem ohrožení: je dysfunkční či afunkční. Učitel si takových problémů všímá a snaží se hledat ku prospěchu svých žáků či studentů co nejlepší řešení. (Helus 2007, s. 179)

Dočasně snížená funkčnost rodiny je poměrně častým jevem. Učitel si všímá, jak se to projevuje na dítěti a může být rodině i jemu v kritických obdobích účinným konzultantem a rádcem. Pomůže mu, zná-li základní příčiny snížené funkčnosti a trpělivě, napomáhá jejich překonání. Nejčastěji se ve své praxi zpravidla setkává s rodinou nezralou, přetíženou, ambiciózní nebo perfekcionistickou, autoritářskou, rozmazlující a protekcionistickou, nadměrně liberální a improvizující aj. (Helus 2007, s. 180)

Setkává-li se učitel s těmito a dalšími, jim podobnými případy narušené funkčnosti rodiny, hledá ve spolupráci s rodiči cesty vytváření pozitivního stylu rodinného soužití, posilující v dítěti využívání jeho vývojových potencialit, včetně potencialit školní úspěšnosti. (Helus, 2007, s. 180)

Významné údaje, které mohou učitele inspirovat k adresnému orientování výuky vůči vybraným skupinám žáků, přináší výzkumy vztahů mezi znaky rodiny a vývojem osobnosti, resp. školní úspěšností žáků. V popředí zájmu badatelů je zejména vliv socioekonomického statusu, výchovného stylu v rodině, rozpadu rodiny a její struktury. (Helus, 2007, s. 180)

Pro rozvoj sociální inteligence v celé její šíři by prvotní základ děti měly získávat právě již od počátku svého života v rodině. Jestliže rodiče své děti povzbuzují k tomu, aby se volně stýkaly s jinými dětmi a aby si vážily své role v těchto sociálních interakcích, učí je tak umění vycházet s lidmi a současně jednoznačnému a sebejistému vystupování. Dítě si pak bude vážit ostatních a přitom si zachová svou nezávislost a osobní autonomii. Úspěch zde velice závisí na příkladu a na určení správných pravidel. (Sawicki a kol. 2008, s. 17)

Současné působení rodiny i školy je zde důležitým faktorem, protože obě tyto společenské instituce mají na průběh socializace dětí rozhodující vliv. Přicházejí-li děti z domácího prostředí, které jim vštěpuje výrazně odlišné normy oproti škole, prožijí téměř nevyhnutelně citový a názorový konflikt. Ten může dítě vyřešit výhradně tak, že buď přijme dvojí měřítko a chová se jinak ve škole a jinak doma, nebo buď školu, nebo domov zavrhne.

V prvním případě si způsobí problémy s osobní identitou, ve druhém se mu vede zle v té instituci, kterou odmítá, v každém případě však může tento stav přispět k problematickému vývoji v oblasti mezilidských vztahů. Je proto nesmírně důležité, aby škola učinila vše, co lze, aby tento konflikt včas rozpoznala a zmírnila jeho účinky, což klade vysoké nároky na profesionalitu a osobní vyzrálou pedagogů. (Sawicki a kol. 2008, s. 17)

4.2 Prevence ve školním prostředí

Problematika sociálních deviací ve školním prostředí zahrnuje celou řadu problémů, které přesahují rámec možností jedné vědy a jejich odborníků. Možnosti řešení tohoto problému jsou v interdisciplinárním přístupu. V podmínkách školy to znamená, že škola má počítat při řešení sociálně patologických jevů i s jinými odborníky, kteří by měli být jejími kmenovými pracovníky. V současné situaci, ve které se naše školy nacházejí, není možné zabezpečit, aby každá škola disponovala školním psychologem, speciálním pedagogem, sociálním pedagogem či sociálním pracovníkem, případně příslušníkem policie. Perspektivně je však potřebné uvažovat a dosáhnout, aby každá škola, respektive obvod, měla aspoň dva z těchto odborníků, kteří by svým působením určitě pomohli mnohé situace řešit a hlavně jim předcházet. (Kraus, Hroncová 2010, s. 297)

Prevence na školách má třístupňový charakter: primární, sekundární a terciární prevence.

Primární prevence by měla působit profylakticky. V rámci celé společnosti je potřebné přijmout opatření a vytvořit takové podmínky, aby se zabránilo vzniku určitého jevu. Prevence záškoláctví a krádeží by měla spočívat ve vybudování, respektive posílení citových pout dítěte k rodině. Nevyhnutelná je také neformální spolupráce rodiny, školy, pedagogicko – psychologické poradny. Dokonalé poznání osobnostních zvláštností žáků a jejich rodinného prostředí je významnou podmínkou předcházení záškoláctví.

Sekundární prevence má zabránit přetrvávání relativně lehkých forem a poruch chování a vzniku poruch sociálního a psychického vývinu. Jde o komplexní péči o děti a mládež s poruchami chování – od výchovných problémů v rodině přes porušování veřejného a školního pořádku až po porušování ustanovení daných legislativou. Důležitá úloha ve škole v této oblasti přísluší třídnímu učiteli. Jde v podstatě o soustavné, dlouhodobé poznávání, sledování a hodnocení vývoje žáků. Tuto činnost by měl učitel vykonávat za metodické pomoci výchovného poradce a pracovníků pedagogicko – psychologické poradny, respektive

za jejich aktivní účasti. Při poznávací a diagnostické činnosti je velmi důležitá nejen kvalitní dokumentace o samotných žácích, ale i o výchovných opatřeních, které už byli vykonané.

Terciární prevence je zaměřená na jednotlivce, kteří se už dopustili nežádoucího chování. Jde o zabránění, aby v této činnosti nepokračovali a nedopouštěli se dalších činů, kterými ohrožují svůj osobnostní vývoj, ale i zájmy společnosti. Terciární prevence nemůže být realizovaná jen ve školském rezortu, ale za účinné pomoci dalších orgánů a institucí spadajících do jiných rezortů. (Kraus, Hroncová 2010, s. 298–299)

Na úrovni školy je velmi důležitým pojmem konformita – tendence řídit se podle druhých. Učitelé vyžadují od svých žáků značnou míru konformity, bez které by bylo nemožné školu provozovat. Tato konformita může být buď formální, např. dodržování školního řádu a mezi stanovených osnovami, nebo neformální, např. dodržování nepsaných hodnot a jistá očekávání školy i jednotlivých učitelů – takzvaná „skrytá pravidla“. Také učitelé musí projevat konformitu. Systém užívaný k zajištění této konformity může být v různých školách odlišný. V demokraticky vedené škole budou mít hlavní vliv názory jednotlivých učitelů a schůze sboru. V jiných školách bude mít rozhodující vliv vedení školy, eventuálně jen samotný ředitel. Svůj podíl současně budou mít místní školský úřad, ministerstvo školství a školní inspektoři. (Fontana 2003, s. 284–285)

Škola má v oblasti konformity zjevně velkou odpovědnost. Je nutno udržet směr – a není to snadné – mezi dvěma extrémy: na jedné straně se musíme vyvarovat požadavků na rigidní konformistické chování a na straně druhé nesmíme dětem dovolit, aby si dělaly úplně, co chtějí. Děti se potřebují naučit rozlišovat, kdy je konformita na místě a kdy ne. V opačném případě budou jen s obtížemi uplatňovat sociální úsudek a jen s obtížemi budou volit mezi společenskými požadavky a vnitřním přesvědčením. (Fontana 2003, s. 285)

Některé zřetele, které platí u statusu, platí i u konformity. Děti i učitelé se potřebují naučit, že společenské instituce nemohou fungovat, pokud každý jedinec nepřistoupí na omezení osobní svobody a nepřizpůsobí se zájmu většiny. Je v tom však i nebezpečí. Nejlepší vzdělání je takové, které umožňuje člověku vidět jak hodnotu konformity, tak nonkonformity, a posoudit, kdy určitá hodnota převládá. Takové usuzování, sladující kázeň a svobodu, je také podmínkou tvořivosti a původnosti. Rigidní rámec vzdělávání, v němž se dětem nikdy nedovoluje myslet a rozhodovat za sebe nebo osvojit si postupy zodpovědného zpochybňování učiněných rozhodnutí a otevírání nových problémů, jen stěží vychová jedince schopné dosáhnout souladu svobody a kázně. V závislosti na temperamentu spíše vychová buď lidi nadměrně přizpůsobivé a neschopné samostatně myslet, nebo lidi, kteří se octli na opačné krajnosti a osvojují si vzpurné postoje, přičemž odmítají přijmout jakýkoli náznak

konformity bez ohledu na to, jak zdůvodněné a rozumné to může být. (Fontana 2003, s. 287–288)

Hlavní část denních aktivit mladých lidí představuje doba strávená ve škole. Studie zkoumající nejpravděpodobnější časové vymezení pro kriminalitu mládeže zjistily, že k největšímu počtu přestupků mládeže dochází mezi 14:30 a 20:30 hod., tj. v době po vyučování. Dalším významným faktorem souvisejícím se školou a ovlivňujícím kriminalitu mládeže je místo. Je potvrzené, že místa s vysokým počtem středních škol mají vyšší statistiky zločinnosti. Navíc množství krádeží se zvyšuje s tím, čím je škola blíže nákupnímu středisku. Dále americké výzkumy prokázaly, že škola může pomoci soustředit problémovou mládež na jednom místě, zároveň ale umožňuje preventivní dozor. To je argument pro kontrolní účel povinné školní docházky: škola zabezpečuje dozor a trestání dětského špatného chování. Čím menší škola je, tím vyšší je účast dětí ve školních aktivitách a interakce žáků s učiteli i žáků mezi sebou a existuje tak i větší možnost kontroly. (Havrdová 2007, s. 36)

S ohledem na studie zaměřující se na násilí ve školách v EU, ale i v USA, lze konstatovat, že hlavním problémem v oblasti kvalitního řízení prevence školního násilí je, že většina programů vykazuje jen krátkodobou efektivitu. Mohou sice dosáhnout změn v informovanosti nebo postojích, chování však neovlivní. To dokládá, že prevenci násilí na školách nelze naučit v rámci speciálního programu či workshopu během několika hodin za rok, ale že musí být pevně integrována do osnov i do školních pravidel, které se rovnocenně vztahují na studenty, učitele a ostatní zaměstnance. (Stevens a kol. 2007, s. 47)

Pro zlepšování klimatu školy se v systematické práci škol klade velký důraz na rozvoj spolupráce mezi školou a rodinou. Proměna vztahů mezi rodičem a školou není možná ze dne na den, ale je to dlouhodobý proces změn, na který se musí obě strany připravit. Vztah školy s rodinami žáků se dnes odvíjí zvláště od omezených vzájemných kontaktů. Vedení školy obvykle informuje rodiče prostřednictvím Školské rady, Sdružení rodičů, školních časopisů, třídních schůzek, či školních webových stránek. Učitelé využívají k setkání s rodiči individuálních konzultací po pracovní době nebo akcí pořádaných školou. Avšak na mnohých školách existují problémy s vytvářením optimálních příležitostí ke vzájemnému setkávání a předávání si informací. Pro školu je důležité, aby usilovala o vtažení rodičů do dění školy, neboť každé dítě se učí svým způsobem a rodič tak může pomoci dítěti vzdělávat se a zároveň tak pomáhat škole naplňovat její cíle a představy. Mnozí rodiče sice mají zájem spolupracovat se školou, ale ne vždy se jedná o vytváření dobrých vzájemných partnerských vztahů. Aby mohla škola dobře fungovat na úrovni efektivní spolupráce s rodiči i veřejností, musí si

uvědomit, že rodiče, učitelé i žáci jsou rovnocennými partnery. (Poláček, Forýtková 2006, s. 69)

Celý komplex poradenských služeb vztahující se k výchově vzdělávacímu procesu není pouze otázkou školství a resortu MŠMT ČR. Pro odpovědné řešení různorodých výchovných otázek můžeme v České republice nalézt řadu klíčových institucí, které se zabývají poradenskými službami. Je to činnost poraden pro rodinu, kontaktních a poradenských center zřizovaných nestátními organizacemi, informačních středisek pro volbu povolání při úřadech práce, centra pro studium vysokého školství, policie, orgány sociálně-právní ochrany dětí, apod. (Poláček, Forýtková 2006, s. 37)

Mimo základní instituce poskytující poradenské služby ve školství, pracují také instituce plnící jakousi podpůrnou funkci. Za nejvýznamnější a pro koordinaci služeb školského poradenství lze jmenovat Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR, který zabezpečuje a podporuje přenos odborných informací z oblasti poradenství ve školství. Dále se v poradenském procesu angažují vysoké školy v oblasti vzdělávání poradenských pracovníků, Institut dětí a mládeže, který zřizují Informační centra pro mládež poskytující vedle informací o volnočasových aktivitách také informace o vzdělávání. (Poláček, Forýtková 2006, s. 38)

Pešatová (2007) uvádí návrhy opatření k prevenci a eliminaci sociálně patologických jevů v oblasti školství, podle které je potřeba rozšiřovat aktivity pro nejmladší populaci a jejich rodiče např. formou center rané péče, která by obsahovala prevenci a terapii vztahových poruch v rodině s problémovými dětmi či problémovými matkami. Dále je třeba klást důraz na prevenci v rodině, která se týká zejména komunikace mezi rodičem a dítětem, rodičovského dohledu včetně informovanosti o tom, kde se dítě nachází a jaká je jeho činnost. Nabízet přitažlivé aktivity pro volnočasové aktivity na školách za přímé pomoci školního metodika prevence. Zároveň by bylo příhodné snížit počet hodin přímé výukové práce školních metodiků prevence ve prospěch prevence sociálně patologických jevů. Rovněž by na jednotlivých školách měla být zajištěna spolupráce s kvalifikovaným poradenským pracovníkem nebo školním psychologem, který by na škole úzce spolupracoval s výchovným poradcem a vedl krátkodobé či dlouhodobé rodinné nebo individuální terapie s problémovými jedinci. Taktéž je třeba snížit počet hodin přímé výukové práce výchovných poradců ve prospěch výchovného poradenství. Dále podporovat v oblasti sekundární sociální prevence projekty pro děti a mládež s rizikovým chováním, např. zajistit kontinuální péči v rámci odborů sociálních věcí.

Mezilidské vztahy jsou často opomíjenou rovinou problematiky prevence sociálně patologických jevů. A to pojmávané obecně, nebo zejména rovina tohoto vztahu mezi učitelem a žákem ve škole. (Šik 2000, s. 37)

Vztahem obvykle rozumíme objektový vztah, tzn. emocionální vazbu mezi dvěma či více lidmi. Požadavek zvláště kladného emočního vztahu „rodič – dítě“ navazuje na humanistické tradice chápání člověka v evropském pojetí filosofie, pedagogiky a psychologie. Vztah je jedním z důležitých socializačních faktorů a jak známo, člověk je jako tvor společenský prakticky od narození až do smrti sociálními vztahy do značné míry ovlivňován. Výchova probíhá vždy na pozadí vzájemných emočních vztahů dětí a dospělých, které se promítají i do způsobu komunikace a emočního klimatu při společné činnosti. Optimální vztah k rodičovské autoritě dítěti následně usnadní i navození pozdějšího vztahu k učiteli ve škole, k trenéru při zájmových aktivitách a nakonec i dalším autoritám v jeho životě. Dítě tím získá současně i předpoklad usnadňující osvojování určitých zkušeností. V dynamice projevů pozitivních a negativních vztahů existuje velká variabilita a proměnlivost. Dítě se může setkat např. s negativním vztahem u jednoho z rodičů, rozdílným vztahem vůči jednotlivým sourozencům, a v podstatě mohou vzniknout vzhledem k situaci rozdíly i ve vztahu u téhož rodiče. (Šik 2000, s. 38)

Obdobná situace nastává i v širším kontextu ve školním prostředí v návaznosti na pedagogické a výchovné pracovníky a spolužáky. V pozitivních projevech faktory jako trpělivost, intuice, empatie, poučenost a čas věnovaný dítěti vytváří základní důvěru, jistotu a bezpečí. V opačném případě však negativní projevy naopak fixují nedůvěru, úzkost a případně i nenávisť. Dítě je v každém novém prostředí nuceno nacházet rovnováhu vlastních přání s požadavky kladenými jeho okolím, musí se vyrovnávat se stále širším počtem rolí. Mezi tato prostředí samozřejmě neoddelitelně patří též škola se všemi jejími faktory. Názor učitele doplňuje k žákovu dosavadnímu obrazu sebe i další rysy a aspekty. Dle různého stupně zralosti, vývojového stupně, přijímá či konfrontuje názor učitele s hodnocením v rodině, vrstevníků a vlastním sebeobrazem. Dítě se pak může cítit ve škole neobjektivně a nespravedlivě hodnocené. Již samotný systém známek ve své podstatě staví děti nadanější nad děti méně nadané, což se v důsledku zákonitě odráží ve výsledném sebehodnocení. I když školní prospěch samozřejmě nezávisí pouze na schopnostech, ale i na motivaci a volním úsilí nebo pílí. Eriksonova „snaživost a píle“ vyjadřuje snahu dětí uspět, splnit očekávání a požadavky dospělých tak, aby si zachovaly jejich pozitivní hodnocení a následně pak dosáhly kladného sebehodnocení. Jestliže je žák často hodnocen jako „horší než jiní“, může u něho vzniknout pocit „neúspěšného žáka“. V některých případech potom děti trpí pocity

méněcennosti, bezmoci a vyčlenění, různými úzkostmi, které mohou přetrvat i přes pozdější dobré výkony. Problematika úspěšnosti žáků velice úzce souvisí právě se vznikem sociálněpatologických jevů. Každý jedinec potřebuje být úspěšný. Opakované neúspěchy naopak vedou ke ztrátě motivace, pasivitě a rezignaci. Objektivně prospěchově neúspěšní, či fyzicky slabší žáci tak mohou nacházet určité formy náhradního uspokojování této potřeby v oblasti společensky neúnosných forem. Tyto způsoby, které mohou mít v počátku podobu drobných přestupků vůči školnímu řádu, společenským normám, se mohou postupně vyvinout až k formám asociálního či antisociálního chování. (Šik 2000, s. 38)

Ve včasném podchycení těchto „odchylek“ je spatřována veliká rezerva a určitá forma prevence sociálně patologických jevů. Dát žákovi možnost a prostor zažít úspěch. Zajímat se o jeho osobnost, radosti, problémy, naslouchat jeho slovům. Nalézt pro tato slova prostor v rámci výuky či mimo ni. (Šik 2000, s. 38)

4.2.1 Školní metodik prevence

Školní metodik prevence, který je součástí páteří sítě preventivních aktivit a programů v systému primární prevence ve školství, tvoří nejen stabilizační článek na úrovni základních škol, ale taktéž aktivní prvek v preventivním týmu školy, který úzce spolupracuje při mapování a řešení sociálně patologických jevů. Vykonává činnosti metodickou, koordinační, informační a poradenskou, o kterých vede písemnou dokumentaci. Ve vnitřní struktuře školy úzce spolupracuje nejen s ředitelem, výchovným – kariérovým poradcem, školním psychologem, speciálním pedagogem, asistentem pedagoga pro děti ze sociokulturně znevýhodněného prostředí, ale rovněž s poradenskými a jinými organizacemi působícími v oblasti primární prevence vně školy. Plní úkoly spojené s působením školního metodika prevence uvedené v metodických pokynech MŠMT ČR a dalších právních dokumentech. Významnou úlohu plní zejména ve tvorbě, realizaci a hodnocení tzv. Minimálních preventivních programů na úrovni jednotlivých škol. (Poláček, Forýtková 2006, s. 55)

Školní metodik prevence působí v pedagogicko-psychologické poradně, která poskytuje služby pedagogicko-psychologického a speciálně pedagogického poradenství a pedagogicko-psychologickou pomoc při výchově a vzdělávání žáků. Činnost poradny se uskutečňuje ambulantně na pracovišti poradny a návštěvami zaměstnanců právnické osoby vykonávající činnost poradny ve školách a školských zařízeních. (vyhláška č. 72/2005 Sb., § 3, 5)

Poradna:

- a) zjišťuje pedagogicko-psychologickou připravenost žáků na povinnou školní docházku a vydává o ní zprávu; doporučuje zákonným zástupcům a řediteli školy návrhy podpůrných nebo vyrovnávacích opatření, zařazení do vzdělávacího programu přizpůsobeného vzdělávacím potřebám žáka, případně zařazení do školy a třídy odpovídající vzdělávacím potřebám žáka; spolupracuje při přijímání žáků do škol; provádí psychologická a speciálně pedagogická vyšetření pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami,
- b) zjišťuje speciální vzdělávací potřeby žáků škol a na základě výsledků psychologické a speciálně pedagogické diagnostiky vypracovává odborné posudky a návrhy podpůrných nebo vyrovnávacích opatření pro školy a školská zařízení, včetně posudků pro účely uzpůsobení podmínek pro konání maturitní zkoušky a jednotlivé zkoušky, která svým obsahem a formou odpovídá zkoušce maturitní zkoušky³),
- c) poskytuje poradenské služby žákům se zvýšeným rizikem školní neúspěšnosti nebo vzniku problémů v osobnostním a sociálním vývoji, jejich zákonným zástupcům a pedagogickým pracovníkům vzdělávajícím tyto žáky, poskytuje poradenské služby zaměřené na vyjasňování osobních perspektiv žáků,
- d) poskytuje metodickou podporu škole,
- e) prostřednictvím metodika prevence zajišťuje prevenci sociálně patologických jevů, realizaci preventivních opatření a koordinaci školních metodiků prevence. (vyhláška č. 72/2005 Sb., § 5)

Mezi obecné priority činnosti školního metodika prevence patří:

- utváření pozitivní atmosféry uvnitř školy i ve vztahu k rodičům a veřejnosti,
- motivace dětí i dospělých ke zdravému životnímu stylu,
- aktivní dohled na dodržování práv druhého a plnění povinností,
- zamezovat výskytu verbální agrese, šikany a snižovat fyzickou agresi a vandalismus,
- spolupracovat s ostatními institucemi v oblasti primární prevence, apod. (Poláček, Forýtková 2006, s. 56)

„Metodik prevence v pedagogicko-psychologické poradně získává odbornou kvalifikaci vysokoškolským vzděláním získaným studiem v akreditovaném studijním programu.“ (zákon č. 563/2004 Sb., § 19a)

4.2.2 Primární prevence sociálně patologických jevů ve školství na úrovni Olomouckého kraje

Pokud hovoříme o prevenci sociálně patologických jevů ve školství, máme ponejvíc na mysli prevenci na primární úrovni. Jedná se tedy o populaci, která nebyla dosud sociálně patologickými jevy významněji zasažena. Úkolem je ochránit účinnou prevencí tuto populaci od toho, aby se podobné zkušenosti vyvarovala i v budoucnu. Primární prevencí potom rozumíme veškeré konkrétní aktivity realizované s cílem předejít problémům a následkům spojeným se sociálně patologickými jevy, případně minimalizovat jejich dopad a zamezit jejich rozšíření. Tedy pomoci k tomu, co dnes bývá označováno globálním pojmem: zdravý životní styl. (Spurný 2007, s. 10)

Olomoucký kraj pracuje při výkonu prevence v přenesené působnosti se základními dvěma dokumenty:

1. Na úrovni státu existuje pro primární prevenci ve školství Metodický pokyn Ministra školství, mládeže a tělovýchovy ČR o prevenci sociálně patologických jevů na školách a školských zařízeních. Tento metodický pokyn je však „pouze doporučením“ jak protidrogovou prevencí v zařízení zabezpečit a škola či školské zařízení může využít i jiné formy. Metodický pokyn upravuje povinnosti všech složek zapojených do protidrogové prevence v následující posloupnosti: MŠMT – krajský školský protidrogový koordinátor – oblastní protidrogový koordinátor (zpravidla pracovník pedagogicko psychologické poradny) – školní metodik prevence (pedagog zařízení, který je touto funkcí pověřen). Metodický pokyn současně definuje tzv. Minimální preventivní program, základní a obvykle nejčastěji používanější (ale ne jediný) nástroj zajištění prevence na školách a školských zařízeních.
2. Významným dokumentem je „Strategie MŠMT pro prevenci sociálně patologických jevů v resortu školství na příslušná léta, která vychází z „národní strategie“ a doplňuje a rozšiřuje ji v oblasti resortu školství. Strategie MŠMT je sice celonárodně závazná a protidrogovou politiku v oblasti školství obsáhle řeší,

ale děje se tak pouze v obecné rovině a je na krajích a dalších subjektech jakými konkrétními nástroji zajišťují její výkon. Ve stejné pozici jsou nařízení vlády, které jsou sice zcela zavazující pro všechny zainteresované subjekty, avšak i tyto nezřídka řeší problematiku v obecné rovině a konkrétních úkolů s případnými termíny zajištění obsahují minimálně. (Spurný 2007, s. 12)

Základním nástrojem komplexní systémové realizace preventivních aktivit v základních školách, středních školách a speciálních školách, ve školských zařízeních pro výchovu mimo vyučování a školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy a preventivně výchovné péče resortu školství, mládeže a tělovýchovy je tzv. Minimální preventivní program. Jeho uskutečnění, které je pro každou školu a uvedené školské zařízení závazná, podléhá kontrole České školní inspekce. Můžeme zde uvést dva preventivní programy, a to „Peer programy“ a „Sociální poradenství“. Efektivita Peer programů („peer“ znamená v angličtině nejen vrstevníka, ale i člověka ze stejné sociální skupiny nebo profese) spočívá ve ztotožnění se s nositeli preventivního programu, kteří jsou věkem i životní situací blízcí cílové skupině. Žáci jsou nuceni řešit obdobné situace jako připravení peer aktivisté. Za patřičný věkový rozdíl mezi peer aktivisty a cílovou populací, na kterou pod vedením dospělých působí, je považován jeden až dva roky. Nejčastěji se můžeme s Peer programy setkat v programech prevence závislostí, které probíhají formou debaty, kdy jsou posluchači aktivně zapojeni do shromažďování a vzájemného předávání informací o návykových látkách. Sociální poradenství, jako druhý z Minimálních preventivních programů, poskytuje informace přispívající k řešení nepříznivé sociální situace. Oproti základnímu sociálnímu poradenství, které je všeobecně poskytováno osobám v nepříznivé sociální situaci, je odborné sociální poradenství orientováno na sociální skupiny v občanských poradnách, manželských a rodinných poradnách, poradnách pro seniory, poradnách pro osoby se zdravotním postižením, poradnách pro oběti trestných činů a domácího násilí. Sociální poradenství je výchozí činností při poskytování všech druhů sociálních služeb s tím, že u odborného sociálního poradenství je také zahrnuta práce s osobami, jejichž způsob života může vést ke konfliktu se společností a půjčováním kompenzačních pomůcek. (Poláček, Forýtková 2006, s. 9–10)

4.3 Společenská kontrola jako prevence

Teorie společenské kontroly se zaměřuje na techniky a strategie, které regulují lidské chování, které vede ke konsensu se společenskými pravidly - vliv rodiny, školy a přátel, náboženské přesvědčení, morální hodnoty. Čím více je člověk zapojený a oddaný běžným činnostem a hodnotám a také více připoutaný k rodičům, blízkým a přátelům, tím menší je pravděpodobnost, že bude porušovat sociální normy, čímž by byly ohroženy právě tyto vztahy a aspirace. (Adler 1991, s. 158)

Společenské zásahy směřující k prevenci kriminality ve východní a střední Evropě jsou často kritizovány pro svou složitost a neschopnost dosáhnout snížení statistik kriminality. Je zdůrazňováno nedostatečné zohlednění sociologicky podmíněné kriminologie v procesu vytváření sociálně-prevenční politiky. Podle některých autorů vychází pocit nízké efektivity sociální prevence spíše z nedostatku kvalitního hodnocení sociálních zásahů směřujících k prevenci kriminality než z neefektivity sociální prevence jako takové. Hodnocení by mělo spojovat posouzení implementace politiky jako určitého procesu a zhodnocení ve smyslu nákladů a přínosů z pohledu dosažených výsledků. (Havrdová 2007, s. 34)

Nové přístupy k prevenci kriminality nyní zdůrazňují nezbytnost utvářet politiku kontroly kriminality na základě sociologického výzkumu zejména vzhledem k širšímu sociálnímu kontextu kriminality. Obhajoba tohoto přístupu je založena na předpokladu, že kriminální chování by mělo být nejprve analyzováno a poté by měla být navržena preventivní opatření. Navržená preventivní opatření by tak vycházela z konkrétní situace a byla vhodná pro určitou cílovou skupinu. Podobná východiska dominují také vývojové kriminologii, která zdůrazňuje důležitost prvotního výzkumu určujícího rizikové faktory kriminálního chování jednotlivců, zejména dětí a mládeže. V soudobé praxi se sociologický výzkum stává důležitým informačním zdrojem pro expertizu v oblasti sociálně-prevenční politiky, tím se společenská dimenze uplatňuje v prevenci kriminality. Praxe preventivní práce prokazuje, že nezbytným předpokladem pro snížení kriminálního chování je získání znalostí o kontextu, v němž k takovému chování dochází. Současné kriminologické trendy zdůrazňují potřebnost racionality sociálních opatření, která je založena na prokázané spojitosti mezi příčinami a chováním, jež má být daným preventivním opatřením ovlivněno. Různorodost sociologických přístupů umožňuje hledání takovýchto souvislostí a představuje zajímavý potenciál pro tvorbu preventivních opatření. Nejrozšířenější sociologická objasnění kriminálního chování se zaměřují na kapacitu společenské kontroly tohoto chování. Spíše než ve sledování příčin, které vyvolávají kriminální chování, spočívá tento přístup zejména ve

snaze definovat faktory, jež by mohly bránit lidem v páchání zločinů. (Havrdová 2007, s. 35–36)

Kritika teorie kontroly spočívá v tom, že tento postoj ignoruje vnější tlaky a tím pádem vysvětluje kriminální chování jen na základě společenských vazeb. Dále kontrolní teorie neodpověděla na velmi důležitou otázku motivace kriminálního chování. Pravděpodobně v každém z nás existují vnitřní a vnější omezení, která zabraňují prosazení delikventního chování. (Havrdová 2007, s. 36)

4.4 Prevence a policejní činnost

Policejní činnost je jádrem velké části aktivit v rámci prevence kriminality, a zároveň prvotním bodem v procesu jednání s pachatelem. Má rovněž velmi komplexní povahu, a jakákoliv diskuse o zkvalitňování její účinnosti nebo o lepší návratnosti vložených prostředků se musí soustředit na porovnávání různých stylů a metod policejní práce. Jednoduché opuštění zjevně neúčinných metod může mít snadno nepředvídatelné důsledky. (Nuttall 2005, s. 158)

Řada strategií patrně není účinná při snižování kriminality, třebaže takové strategie mají často jiný účel:

- nepravidelné hlídky nemají evidentní účinek na míru kriminality;
  - zvyšování počtu zatčených osob prostřednictvím vyššího počtu formálních obvinění z trestného činu nepřináší podstatnější efekt na míru kriminality; a
  - u mladistvých, zatčených a formálně obviněných za méně závažné trestné činy, je vyšší pravděpodobnost recidivy, zvláště pokud je trestní řízení vysoce „formalistické“.
- (Nuttall 2005, s. 159)

Žádná ze strategií/postupů, které dokázaly svoji úspěšnost, zjevně nemá větší potenciál vést ke snížení celkové míry kriminality izolovaně. Společným rysem některých z nich, např. cílené hlídky a zaměření na recidivisty, je, že vycházejí z analýzy problému, která bere v úvahu údaje o určitém problému a jeho komunálním kontextu, navrhuje řešení a následně vytváří mechanismy pro jejich realizaci. Zastánci policejní činnosti orientované na problém tvrdí, že policejní činnost by měla spočívat v řešení základních problémů obyvatelstva,

o kterých se policie dozví. K tomu musí být policie orientovaná na vytváření podmínek a poskytování zdrojů umožňujících, aby k řešení problémů docházelo běžně. Jde více o styl policejní práce než o jednotlivou strategii či taktiky. Zdá se, že podobné styly, které vedou ke zlepšení schopnosti policie získat relevantní údaje a účelně je využít, způsobu jejího vedení a její ochoty přijmout osvědčenou praxi, poskytují patrně ten nejlepší rámec pro zvyšování účinnosti policejní práce při snižování kriminality. (Nuttall 2005, s. 159 - 160)

Jordan (2005) uvádí výzkumné poznatky, které fungují či nikoliv, ve struktuře podle kategorizace policejních strategií boje s kriminalitou. V uvedené tabulce č. 2 je znázorněna kategorizace strategií, jejichž prostřednictvím policie může sehrát významnou roli při snižování kriminality. U každé strategie je uvedeno stručný souhrn základní hypotézy a výzkumných zjištění.

Strategie	Základní hypotéza	Shrnutí výzkumných zjištění o základní hypotéze
Zvýšení počtu policistů.	Čím více policistů obec zaměstná, tím bude mít nižší kriminalitu.	Celkový účinek je nejasný.
Nepřavidelné hlídky.	Čím více je v obci nepravidelných hlídek, tím více bude od kriminality na veřejnosti odrazovat pocit „všudypřítomnosti“ policie.	Neúčinná.
Všeobecný kontakt s komunitou.	Vyšší kvantita a lepší kvalita kontaktů mezi policií a občany vede k nižší kriminalitě.	Účinnost není všeobecná, pokud není cílem jen zvýšení „legitimity“ policie u veřejnosti.
Neformální kontakt s dětmi.	Neformální kontakt policie s mladými lidmi odradí od kriminality ty z nich, kteří by ji pravděpodobně páchali.	Účinnost není všeobecná.
Cílené hlídky.	Čím pečlivěji je hlídková činnost zaměřena na „problémová místa“ a „problémové časy“, tím méně bude kriminality v těchto místech a časech.	Americké poznatky ukazují, že se jedná o účinnou strategii řešení lokálních problémů.
Spolupráce mezi institucemi.	Policie může předcházet kriminalitě tím, že spolupracuje a poskytuje informace o kriminalitě jiným institucím, zejména místním úřadům, ovšem za účelem podpořit celostátní snahu o snížení kriminality též ministerstvu životního prostředí, dopravy, školství, probační službě atd.	Britské poznatky ukazují, že může jít o velmi užitečný způsob policejní práce.

Tab. č. 2: Možné policejní strategie snižování kriminality

Zdroj: Jordan 2005, s. 85–86

V okamžiku, kdy policie řeší jakýkoliv delikt, jehož účastníkem je dítě, spolupracuje vždy s orgány sociálně - právní ochrany dětí, státním zastupitelstvím, soudem, probační a mediační službou. Důležitou roli hrají také školy, dětské lékaři a lékařky a neziskové organizace. (Statutární město Olomouc, online, 2008)

4.5 Systém prevence v ČR

Systém prevence kriminality je rozdělen do třech úrovní: republikové, krajské a městské či místní. Toto rozdělení zachovává princip subsidiarity, který ve státní správě znamená, že veškerá rozhodování a zodpovědnost ve veřejných záležitostech se má odehrávat na tom nejnižším stupni veřejné správy, který je nejbližší občanům. Princip subsidiarity je tedy protikladem centralismu a zdůrazňuje decentralizaci a úlohu samospráv. (Horecká 2011, s. 32)

Republiková úroveň má za úkol zajistit jednotný výkon státní politiky, zajistit vzdělávání odborníků a pracovníků, realizovat mezirezortní a všeoborové preventivní aktivity, realizovat dlouhodobý, systémový a komplexní přístup k řešení problémů, zadávat a financovat výzkumy a studie a informovat veřejnost o aktuálních přístupech a prioritách. Kraje mají převážně metodickou a koordinační funkci. Z krajské úrovně je koordinována a realizována protidrogová politika – na úrovni krajů je ze zákona zřízena funkce protidrogového koordinátora a funkce koordinátora pro romské záležitosti, působí zde krajský manažer prevence kriminality a krajský školský koordinátor prevence rizikového chování, který koordinuje činnost metodiků prevence pedagogicko-psychologických poraden. Místní úroveň je nejdůležitější z hlediska realizace konkrétních preventivních opatření. Na této úrovni se však také nachází velké množství překážek, jejichž příčinou je zejména chybějící odbornost k dané problematice a absence politické vůle. To je taktéž často příčinou nedostatečné součinnosti a spolupráce všech zúčastněných subjektů, které jsou při realizaci preventivních opatření jedním z nejdůležitějších předpokladů. (Horecká 2011, s. 33)

K celkové úspěšnosti a účinnosti prevence kriminality přispívá jasná a jednoznačná vládní politika formulovaná jako koncepce a formalizovaná jako určitý systém. Kvantitativní nárůst a kvalitativní změny v oblasti kriminality a výskyt nových sociálně patologických jevů po roce 1990 vyvolaly naléhavou potřebu uplatňovat v rámci kriminální politiky novou koncepci vyváženosti represe a prevence a vytvořit nový systém prevence kriminality. Základním cílem prevence kriminality je zejména snižování míry a závažnosti trestné činnosti

na jedné straně a na straně druhé zvyšování pocitu bezpečí občanů; základním cílem protidrogové politiky vlády ČR je snížení nabídky a dostupnosti drog. Systém prevence kriminality i zneužívání návykových látek v ČR se konkrétně konstituuje na základě dílčích kroků, které vláda přijímá formou svých usnesení. (Zoubková a kol. 2001, s. 47)

Do systému prevence je možné zařadit i prevenci prostřednictvím speciálních preventivních činností, které mají charakter mimořádných opatření a na kterých se podílejí mnohé společenské subjekty. Tato prevence se uskutečňuje jako sociální prevence, která je součástí sociální politiky a její podstatou je vytváření příznivých společenských podmínek v oblasti ekonomické, sociální, kulturní, výchovně-vzdělávací, v oblasti zaměstnanosti, podmínek na využití volného času, růstu životní úrovně, duchovní rozvoj a zkvalitňování způsobu života společnosti jak celku, tak i socializaci, resocializaci a sociální integraci jednotlivce. Z hlediska prevence kriminality mládeže se sociální prevence orientuje na prevenci poruch chování delikventní mládeže, prevenci recidivy kriminality, prevenci násilné trestné činnosti, se speciálním důrazem na násilí v rodinách, prevenci rasově motivované trestné činnosti, dále prevenci mravnostní kriminality s důrazem na dětskou pornografii, ale i prevenci kriminality související s drogami. (Vráblová 2012, s. 123 – 124)

„V současné době je systém prevence kriminality, dle Strategie prevence kriminality v České republice na období 2012 – 2015 schválené usnesením vlády České republiky č. 925 ze dne 14. prosince 2011, rozdělen do tří úrovní – republikové, krajské a lokální. Úlohou krajské úrovně, do níž patří jednotlivé vyšší územně samosprávné celky, je podle této Strategie PK ČR, organizovat v samostatné působnosti preventivní politiku na svém území. V případě, že se kraj zapojí do krajské úrovně systému prevence kriminality, má navíc možnost získávat na realizaci svých projektů prevence kriminality státní účelovou dotaci, určovat lokální potřebnost a hodnotit jednotlivé programy prevence kriminality měst a obcí.“ (Strategie prevence kriminality Olomouckého kraje na období 2013 – 2016 2012, s. 4)

4.5.1 Organizace systému prevence

Na centrální úrovni plní ústřední metodickou a koordinační roli Republikový výbor pro prevenci kriminality. Základním předmětem jeho činnosti je vytváření preventivní politiky vlády České republiky na meziresortní úrovni a podpora její realizace na místní úrovni. Výbor byl zřízen usnesením vlády ČR při Ministerstvu vnitra ČR, jeho předsedou je ministr vnitra ČR a výkonným místopředsedou jeho první náměstek, do jehož gesce spadá

oblast veřejného pořádku a bezpečnosti. Úkoly související s činností sekretariátu Republikového výboru pro prevenci kriminality plní odbor prevence Ministerstva vnitra ČR. Výbor rovněž rozhoduje o přidělování finančních prostředků na projekty, realizované v rámci jednotlivých preventivních programů Republikového výboru pro prevenci kriminality. Ústřední orgány státní správy zastoupené v Republikovém výboru pro prevenci kriminality se podílejí na jeho činnosti a na realizaci úkolů, stanovených ve Strategii prevence kriminality na příslušné období. Kromě toho resorty zastoupené v tomto výboru rozvíjejí také vlastní preventivní programy. V tomto smyslu a podle statutu Republikového výboru pro prevenci kriminality platí, že členství v Republikovém výboru pro prevenci kriminality a jeho činnost nezavazuje příslušné ústřední orgány státní správy zastoupené v RVPPK odpovědnosti za činnost v oblasti prevence kriminality spadající do jejich působnosti. Resortní programy prevence kriminality vycházejí z věcné působnosti jednotlivých ministerstev. (Cejp a kol. 2007, s. 65)

Centrální orgány poskytují přitom místním orgánům zejména metodické vedení, informace a částečnou ekonomickou podporu s tím, že mezi orgány centrálními a místními nejde o vztahy podřízenosti a nadřízenosti. Na místní úrovni je prevence kriminality základem systému prevence v České republice. Obecní zastupitelstva nesou odpovědnost za přípravu a praktickou realizaci preventivní práce. Důraz je kladen na spolupráci všech subjektů, které se na preventivních aktivitách podílejí či mohou podle svých možností podílet, včetně významného zapojení nestátního sektoru. Při městských úřadech se ustanovují komise prevence, které by měly být složeny z představitelů státních i nestátních institucí, významně participujících na prevenci, ale také jednotlivých kvalifikovaných odborníků. Velmi významnou roli sehrálo také ustavování funkcí manažerů, resp. koordinátorů, prevence ve městech. Role manažerů je pro realizaci preventivních aktivit velice důležitá a nároky kladené na jeho kvalifikaci a schopnosti tomu odpovídají, neboť manažer prevence jako výkonný profesionál by měl mít klíčovou roli při koordinaci úsilí všech zainteresovaných subjektů podílejících se na prevenci i při zajišťování přípravy a realizace preventivních programů a projektů. (Cejp a kol., 2007, s. 65 – 66)

„I při dosud nevyváženém zapojování jednotlivých subjektů do prevence kriminality je možno konstatovat, že v České republice je vytvořen fungující systém prevence kriminality.“
(Zoubková 2002, s. 71)

„Usnesením vlády České republiky ze dne 14. prosince 2011 č. 925, byla schválena Strategie prevence kriminality v České republice na léta 2012 - 2015. Od roku 2012 plně nahrazuje dříve realizované Programy prevence kriminality. Systém prevence kriminality

v České republice na období let 2012 - 2015 je založen na třech úrovních - republikové a resortní, krajské, lokální.“ (Olomoucký kraj, online, 2013)

5 Intervence do sociálně patologických jevů mladistvých

V poslední kapitole teoretické části se věnujeme intervenci jako cílenému zásahu, jenž má zamezit patologickým jevům mladistvých, či alespoň zamezit nebo napravit probíhající negativní jevy. Intervencí se obecně rozumí promyšlený postup, jehož cílem je ovlivnit probíhající proces a dosáhnout zamýšleného stavu.

Intervence je odborný zásah, jehož cílovou skupinou je jednotlivec, skupina, rodina, komunita, případně širší společenství. Někdy je termín užíván jako synonymum „terapie“, jindy je pojímán jako významově širší, neboť může zahrnovat všechny druhy činností, které pracovník vykonává ve prospěch klienta, resp. společenství. (Matoušek 2008, s. 81)

Novodobé státy věnují velkou pozornost své sociální politice, jejímž cílem je udržení sociálního smíru, respektive zachování sociální stability společnosti. Státní orgány se proto snaží intervenovat v těch případech, kdy je podstatný zájem jednotlivců nebo celých skupin obyvatel natolik ohrožen, že by mohli utrpět vážnou újmu, a jejich reakce na toto ohrožení mohla společnost destabilizovat. Chování společensky nepřizpůsobivých a nebezpečných jednotlivců se snaží státy neutralizovat. V případě dětí a mládeže se stát snaží zmírnit či odvrátit nepříznivé působení rodičů, případně jiných osob, a nabídnout buď podporu rodině, nebo alternativu k rodinné péči, jež by se pokud možno rodině podobala. (Matoušek, Matoušková 2011, s. 32).

Východiskovým bodem řešení problematiky disociálního chování je základní postoj člověka (odborníka) k člověku (klientovi). Teoretický základ a praktická zručnost jsou nesporně nevyhnutelné, jsou však výrazně determinované subjektivním postojem vůči klientům. V této souvislosti je možné se opřít o model dvojího chápání světa. Rozlišuje se vnímání reality jako model růstu a model moci. Model růstu považuje člověka za jedinečnou bytost, vztahy mezi lidmi vnímá symetricky, systém je otevřený, změna je přijímána jako součást života, komunikace podporuje společné řešení. Model moci hierarchizuje lidi, odmítá individualismus, systém je uzavřený, změna je odmítaná. Princip růstu podporuje pozitivní vývin, dává šanci a příležitost ke změně, stojí na pozitivěch. Model moci klienta blokuje, neposkytuje mu možnost rozhodování a nepodporuje vlastní nacházení životního směru a hodnot. Větší anebo menší míra ztotožnění s jedním z nich determinuje i volbu přístupu vůči klientovi. V mnohých situacích jeden model vylučuje druhý. Není možné být zároveň zaměřený na moc i na růst. Není tak možné podporovat klienta v růstu, podporovat jeho změnu a současně ho držet ve starých stereotypech, nedovolit mu projevit se, maximálně ho omezovat. (Labáth 2001, s. 121–122)

Hlavním cílem soudce při uložení trestu odnětí svobody je pachatele potrestat, zneškodnit, dát najevo nesouhlas společnosti a případně i odradit. V případě alternativních trestů může být záměrem trest kombinovat – ve formě omezení svobody – s nahrazením škody a nápravou. Většina soudců věří v možný nápravný účinek alternativních trestů, jak kombinované, tak alternativní tresty mohou snížit recidivu prostřednictvím snahy ovlivnit kriminální chování, přičemž kombinované tresty zároveň nabízejí možnost dosáhnout náhrady škody a omezení svobody. (Vennard, Hedderman 2005, s. 127)

5.1 Práce s agresivními jedinci

Chování dětí v období vzdoru je v podstatě „normální“ agresí, která patří ke zdravému vývoji a neměla by být považována za agresi v pravém slova smyslu. Agresivitou rozumíme výbuchy vzteku, které bez morálních zábran eskalují vůči ostatním, sobě nebo věcem. Vyhrožování, řvaní, bití, kopání a strkání jsou příklady toho, jak některé děti reagují na sebemenší podnět. Tyto neřízené výbuchy vzteku vyvolávají v kolektivu třídy mateřské školy značný strach především u mladších, neprůbojných a slabších dětí. Rozdíly mezi pohlavími v míře útočnosti se zřetelněji objevují mezi třetím a šestým rokem věku. Chlapci se chovají útočněji než děvčata po všech stránkách. Mezi třetím a šestým rokem míra agresivity u dětí obecně klesá, úměrně tomu, jak se učí zvládat vztahy s vrstevníky, s výjimkou části chlapců, kteří svou agresivitu nejsou schopni ovládat. Rozdíl zjišťovaný v míře agresivity mezi dívkami a chlapci ve vztahu k vrstevníkům neplatí pro sourozenecké vztahy – v nich jsou obě pohlaví útočná stejně. Dnešní děti a dospívající jsou zdá se stále agresivnější. Za jednu z hlavních příčin tohoto jevu mimo jiné označujeme média a jejich všudypřítomné zprávy o násilí, které se neustálým předváděním stává běžným životním modelem sociálního soužití. (Michalová 2012, s. 115–116)

Vztah mezi dítětem, mladistvým a odborníkem je základní opěrnou částí každé práce s nimi. Práce s mladými agresivními lidmi vyžaduje značnou dávku věcnosti, nesentimentality při prvním kontaktu s nimi. Každý z nich má obvykle dostatek, dokonce nadmíru zkušeností s dospělými, kteří apelovali na jejich morálku, racionalitu, logiku. To zpravidla vnímají jako výčitky a domlouvání, které odmítá. Děti i odrostlejší mládež často reagují ne na obsah vysloveného, ale na neverbální komponenty projevu dospělého. Rezonují s jejich pokojem anebo nejistotou, nevyrovnáním se s problémem, který je nastolený. Při střetnutí s mimořádně hrozivým zjevem a vystupováním mladého člověka by měl dospělý

reagovat pokud možno nešikovně na jeho provokace, na nápadnosti obličejů nebo slovního projevu. Neměl by dopředu trvat na svojí autoritě, ale zaujímat postoj respektující názory, které nemusí být v souladu a jeho nebo všeobecným očekáváním. (Labáth 2001, s. 113)

Úlohou prvního kontaktu není okamžitě zaujímat výchovné postoje, ale zabezpečit podmínky pro rozvoj vztahu. Kvalitní vztah znamená, že dospělý se stane oporou, garantem bezpečí, někdy vzorem. Důvěryhodný vztah umožní, aby mladý člověk sám, z vlastních zdrojů nastolil pozitivní změny. Tato část výchovného působení v lepším případě nastane, není potřeba ji urychlovat. (Labáth 2001, s. 113)

5.2 Probační a mediační služba

Slovo „probační“ pochází z latiny a znamená zkouška, slovo „mediační“ znamená střed, prostřední. Obou pojmů se používá ve spojitosti s hledáním alternativních cest k řešení a sankcionování kriminálního jednání. Počátky lze spatřovat již v 19. století v USA, postupně se dostávají tyto snahy i do Evropy. V našich zemích se začíná tento institut realizovat až v 90. letech 20. století. K definitivnímu naplnění dochází zavedením instituce Probační a mediační služby. V ČR funguje od 1. 1. 2001 (Kraus, Hroncová 2010, s. 59)

Jedná se o zabezpečení hladkého průběhu odklonu v trestním řízení (institut narovnání, podmíněčné zastavení trestního stíhání, probační dohled při podmíněčném odsouzení) a vytváření podmínek pro alternativní tresty (např. zajišťování trestu obecně prospěšných prací). Jsou tak zohledněny zájmy obviněných (odsouzených), poškozených i zájmy společnosti. (Kraus, Hroncová 2010, s. 59)

Probační se zákona rozumí organizování a vykonávání dohledu nad obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným, kontrola výkonu trestů nespojených s odnětím svobody, včetně uložených povinností a omezení, sledování chování odsouzeného ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, dále individuální pomoc obviněnému a působení na něj, aby vedl řádný život, vyhověl soudem nebo státním zástupcem uloženým podmínkám, a tím došlo k obnově narušených právních i společenských vztahů. (zákon č. 257/2000 Sb., § 2)

Mediační se rozumí mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným a činnost směřující k urovnání konfliktního stavu vykonávaná v souvislosti s trestním řízením. Mediační lze provádět jen s výslovným souhlasem obviněného a poškozeného. (zákon č. 257/2000 Sb., § 2)

Statistické záznamy o případech, kdy se konaly zprostředkované schůzky, byla zaznamenávána od roku 2005. Základní přehled o počtu odsouzených, kteří dali souhlas se zprostředkováním, je shrnut v následující tabulce (tabulka č. 2). Ukazuje se, že v průměru 662 případů byly předmětem zprostředkování mezi roky 2005 a 2011. (Tomášek 2012, s. 76–77)

Rok	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Počet pachatelů	950	489	439	533	678	726	817

Tab. č. 3: Počet pachatelů, kteří souhlasili s mediací v letech 2005 – 2011

Zdroj: Tomášek 2012, s. 77

Jedním ze zajímavých zjištění získaných z výše uvedených údajů, je náhlý pokles počtu mediace mezi roky 2005 a 2006 (o více než 50%). Ve skutečnosti, je to spíše vzhledem k tomu, že v roce 2005 byla dosud zavedená praxe Probační Servis pro záznam mediace pouze tehdy, když se konalo přímé setkání mezi pachatelem a obětí s účastí mediátora. Pravděpodobně statistika zahrnuje také případy "nepřímé mediace", kde mediátor sloužil jako prostředník mezi stranami, které řešili konflikt, avšak bez osobního setkání. (Tomášek 2012, s. 77)

Statistiky o počtu provedených mediací potvrzují, že tato opatření již vytvořila stabilní pozici v české justici. Z kriminologického pohledu je důležité, aby se spolu se stoupajícím počtem zprostředkování, stoupal také počet empirických studií zaměřených na jejich hodnocení. (Tomášek 2012, s. 78)

Ve věkové kategorii mládeže bylo v rámci Probační a mediační služby ČR v roce 2011 nově evidováno 3 913 případů. Z toho bylo 2 347 (tj. 60 %) případů evidovaných v rámci přípravného řízení a řízení před soudem a 1 566 (tj. 40 %) případů v rámci vykonávacího řízení (dále viz tabulka č. 3). Z pohledu srovnání případů evidovaných v rámci přípravného řízení a řízení před soudem a v rámci vykonávacího trestního řízení, je podíl případů vyšší o 20 % ve prospěch přípravného řízení. Ve srovnání s celkovým počtem nově evidovaných případů v roce 2010 (3 823) počet nově evidovaných případů v roce 2011 (3 913) představuje oproti roku předchozímu mírný nárůst o 5,2 % bodu (90 případů). (PMS ČR, online, 2012)

Mládež	celkem evidováno	přípravné řízení a řízení před soudem	vykonávací řízení	příp.ř.v %	vyk.ř. v %	celkem v %
2007	4553	2285	2268	50,2 %	49,8 %	100,0 %
2008	4111	2034	2077	49,5 %	50,5 %	100,0 %
2009	4416	2293	2123	51,9 %	48,1 %	100,0 %
2010	3823	2095	1728	54,8 %	45,2 %	100,0 %
2011	3913	2347	1566	60,0 %	40,0 %	100,0 %

Tab. č. 4: Podíl případů evidovaných v přípravném a vykonávacím řízení na celkovém počtu evidovaných případů

Zdroj: PMS ČR, online, 2012

Souhrnně lze říci, že prostřednictvím probace a mediace je možno přispět k řešení sporů mezi obviněnými a poškozenými, urovnání konfliktních stavů. Nedílnou součástí je snižování rizik opakování trestné činnosti a prevence. (Kraus, Hroncová 2010, s. 60)

5.3 Sociálně-právní ochrana dětí

Sociálně-právní ochrana dětí je upravena zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Sociálně-právní ochrana se poskytuje dítěti, které na území České republiky má trvalý pobyt; má podle zvláštního právního předpisu upravujícího pobyt cizinců na území České republiky povolen trvalý pobyt nebo je hlášeno k pobytu na území České republiky po dobu nejméně 90 dnů; podalo návrh na zahájení řízení o udělení mezinárodní ochrany; je oprávněno trvale pobývat; pobývá s rodičem, který podal žádost o udělení mezinárodní ochrany nebo oprávnění k pobytu za účelem poskytnutí dočasné ochrany na území České republiky nebo které pobývá na základě uděleného oprávnění k pobytu za účelem dočasné ochrany na území České republiky podle zvláštního právního předpisu; pobývá s rodičem, který na území pobývá na základě víza k pobytu nad 90 dní za účelem strpění pobytu na území podle zvláštního právního předpisu nebo který je azylantem anebo osobou požívající doplňkové ochrany; nebo je azylantem nebo osobou požívající doplňkové ochrany. V rozsahu stanoveném v tomto zákoně (§ 37 a 42) se sociálně-právní ochrana poskytuje také dítěti, které

nemá na území České republiky povolen trvalý pobyt nebo není hlášeno k pobytu na území České republiky po dobu nejméně 90 dnů podle zvláštního právního předpisu upravujícího pobyt cizinců na území České republiky ani není oprávněno podle zvláštního právního předpisu trvale pobývat na území České republiky. (zákon č. 359/1999 Sb.)

Sociálně-právní ochrana dětí je cílená činnost, která zahrnuje především zajištění práva dítěte na jeho příznivý vývoje a řádnou výchovu, ochranu oprávněných zájmů dítěte a působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny. Sociálně-právní ochranu dětí zajišťují, podle zákona č. 359/1999 Sb., orgány sociálně-právní ochrany dětí, jimiž jsou krajské úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou působností, obecní úřady a újezdní úřady, ministerstvo, Úřad, Úřad práce České republiky - krajské pobočky a pobočka pro hlavní město Prahu. Od orgánů sociálně-právní ochrany dětí je třeba odlišovat další subjekty, které sice sociálně-právní ochranu dětí taktéž poskytují, ale nejsou orgány sociálně-právní ochrany dětí. Jde se o obce v samostatné působnosti, kraje v samostatné působnosti, komise pro sociálně-právní ochranu dětí a další právnické a fyzické osoby, které jsou výkonem sociálně-právní ochrany dětí pověřeny. V případě těchto subjektů hovoříme o tzv. výkonu sociálně-právní ochrany dětí jinými subjekty. Sociálně-právní ochrana dětí se poskytuje bezplatně nezletilým dětem, ale s výjimkou pobytu dítěte ve výchovně rekreačním táboře, pobytu dítěte v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a správy jmění dítěte. (Špeciánová 2007, s. 10 – 11)

Sociálně-právní ochrana se zaměřuje zejména na děti:

- jejichž rodiče zemřeli, neplní povinnosti plynoucí z rodičovské zodpovědnosti, nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské zodpovědnosti;
- které byly svěřeny do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, pokud tato osoba neplní povinnosti plynoucí ze svěřením dítěte do její výchovy;
- které vedou zahálčivý nebo nemravný život spočívající zejména v tom, že zanedbávají školní docházku, nepracují, i když nemají dostatečný zdroj obživy, požívají alkohol nebo návykové látky, jsou ohroženy závislostí, žijí se prostitutí, spáchaly trestný čin nebo, jde-li o děti mladší 15 let, spáchaly čin, který by jinak byl trestným činem, opakovaně nebo soustavně páchají přestupky nebo jinak ohrožují občanské soužití;
- které se opakovaně dopouští útěků od rodičů nebo jiných fyzických nebo právnických osob odpovědných za výchovu dítěte;

- na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, svobodu, jejich lidskou důstojnost, mravní vývoj nebo jmění, nebo je podezření ze spáchání takového činu;
  - které jsou na základě žádostí rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte opakovaně umísťovány do zařízení zajišťujících nepřetržitou péči o děti nebo jejich umístění v takových zařízeních trvá déle než 6 měsíců;
  - které jsou ohrožovány násilím mezi rodiči nebo jinými osobami odpovědnými za výchovu dítěte, popřípadě násilím mezi dalšími fyzickými osobami;
  - které jsou žadateli o udělení mezinárodní ochrany, azylanty nebo osobami požívajícími doplňkové ochrany, a které se na území České republiky nacházejí bez doprovodu rodičů nebo jiných osob odpovědných za jejich výchovu;
- pokud tyto skutečnosti trvají po takovou dobu nebo jsou takové intenzity, že nepříznivě ovlivňují vývoj dětí nebo jsou anebo mohou být příčinou nepříznivého vývoje dětí. (zákon č. 359/1999 Sb., § 6)

Sociálně-právní ochrana dětí nastupuje zejména tam, kde z nějakého důvodu rodiče selhávají. Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů upravuje v části druhé vztahy mezi rodiči a dětmi a v rámci této části i rodičovskou zodpovědnost. Tu zákon o rodině vymezuje v § 31 jako souhrn práv a povinností při péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj; při zastupování nezletilého dítěte; při správě jeho jmění. Při vykonávání práv a povinností vyplývajících z rodičovské zodpovědnosti jsou rodiče povinni důsledně chránit zájmy dítěte, řídit jeho jednání a vykonávat nad ním dohled odpovídající stupni jeho vývoje. Mají rovněž právo použít přiměřených výchovných prostředků, ale jen tak, aby nebyla dotčena důstojnost dítěte a jakkoli ohroženo jeho zdraví nebo jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj. Na výchově dítěte se podílí i manžel, jenž není rodičem dítěte, za předpokladu, že s ním žije ve společné domácnosti. (Krausová, Novotná 2006, s. 53)

5.4 Transformace systému péče o ohrožené děti

Ještě donedávna byl systém intervence nekoordinován a každá instituce měla svůj vlastní postup nápravy mladistvých, kteří nějakým způsobem porušují sociální normy. Transformace systému péče o ohrožené děti by měla přispět k zefektivnění systému a práce s těmito jedinci.

Základním nedostatkem práce s ohroženými dětmi v České republice je její roztržitost. Ministerstvo práce a sociálních věcí, ve spolupráci s ministerstvy školství, mládeže a tělovýchovy, vnitra, spravedlnosti a zdravotnictví, zpracovalo návrh transformace systému péče o ohrožené děti. Podíleli se na něm také zástupci samosprávy, nestátního sektoru i zahraniční experti. Pokud má být každému ohroženému dítěti zajištěna odpovídající péče, je potřeba sjednotit její metodické, finanční, personální a legislativní podmínky. (Ministerstvo vnitra České republiky, online, 2009)

Poslanci přehlasovali prezidentské veto novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Pro bylo 104 zákonodárců a zákon tak byl vyhlášen ve Sbírce zákonů. Novela je jedním z dílčích, ale přesto důležitých kroků v transformaci systému péče o ohrožené děti. Novela nabyla účinnosti dnem 1. ledna 2013. (Čí je dítě?, online, 2012)

Hlavním cílem transformace je zvýšení kvality práce s ohroženými dětmi tak, aby byla zachována a rozvíjena jejich základní práva. Důraz je kladen na rozvoj preventivních, ambulantních a terénních služeb, neboť čím dříve je ohrožení rodiny řešeno, tím menší je pravděpodobnost umístění dítěte do ústavní péče. Svým rozsahem musí být síť služeb dostupná pro potřeby ohrožených dětí a rodin tak, aby nebyly nuceny opouštět svůj region a nedocházelo tak k dělení rodin (například při umístění dítěte do ústavu v jiném kraji). První fáze transformace obsažené v Národním akčním plánu je časově vymezená mezi roky 2009 a 2013. (Ministerstvo vnitra České republiky, online, 2009)

Klíčové projektové aktivity (rozvoj služeb pro ohrožené děti a rodiny, profesionalizace pěstounské péče a další) jsou pilotovány ve vybraných krajích, analytická činnost, vzdělávací aktivity i další doprovodné aktivity (semináře, konference) jsou realizovány s dopadem na území celé ČR s výjimkou Prahy. Projekt tak tvoří podmínky k nastavení procesů k přechodu systému zaměřeného na pobytová zařízení, na systém zaměřený na síť preventivních a terénních služeb a kvalitní náhradní péči. V rámci projektu jsou realizovány aktivity zaměřené na konkrétní metody odborné sociální práce a standardizaci systému. (Ministerstvo práce a sociálních věcí, online, 2013)

Transformace systému práce s ohroženými dětmi a rodinami je dlouhodobý proces, jehož úplná realizace je otázkou pár desítek let. S ohledem na současnou hospodářskou krizi je však zapotřebí se vyrovnat s požadavkem na minimalizování vynaložení finančních prostředků, a proto je transformace postavena na třech základních rovinách:

- analýza celého systému péče o ohrožené děti a rodiny,
- odborná příprava všech složek systému v nové podobě (standarty

kvality péče o ohrožené děti a rodiny, včetně dílčích metodik práce, vzdělávání sociálních pracovníků na úrovni orgánů sociálně-právní ochrany dětí),

- zavádění nových prvků do systému. (Ministerstvo práce a sociálních věcí, online, 2009)

„Opakujícím se tématem veřejných i odborných diskusí je problém delikvence a kriminality dětí a mladých lidí. Mezi pachateli téměř všech druhů trestných činů je registrován zvyšující se podíl především dětských pachatelů. Odborníci, kteří s dětskými delikventy pracují, si uvědomují, že tak závažný problém není řešitelný jen snížením věkové hranice trestní odpovědnosti o jeden rok, ale vyžaduje systémový multidisciplinární přístup s přijetím konkrétních opatření v mnoha úrovních. Jednou z možností je uplatnění principů tzv. obnovující justice. Podle tohoto přístupu je trestný čin považován za závažnou sociální událost, která se úzce dotýká oběti, komunity, ve které se trestný čin odehrál, a samozřejmě pachatele. Cílem je hledat vyvážené a účinné řešení a zahrnout do něj pachatele, oběti a komunitu.“ (Statutární město Olomouc, online, 2007)

Vláda ČR schválila usnesením č. 191 ze dne 17. března 2011 Národní projekt „Systém včasné intervence“, který je součástí procesu sjednocení a transformace systému péče o ohrožené děti. (Metodický portál RVP, online, 2012)

Projekt vznikl na odboru prevence kriminality v roce 1998. Vznikl jako reakce na závažné problémy a nedostatky systému péče o rizikové a ohrožené děti. V letech 2000 až 2006 byl pilotně ověřen v několika vybraných městech ČR (Ostrava, Svitavy). V roce 2007 vláda svým usnesením č. 1151/2007 schválila projekt k plošnému šíření v ČR. Do roku 2010 byl takto projekt realizován ve 36 městech ČR. Projekt je zaměřen na zlepšení spolupráce institucí, do jejichž působnosti spadá péče o ohrožené děti v nejranějších stádiích sociálně patologického vývoje dítěte, kriminality, ale i případy týrání, zanedbávání a zneužívání dětí. Cílem je rychlá výměna informací o problémovém dítěti v pozici pachatele, svědka nebo oběti trestné činnosti, rychlá náprava neuspokojivého stavu (opatření) a cílená a konkrétní preventivní opatření. Systém včasné intervence je již realizován ve 37 městech ČR. (Odbor prevence kriminality, online, 2011)

Jedním z cílů prvního Rámcového komunitního plánu sociálních služeb ve městě Olomouci, na období let 2007 – 2008, bylo vybudování Systému včasné intervence. Jedná se o vzájemnou systémovou spolupráci všech institucí zainteresovaných v oblasti sociálně-právní ochrany dětí a mládeže směřující k prevenci a nápravě společensky nežádoucího

chování. Spolupráce orgánu sociálně-právní ochrany dětí, policejních složek a orgánů justice, včetně probační a mediační služby, poskytne včasnou, adekvátní a účinnou reakci na nežádoucí chování a v neposlední řadě také přijetí konkrétních opatření k nápravě delikventního chování. Praktická opatření potom napomohou odvrácení ohrožení dítěte, snížení kriminality páchané dětmi a na dětech a umožní řádné fungování rodiny. Tato spolupráce je založena na vytvoření jednotného informačního prostředí, které umožňuje předávání doplňování, sdílení a vyhodnocování informací mezi účastníky systému včasné intervence a jejich koordinaci, a vytvoření podmínek pro přípravu vhodných probačních programů s využitím sítě a nabídky doplňkových služeb místních státních i nestátních subjektů. (Statutární město Olomouc, online, 2007)

6 Kurátor pro mládež

Poslední kapitola teoretické části je věnována činnosti kurátora pro mládež a to z důvodu, že právě kurátor pro mládež je součástí výzkumného šetření v praktické části této práce, ale především proto, že kurátor pro mládež hraje klíčovou roli v problematice kriminality dětí a mládeže.

Sociální práce v systému sociálně-právní ochraně dětí vyžaduje specifické dovednosti a schopnosti. Sociální pracovník nepracuje s jedincem, nýbrž s celým rodinným systémem, a to vyžaduje velkou dávku trpělivosti, empatie a profesionality. Většinou se s klienty setkává v jedněch z jejich nejtěžších životních a sociálních situacích, což znamená, že se setkává s lidmi stresovanými, frustrovanými, často projevujícími znaky deprese apod. Z tohoto pohledu by měl sociální pracovník hodnotit i reakce klientů a jejich schopnost rozvíjet a uplatnit svou kapacitu. Intervence sociálního pracovníka je téměř vždy zásahem do soukromí a integrity rodiny, a proto je nezbytné předpokládat nepřátelské nebo odtažité reakce rodiny a systematicky s nimi pracovat. Sociální pracovník musí být připraven profesionálně zvládnout i různé vypjaté situace, včetně té nejzazší, kterou se rozumí odebrání dítěte z péče rodiny. (Pemová, Ptáček 2012, 145–146)

Je na místě zde uvést slovníkovou definici kurátora pro děti a mládež, jíž rozumíme „*odborného pracovníka státní sociální pomoci, který se zabývá dětmi a mladistvými obtížně vychovatelnými, mladistvými pachateli trestné činnosti i jejich rodinami, jimž poskytuje poradenskou a socioterapeutickou pomoc.*“ (Matoušek 2008, s. 92)

Kurátor pro mládež se zabývá dětmi a mladistvými s poruchami chování či trestnou činností. Dle zákona o sociálně-právní ochraně dětí zaměřuje sociálně právní ochranu zejména na děti, které vedou zahálčivý a nemravný život (zanedbávají školní docházku, nepracují i přes nedostatečný zdroj obživy, požívají alkohol nebo návykové látky, žijí se prostitutkami, spáchaly trestný čin nebo jde-li o děti mladší než 15 let, spáchaly čin, který by jinak byl trestným činem; a na děti, které se opakovaně dopouštějí útěků od rodičů nebo jiných fyzických nebo právnických osob odpovědných za výchovu dítěte. (zákon č. 359/1999 Sb., § 6)

Kurátor pro mládež je povinen sledovat nepříznivé vlivy působící na děti a zjišťovat příčiny jejich vzniku, činit opatření k omezení působení nepříznivých vlivů na děti, pravidelně vyhodnocovat situaci dítěte a jeho rodiny, a to zejména z hlediska posouzení, zda se jedná o dítě uvedené v § 6 (viz výše), podle druhu a rozsahu opatření nezbytných k ochraně dítěte, a poskytovat pomoc rodičům nebo jiným osobám odpovědným za výchovu dítěte,

zpracovat na základě vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny individuální plán ochrany dítěte, který vymezuje příčiny ohrožení dítěte, stanoví opatření k zajištění ochrany dítěte, k poskytnutí pomoci rodině ohroženého dítěte a k posílení funkcí rodiny a stanoví časový plán pro provádění těchto opatření, a to ve spolupráci s rodiči nebo jinou osobou odpovědnou za výchovu dítěte, dítětem a odborníky, kteří se podílejí na řešení problému dítěte a jeho rodiny, pořádat případové konference pro řešení konkrétních situací ohrožených dětí a jejich rodin, a to ve spolupráci s rodiči a jinou osobou odpovědnou za výchovu dítěte, dalšími přizvanými osobami, zejména zástupci škol, školských zařízení, zařízení poskytovatelů zdravotních služeb, orgánů činných v sociální oblasti, orgánů policie, státních zástupců, odborných pracovníků v oblasti náhradní rodinné péče, poskytovatelů sociálních služeb a pověřených osob. (zákon č. 359/1999 Sb., § 10)

Abychom si více přiblížili funkci kurátora pro mládež, vyjmenujeme činnosti, které vykonává:

- vede administrativu, která se týká dětí a mladistvých, se kterými pracuje
- provádí sociální šetření, kontrolní činnost
- zúčastňuje se úkonů v přípravném řízení (výslech, konfrontace, seznámení a výsledky vyšetřování); zúčastňuje se hlavního líčení a veřejného zasedání v trestních věcech mladistvých, kde aktivně využívá svá práva daná zákonem, včetně opravných prostředků
- poskytuje sociálně právní, výchovné, případně psychologické porady dětem i rodičům při řešení jejich rodinných, osobních a sociálních problémů a akutních krizových situací; zprostředkovává pomoc odborných poradenských a zdravotnických pracovišť a jiných zařízení
- dle zákona o rodině podává podněty na výchovná opatření u obtížně vychovatelných dětí a mladistvých a sleduje jejich účinnost
- podává podněty soudu na zahájení řízení o předběžném opatření
- podílí se na realizaci ústavní nebo ochranné výchovy do příslušných zařízení (zajištění dokladů, místa, doprovodu dítěte) ve spolupráci se soudem
- navštěvuje nezletilé a mladistvé, kteří jsou umístěni v ústavních zařízeních a věznicích
- spolupůsobí na zlepšení podmínek v rodinách obtížně vychovatelných nezletilých a mladistvých, u kterých je vykonávána ústavní výchova nebo ochranná výchova s cílem umožnit jejich návrat do rodiny

- analyzuje situaci v oblasti patologických jevů u dětí a mládeže a navrhuje preventivní opatření
- pomáhá nezletilým a mladistvým propuštěným z ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a mladistvých propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody, aby se co nejvhodněji začlenili do společnosti
- zastupuje děti s poruchami chování v řízení o ústavní výchově a zúčastňuje se trestního řízení proti mladistvým
- účastní se přestupkového řízení vedeného proti mladistvému v souladu se zákonem o přestupcích
- spolupracuje s ústavami pro výkon vazby i výkon trestu odnětí svobody, se školskými zařízeními pro výkon ústavní a ochranné výchovy, spolupracuje s orgány obcí, školami, zdravotnickými a školskými zařízeními, občanskými sdruženími, úřady práce, charitativními a jinými organizacemi, probační a mediační službou atd. (Ministerstvo práce a sociálních věcí, online, 2013)

Vyžaduje-li to zájem na řádné výchově dítěte, může kurátor pro mládež **napomenout** vhodným způsobem dítě, rodiče, jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte, popřípadě toho, kdo narušuje řádnou péči o dítě; stanovit nad dítětem **dohled** a provádět jej za součinnosti orgánu sociálně-právní ochrany, školy, popřípadě dalších institucí a osob, které působí zejména v místě bydliště nebo pracoviště dítěte; **uložit** dítěti, rodičům nebo jiným osobám odpovědným za výchovu dítěte **omezení** bránící působení škodlivých vlivů na výchovu dítěte, zejména zákaz určitých činností, návštěv určitých míst, akcí nebo zařízení nevhodných vzhledem k osobě dítěte a jeho vývoji; nebo **uložit** dítěti, rodičům nebo jiným osobám odpovědným za výchovu dítěte **povinnost** využít odbornou poradenskou pomoc nebo uložit povinnost účastnit se prvního setkání se zapsaným mediátorem v rozsahu 3 hodin nebo terapie. (zákon č. 359/1999 Sb., § 13)

II Praktická část

7 Empirická část

Praktická část diplomové práce navazuje na část teoretickou, je orientovaná na preventivní opatření delikventního chování dětí a mládeže a intervenci, tedy možné způsoby ovlivnění a zásahy do patologických jevů u dětí a mládeže s cílem zlepšit jejich stav.

Jelikož je záměrem této práce hlubší seznámení se s konkrétní problematikou kriminality mládeže, byl zvolen kvalitativně orientovaný výzkum, který podle Chrásky (2006) umožňuje hlubší poznání skutečnosti v její racionální obecnosti. Lze ovšem také říci, že při kvalitativním přístupu jde spíše o charakteristiku jedinečnosti různorodých prvků. V tomto přístupu k realitě získáváme konkrétní, názorný a plastický obraz skutečnosti, který avšak vychází ze zkušeností a názorů badatele, a je proto často subjektivní.

7.1 Výzkumné cíle, výzkumné předpoklady

Primárním výzkumným cílem je **zjistit, jaká preventivní řešení se jeví jako nejúspěšnější a jaké jsou možnosti zefektivnění preventivních přístupů boje s patologickými jevy mladistvých.**

Abychom porozuměli smyslu aktuálního systému péče o ohrožené děti a prevence na našem území, je sekundárním cílem **objasnit účelnost národního projektu Transformace systému péče o ohrožené děti** pohledem sociálních pracovníků SPOD, a to konkrétně kurátory pro děti a mládež. Záměrem je získat informace o v současné době probíhající změně systému, jehož intencí je zkvalitnit péči o ohrožené děti. Neméně důležitý je i preventivní aspekt, který by měl být touto transformací posílen.

Pro představu o negativních jevech dětí a mládeže je dalším dílčím cílem **zjistit, jakých přestupků se nejčastěji mladiství dopouštějí a získat celkový obraz o problémových jevech jedinců této věkové kategorie.** V neposlední řadě je záměrem výzkumu **posoudit spolupráci mezi OSPOD a ostatními institucemi** zasahujícími do práce s problémovými mladistvými z pohledu kurátorů pro mládež.

V průběhu sběru a analýzy dat vyvstala další dílčí výzkumná otázka, jelikož v typickém kvalitativním výzkumu výzkumník, jak uvádí Hendl (2012), otázky modifikuje nebo doplňuje. Z tohoto důvodu se někdy kvalitativní výzkum považuje za emergentní či pružný typ výzkumu. Během zkoumání problematiky novely zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, Transformace systému péče o ohrožené děti, což je primárním

výzkumným cílem, se otevřela i otázka tzv. pěstounské péče na přechodnou dobu, která je rovněž součástí novely tohoto zákona. Dalším doplňujícím výzkumným cílem tedy je, **jak se pěstounská péče na přechodnou dobu dotýká dětí s výchovnými problémy spadajících do klientely kurátorů pro děti a mládež a zdali je to vhodným intervenčním řešením jejich situace.**

Očekávaným výstupem empirické části je ucelený přehled o zkoumané oblasti rizikových mladistvých s projevy problémového chování pohledem kurátorů pro mládež a objasnění účelnosti Transformace systému péče o ohrožené děti v praxi vybraných pracovníků SPOD. Kvalitativně orientovaný výzkum umožňuje existenci více realit, proto neočekáváme jednoznačné závěry.

Problematikou novely zákona č. 359/1999 Sb. se zabývalo pár desítek výzkumníků, vybrané z nich budeme konfrontovat v závěru praktické části práce.

7.2 Výzkumný vzorek

Způsobem výběru výzkumného vzorku byl **záměrný výběr**, „*to znamená, že úmyslně vybíráme místa, osoby a dokumenty*“ (Strauss, Corbin 1999, s. 137). Jak uvádí Hendl (2012), výběr jednotlivých zkoumaných případů se orientuje na jejich rovnoměrné zastoupení v jednotlivých bodech výběrové struktury. Záměrem této práce je nahlédnout do činnosti kurátorů pro mládež, jenž spadají pod OSPOD a můžeme předpokládat, že jsou nejvíce fundované osoby této instituce ohledně problematiky kriminality mladistvých, a proto byli vybráni pro účel výzkumného šetření.

Pro účel výzkumného šetření byli vybráni kurátoři pro mládež ze tří měst Olomouckého kraje pro možnost korelace získaných dat s velikostí města a počtu obyvatel. Z důvodu zachování anonymity respondentů, pro účel našeho výzkumu, budou označeny jako města A, B a C. Výzkum nám může poskytnout reliabilní data, protože se podařilo získat vzorek respondentů s mnohaletou kurátorskou praxí.

7.3 Metody sběru dat

Při výběru metody sběru dat byla zvažována jak kvantitativně, tak kvalitativně orientovaná forma výzkumu. Dle Hendelovy (2012) teorie se při kvantitativním standardizovaném dotazování předpokládá, že identické stimuly pro všechny respondenty

umožní dobře porovnat odpovědi mezi jednotlivými respondenty, v tom případě je i analýza dat získaných pomocí přísně strukturovaného dotazování s uzavřenými otázkami jednodušší a má plynulejší průběh. Avšak kritikové tohoto přístupu oponují, že „výzkumník utváří rozhovor vlastní představou – odpovědi respondentů jsou určeny množinou operacionalizovaných fragmentů“. (Hendl 2012, s. 165–166)

Nejen z těchto důvodů, ale i z povahy věci hlubšího zkoumání postojů a názorů respondentů, bylo zvoleno kvalitativní nestandardizované dotazování. Z Hendlého tvrzení má „svoboda dotazovaného při volněji utvářeném dotazování následující výhody:

- lze přezkoušet, zda dotazovaný otázkám porozuměl;
- dotazovaný může vyjevit své zcela subjektivní pohledy a názory;
- dotazovaný může samostatně navrhnout možné vztahy a souvislosti;
- je možné tematizovat konkrétní podmínky situace dotazovaného.“ (Hendl 2012, s. 166)

Nejběžnější metodou sběru dat v kvalitativně orientovaném výzkumu je rozhovor, nejinak tomu bude i v našem případě. Pro účel kvalitativního šetření byl zvolen **strukturovaný otevřený rozhovor** jako nejvhodnější technika k získání relevantních dat, jež se skládá z řady otázek, na které respondenti odpovídají. Jsou zde pečlivě formulované otázky, jelikož data budeme srovnávat mezi jednotlivými dotazovanými. Pružnost odpovědí je tímto v menší míře omezenější než v jiných typech rozhovorů, přesto však je zachována jistá míra svobody odpovědí respondentů. Vhodnost zvolené techniky potvrzuje ve své teorii taktéž Hendl, podle něž se „tento typ rozhovoru používá, když je nutné minimalizovat variaci otázek kladených dotazovanému.“ (Hendl 2012, s. 173)

7.3.1 Analýza dokumentů

Doplňujícími daty získanými k rozhovorům bude analýza dokumentů. „Za dokumenty se považují taková data, která vznikla v minulosti, byla pořízena někým jiným než výzkumníkem a pro jiný účel, než jaký má aktuální výzkum. Výzkumník se tedy zabývá tím, co je již k dispozici, ale musí to vyhledat.“ (Hendl 2012, s. 204)

Z důvodu srovnávání situace ve vybraných městech je vhodné názorně ukázat a shrnout zkoumaný stav trestné činnosti páchané mladistvými.

Na začátku prováděného výzkumu byly kontaktovány vybrané instituce s prosbou o poskytnutí statistických záznamů o trestné činnosti na území Olomouckého kraje. Archivní

data se podařila získat z Krajského ředitelství policie Olomouckého kraje. Další potřebná data byla vytěžena v průběhu výzkumného šetření v rámci prováděných rozhovorů přímo z oddělení SPOD. Na závěr byl kontaktován manažer prevence kriminality v Olomouckém kraji, neboť jako kompetentní osoba v této oblasti mohl poskytnout ucelené informace o zkoumané problematice.

7.4 Organizace a průběh a šetření

Pro účel výzkumného šetření byli zvoleni tzv. totálním výběrem všichni kurátoři pro mládež z města A, B a C. Prvotní kontakt s OSPOD proběhl v dubnu 2013 s vedoucím oddělení sociální prevence s žádostí o umožnění výzkumného šetření na tomto pracovišti. Po kladné reakci vedoucího oddělení byli následující měsíc kontaktováni kurátoři pro mládež ve výše zmiňovaných městech a bezprostředně poté se uskutečnily, po vzájemné domluvě, schůzky.

Ve městě A v současné době vykonává činnost kurátora pro děti a mládež celkem 5 pracovníků, kteří byli paralelně kontaktováni telefonicky nebo přes email, z nichž 2 byli ochotni zúčastnit se rozhovoru. Zbylí 3 kurátoři pro mládež se odmítli výzkumu zúčastnit z důvodu krátké doby praxe v této funkci nebo přílišného pracovního vytížení.

Ve městě B nyní pracují 2 kurátoři pro mládež, již byli kontaktováni, a oba souhlasili se schůzkou a vykonáním rozhovoru.

Ve městě C je k dispozici jeden kurátor pro mládež a po vzájemné domluvě byl velmi ochotný rozhovor poskytnout.

Všichni respondenti, s nimiž byly provedeny rozhovory, projevovali vstřícnost a ochotně zodpovídali na položené otázky. Rozhovory se zaznamenávaly na nahrávací zařízení, s čímž nikdo neměl sebemenší problém. Dotazování probíhalo v jejich přirozeném prostředí a nebylo nikterak rušeno či zasahováno do plynulého průběhu samotného rozhovoru, docíleno bylo tímto větší otevřenosti a spontánnosti respondentů. Celkově můžu zhodnotit přístup kurátorů velice kladně a sběr dat proběhl dle očekávání a bez reorganizace postupu výzkumu.

Záznamy realizovaných rozhovorů byly následně doslovně přepsány, tedy byla zvolena doslovná transkripce. „*Transkripce se nazývá proces převodu mluveného projevu z interview nebo ze skupinové diskuse do písemné podoby.*“ (Hendl 2012, s. 208). U přepisu

každého rozhovoru byla zachována stylizace a mluva kurátorů pro děti a mládež. Záznamy rozhovorů byly následně vymazány.

Abychom se ve velkém množství textu, které jsme získali od respondentů, mohli zorientovat, byly přepsané rozhovory následně podrobeny analýze prostřednictvím otevřeného kódování, což je „*část analýzy, která se zabývá označováním a kategorizací pojmů pomocí pečlivého studia údajů*“. (Strauss, Corbin 1999, s. 43). Údaje byly rozebrány na samostatné části a důkladně prostudovány; posléze byly jednotlivým částem přiděleny pojmy, které vystihovaly určité oddíly textu a byly seskupovány podle podobnosti nebo jiné vnitřní souvislosti. Následně byl tvořen hierarchický systém, který Šed'ová (2007) vysvětluje tak, že jednotlivé úryvky dat nejprve musí být podřazovány různým kódům a jednotlivé kódy potom podřazovány různým kategoriím. Pomocí tohoto nevyhnutelného a praktického kroku jsme našli jisté podobnosti a odlišnosti v získaných informacích, „*tím pádem je výzkumník s to povšimnout si takových aspektů textu, které by při běžném čtení a poznámkování textu nezaznamenal*“. (Švaříček, Šed'ová 2007, s. 222) Zároveň se při pečlivé analýze dat naskytl prostor pro otevření dalších nově objevených otázek, které nebyly z počátku patrné a jež mohou být motivací pro další bádání.

8 Vyhodnocení výzkumu

V této kapitole vyhodnotíme výsledky sběru dat z jednotlivých rozhovorů a dat získaných z Krajského ředitelství policie Olomouckého kraje a OSPOD.

8.1 Analýza a interpretace získaných dat

„Kvalitativní analýza a interpretace dat je hledání sémantických vztahů mezi nimi a spojování deskriptivních kategorií do logických celků.“ (Švaříček, Šedřová 2007, s. 16)

Nejprve si podrobně rozebereme jednotlivé odpovědi všech kurátorů pro mládež (K) na výzkumné otázky (VO) a porovnáme tyto skutečnosti mezi sebou. Poté sesumarizujeme údaje doplňující informace vytěžené z rozhovorů. Pro zachování anonymity nebudou uváděna jména respondentů ani města, odkud pocházejí.

K1: město A, 17 let kurátorské praxe pro mládež

K2: město B, 5 let kurátorské praxe pro mládež

K3: město B, 12 let kurátorské praxe pro mládež

K4: město C, 7 let kurátorské praxe pro mládež

I. rozhovor

Strukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami v pevném pořadí byl rozdělen na dvě části. První se dotýká okruhu prevence nežádoucích jevů mladistvých, následné intervenci a činnosti kurátorů pro mládež. Druhá část se zaměřuje již na klíčové otázky v oblasti transformace systému péče o ohrožené děti a Systému včasné intervence, jenž je jeho součástí. V rozhovoru jsou začerněna města, která kurátoři v rámci rozhovoru zmiňovali.

Otázky pro interview byly zkonstruovány z následujících VO, které budou poté vyhodnoceny.

VO 1: Jaká preventivní opatření jsou dle kurátorů pro děti a mládež (dále jen „kurátorů“) realizována ve městech A/B/C (efektivita programů, náročnost programů, financování).

VO 2: Jaká preventivní řešení jsou dle kurátorů účinná v boji s patologickými jevy mládeže a zároveň nejvíce využívána.

VO 3: Jaká možná preventivní řešení by kurátoři spatřovali jako účinná, ale na území města A/B/C chybí nebo nejsou dostatečně realizována.

VO 4: Které signály ze života dítěte se dle kurátorů stávají podnětem pro preventivní zásah.

VO 5: Kdo bývá dle kurátorů nejčastějším oznamovatelem. Jaká instituce je nejčastěji kontaktuje o problémových mladistvých.

VO 6: Jaká je dle kurátorů nápravná reakce na zaznamenané signály asociálního vývoje dítěte, jaké jsou konkrétní postupy nápravy.

VO 7: Jaká je dle kurátorů účinnost zásahů, co napomáhá účinnosti zásahů a co naopak pokusy o nápravu situace maří.

VO 8: Zdali jsou preventivní řešení dle kurátorů dostatečně orientována směrem k rodinnému prostředí.

VO 9: Jaké jsou možnosti spolupráce s rodinou a jak se podle kurátorů postupuje v případě jejich neochoty.

VO 10: Jaký je dle kurátorů největší a nejčastější problémový jev u dětí a mladistvých.

VO 11: Jakých přestupků se dle kurátorů mladiství nejčastěji dopouštějí.

VO 12: Jaká se jeví dle kurátorů spolupráce mezi OSPOD a dalšími institucemi (policie ČR, probační a mediační služba, školy a školská zařízení, státní zastupitelství, soudci

pro mládež, zdravotnická zařízení, nestátní neziskové organizace atd.) a manažery prevence kriminality v regionu.

VO 13: Jaké kompetence kurátoři nejvíce využívají v přípravném řízení (výslech, konfrontace, seznámení a výsledky vyšetřování), v hlavním líčení a ve veřejném zasedání v trestních věcech mladistvých.

VO 14: Jak se kurátorů osobně dotýká a jaký má pro ně dopad v praxi primární cíl transformace systému péče o ohrožené děti – sjednocení postupu pracovníků.

VO 15: Jaký postoj a názor kurátoři zaujímají k přeměně orientace z ústavní výchovy do výchovy rodinné, jež je rovněž součástí novely zákona č. 359/1999 Sb.

VO 16: Zdali je dle kurátorů systém prevence kriminality mladistvých dostatečně personálně zastoupen.

VO 17: Zdali mají pracovníci OSPOD dle kurátorů potřebnou kvalifikaci pro naplnění cílů tohoto projektu.

VO 18: Jaké možnosti zefektivnění preventivních přístupů by kurátoři navrhovali, popřípadě ty, které se jeví jako neefektivní, změnili.

VO 19: Jaká je dle kurátorů efektivita Systému včasné intervence.

VO 20: Jaké mají dle kurátorů mladiství možnosti trávení volného času ve městech A/B/C.

A Prevence nežádoucích jevů mladistvých, intervence, činnost kurátorů pro mládež

Ot. č. 1: Jaká preventivní opatření jsou realizována v [REDAKCE] (efektivita programů, náročnost programů, financování)?

Na území města [REDAKCE] funguje preventivní program primární prevence, který zajišťuje městská policie v [REDAKCE] a společně s policií ČR, pedagogicko-psychologickou poradnou realizují besedy na základních i středních školách na různá témata. Kurátoři pro děti a mládež (dále jen „kurátoři“) hovoří na téma trestní odpovědnosti dětí a mládeže. Kromě tohoto projektu se provádí již dlouhodobě i jiné besedy v okolních obcích, tato spolupráce je ze strany škol hodnocena velmi dobře.

V [REDAKCE] se realizují podobné preventivní programy pro školy formou besed. Kurátoři přednáší o problematice, ve které se orientují, tj. například právní vědomí, drogová závislost, extremismus. Dále se uskutečňují i přednášky přímo pro učitele ve vybraných školách, které jsou doplněné o kurátory vypracovaný manuál, který obsahuje informace o tom, co mají učitelé dělat, setkají-li se s trestnou činností nebo jaká preventivní opatření může škola sama uskutečňovat, komu oznamovat případné poruchy chování, zanedbávání dítěte apod.

Kurátor z [REDAKCE] přiznává: „*bohužel mi není známo, že by nějaká preventivní opatření byla realizována*“.

Ot. č. 2: Jaká preventivní řešení jsou účinná v boji s patologickými jevy mládeže a zároveň nejvíce využívaná?

Nejčastějším řešením jsou výchovné pohovory s dítětem, které si kurátor pozve k sobě do kanceláře, kde je jedinec upozorňován na možná opatření, která mohou vůči němu zaujmout a snaží se nějakým způsobem dítě navést na správnou cestu. Děti s opakovanými problémy jsou zařazeny do tzv. intenzivní péče, což obnáší pravidelné (jednou za dva týdny) návštěvy kurátorů v kancelářích, eventuálně kurátoři navštěvují problémové děti ve školách, pakliže dochází do škol v okolních obcích, a kontrolují, zdali nastala nějaká změna k lepšímu či nikoliv, podle toho se odvíjí následné opatření. Pohovorů se dle potřeby a povahy věci účastní taktéž rodiče. Podle kurátora z [REDAKCE] jde hlavně o práci s rodinou, „*ale chybí kapacita osob, která by se tímto problémem zabývala*“. Avšak všichni kurátoři se shodují, že

práce s dětmi je vždy individuální a nedá se zobecnit. K3 navíc dodává, nad rámec výchovných pohovorů, jako další preventivní řešení, opakovaný dohled, i když není stanovený soudem. Dále tento kurátor považuje za osvědčené řešení krátkodobé dvouměsíční pobyty, jako je středisko sociální prevence a střediska výchovné péče, která jsou hojně využívána z jejich strany. Z pobytu si dítě odnáší závěrečnou zprávu psychologa, etopeda a pedagoga, kde je navrhnout další postup práce s dítětem.

Ot. č. 3: Jaká možná preventivní řešení byste spatřoval/a jako účinná, ale na území města ██████████/██████████/██████████ chybí nebo nejsou dostatečně realizována?

K1 a K2 shodně argumentují, že se jedná o zájmové činnosti dětí, které nejsou dostatečně realizovány ze dvou důvodů – nezájem dětí o tyto činnosti, jak tvrdí K1, „*děti moc nemají zájem navštěvovat nějaké tady ty sportovní aktivity, kde by se mohly organizovat*“, a nedostatek financí. K2 se domnívá, že by se mohly více angažovat neziskové organizace, které fungují na bázi dobrovolnosti, což nespatřuje jako vhodné řešení. Děti spadající do jejich klientely například „*kopnou do dveří a neziskovka je vyhodí ven*“, tento systém je špatně nastavený, tyto organizace by měly počítat s méně vhodným chováním klientů.

K3 má celkem alternativní způsob navrhovaného řešení, a to zřídit nějakou třídu v rámci školy, která by byla „*zařizena na děti, které mají vážnější poruchy chování, kde bych si představoval více učitelů*“.

Ot. č. 4: Které signály ze života dítěte se stávají podnětem pro preventivní zásah?

K1 a K3 vidí problémy ve škole, záškoláctví, jako nejsilnější indikátor nežádoucího chování pro preventivní zásah. K2 spatřuje signál pro preventivní zásah kouření, alkohol a drogy, zároveň dodává, že „*vždycky to má smysl, minimálně to zkusit*“. Dále jsou to drobné přestupky, kterých se děti dopouštějí, nebo problémy doma jako jsou toulání se a útěky z domova.

Ot. č. 5: Kdo a jakým způsobem tyto signály fakticky vyhledává či zaznamenává (registruje)?

Všichni kurátoři se shodují, že se to různí, každý podle svých kompetencí. O nevhodném chování dostávají zprávy ze škol a samozřejmě ze strany policie, ať už městské nebo Policie ČR. Není výjimkou ani anonymní oznámení.

Ot. č. 6: Kdo bývá nejčastějším oznamovatelem? Jaká instituce Vás nejčastěji kontaktuje o problémových mladistvých?

Na prvním místě je jednoznačně jmenována policie, jako nejčastější oznamovatel o problémových dětech, ale také škola a rodiče jimi bývají. K3 neopomenul přestupkovou komisi, pakliže se jedná o přestupek, a i samotné dítě, které má v domácím prostředí problémy.

Ot. č. 7: Jaká je nápravná reakce na zaznamenané signály asociálního vývoje dítěte, jaké jsou konkrétní postupy nápravy?

Jednak je to již zmiňovaná tzv. intenzivní péče, pokud se jedná o závažnější problémy, především doma nebo ve škole. U jednorázového nevhodného chování se realizuje výchovný pohovor, kde se dítě upozorní na možnosti řešení, je apelováno i na rodiče. Přístup rodičů je ve většině případů rozhodující. U problémovějších dětí se jako náprava naskýtá např. pobyt ve středisku výchovné péče. K2 otázku uzavírá tezí: „*obecně bych řekla, že v postupech nápravy jdeme od toho nejmírnějšího řešení až samozřejmě k tomu závažnějšímu.*“ K3 zmiňuje, kromě střediska výchovné péče, navíc spolupráci s různými specialisty, psychology apod., nebo pobyt v psychiatrické léčebně, zvláště má-li být dítě medikováno. „*Takže kurátor je často i takový koordinátor*“, dodává.

Ot. č. 8: Jaká je účinnost zásahů, co napomáhá účinnosti zásahů a co naopak pokusy o nápravu situace maří?

Účinnosti zásahů velmi napomáhá spolupráce s rodinou. V mnohých případech postačí jednorázová nebo krátkodobá spolupráce s rodinou. K3 si pod účinným zásahem představuje zejména rychlý postup, aby „*dítě cítilo, že se skutečně něco děje*“, takže je kontraproduktivní „*něčím vyhrožovat rok či dva a nic nedělat*“. Z praktického hlediska také účinnosti napomáhá volná kapacita ve střediscích výchovné péče, aby dítě mohlo být okamžitě umístěno v tomto zařízení a zamezilo se zhoršení situace vlivem prodlení. Naopak pokusy o nápravu maří jednoznačně nespolečné rodičů, ale také nespolečné ze strany škol, na čemž se shodují všichni respondenti.

Ot. č. 9: Jak je známo, rodina má největší vliv na dítě. Jsou preventivní řešení dostatečně orientována tímto směrem? Jaké jsou možnosti spolupráce s rodinou, jak se postupuje v případě jejich neochoty?

Kurátoři se snaží pracovat vždy nejen s dítětem, ale také s rodinou, neboť „*vždycky oni jsou ti nejbližší*“, jak uvedl K1. Pokud se problém neřeší celý, jak s dítětem, tak s rodičem, je účinnost jenom částečná. V případě neochoty spolupráce ze strany rodičů zákon umožňuje využít opatření v podobě napomenutí, dohledu či omezení rodičů nějakým způsobem, což ovšem bývá v mnoha případech kontraproduktivní a spolupráce se tímto krokem nezlepšuje. „*Pokud ten rodič nechce, stejně ho nezlomíme, podle mě má potom větší smysl pracovat alespoň trochu s tím dítětem, abychom ho navedli na nějakou lepší cestu*“, připojuje svůj názor K2.

Ot. č. 10: Jaký je největší a nejčastější problémový jev u dětí a mladistvých? Jakých přestupků se mladiství nejčastěji dopouštějí?

Nejčastějším a největším problémovým jevem u mladistvých je podle všech kurátorů alkohol, kouření a zneužívání návykových látek, K3 poznamenává navíc záškoláctví, výchovné problémy nebo extremismus.

Co se přestupků týká, tak nejčastěji se mladiství dopouštějí majetkové trestné činnosti - drobných krádeží.

Ot. č. 11: Jaká se jeví spolupráce mezi OSPOD a dalšími institucemi (policie ČR, probační a mediační služba, školy a školská zařízení, státní zastupitelství, soudci pro mládež, zdravotnická zařízení, nestátní neziskové organizace atd.)? A spolupráce s manažery prevence kriminality v regionu?

Kurátoři z [REDAKCE] (K1, K2) vyzdvihují výbornou spolupráci s Policií ČR a městskou policií, ostatní kurátoři ji označují jako bezproblémovou, „*vzájemně si vycházíme vstříc*“, tvrdí K5. Velice dobrou spolupráci všichni respondenti spatřují rovněž s probační a mediační službou, státním zastupitelstvím a soudem. Oproti tomu u škol a školských zařízení shledávají ve spolupráci kolize, např. ve vykazování neomluvené absence žáků, kdy škola příliš nevychází vstříc kvůli ohrožení své dobré pověsti. Stejně je tomu i u zdravotnických zařízení, kde podle K3 „*je někdy problém i s omluvami absencí, protože jako soukromníci nemají nikoho nad sebou a je proto těžké pediatrii někde shromáždit*“. Problémem je, že nefungují jako státní instituce. S nestátními neziskovými organizacemi je to v Přerově obtížnější, jelikož jak uvádí K1: „*my tady moc těch organizací nemáme, takže spolupráce moc není*“. V poslední řadě, spolupráce s manažery prevence kriminality v regionu se liší ve městě [REDAKCE] a [REDAKCE] či [REDAKCE]. Zatímco v [REDAKCE] je spolupráce na vyšší úrovni,

především se dotýká otázky grantů nebo prosazení neziskové organizace, jež by mohla být zřízena pro děti a mládež, naproti tomu v [REDAKCE] a [REDAKCE] neexistuje spolupráce takřka žádná, pouze občas proběhne nějaké setkání, ale „že bychom byli v nějakém pravidelném kontaktu, tak to nejsme“ (K1).

Ot. č. 12: Jaké kompetence nejvíce využíváte v přípravném řízení (výslech, konfrontace, seznámení a výsledky vyšetřování), v hlavním líčení a ve veřejném zasedání v trestních věcech mladistvých?

Kurátoři se účastní především výslechů a jsou seznámeni se spisem, „to je úkon, kde my můžeme dávat návrhy, jak by se mělo postupovat“ (K3). Pokud píše zprávu o rodinných poměrech dítěte, mohou si za tímto účelem vyžádat i zprávu ze školy, také jít na šetření do rodiny či kontaktovat lékaře, který je povinen sdělovat informace o dítěti, které léčí. V hlavním líčení a ve veřejném zasedání popisují rodinnou anamnézu, mají právo vyjadřovat se k uložení opatření, právo závěrečné řeči, a podle zkušeností z města [REDAKCE] si K2 myslí, „že soudci na nás docela dají a ví, že s tím dítětem pravidelně pracujeme, takže víme, co bude pro to konkrétní dítě nejlepším řešením“.

B Transformace systému péče o ohrožené děti, Systém včasné intervence

Ot. č. 13: Hlavním cílem transformace je sjednocení postupu pracovníků. Jak se Vás tento krok osobně dotýká? Spatřujete tento systém opravdu efektivní v praxi?

K1 se domnívá, že „spolupráce s pracovníky je velice dobrá, ať už je to v trestním řízení, v přestupkovém řízení nebo se sociálními pracovníky u ústavní výchovy“. Avšak všem pracovníkům narostla, v souvislosti s touto novelizací zákona o sociálně-právní ochraně dětí, administrativa, tzn., že „skutečně je to velice časově náročné vypracovávat vyhodnocování situace dítěte i té rodiny“. Kurátoři mají pocit, že bude ubývat času na práci v terénu. V některých případech se ale změna systému jeví jako efektivní, kupříkladu „je dobré si to nějakým způsobem shrnout do vyhodnocení“.

Ot. č. 14: Dalším cílem je změna orientace z ústavní výchovy do rodinné. Jaký postoj a názor k tomuto zaujímáte?

K tomuto cíli transformace se všichni respondenti staví velice kladně, kromě K5, který komentuje tuto změnu spíše záporně: „*zatím se stává, že o pěstounství, ať třeba na přechodnou dobu, se zajímají různé skupiny lidí a vidina finanční odměny je u některých patrná*“. Většinový je avšak názor ten, že vždy je pro dítě lepší rodinné prostředí pro výchovu, teprve až jsou využity všechny možnosti, které se nabízí, je nařizována ústavní výchova. „*Pokud to aspoň trochu jde, ať jde dítě zpátky do rodiny, já s tím nemám žádný problém.*“ (K3) Ústavní výchova s sebou nese také spoustu problémů, děti z těchto zařízení utíkají, zkrátka „*nefunguje to tak, jak by mělo fungovat*“. (K3)

V této výzkumné otázce všichni respondenti spontánně zmínili další novelizaci zákona č. 359/1999 Sb. ohledně pěstounské péče na přechodnou dobu a rezolutně ji shledávají jako nevhodný způsob rodinné péče o děti, které jsou klienty kurátorů. Kromě výše poznamenaného obohacení o finanční prostředky pěstounů, K1 namítá, že „*pro děti věkové kategorie 14 – 17 let, kdy se nejčastěji objevují problémy, není pěstounská rodina na přechodnou dobu, která by měla zájem o takhle staré dítě*“. Dalším negativem je nestabilní prostředí, kde má být dítě vychováváno. Střídání prostředí není pro dítě s výchovnými problémy vhodné, naopak potřebují pravidelný režim, pravidla, jinak to „*povede k nějakým únikům*“, tvrdí K1. Vzhledem k tomu, že tento systém je teprve v začátcích, jsou tyto pěstounské rodiny k dispozici povětšinou na vzdálenějších místech a tímto se ztrácí kontakt s rodinou.

Ot. č. 15: Je systém prevence kriminality mladistvých dostatečně personálně zastoupen? A mají pracovníci OSPOD potřebnou kvalifikaci pro naplnění cílů tohoto projektu?

V přerovském úřadu se až v souvislosti s novelou zákona č. 359/1999 Sb. podařilo prosadit personální posílení kurátorů pro mládež. Jednak je to nárůstem problémových dětí, ale i související administrativy. K3 si myslí, že je dostatečně personálně zastoupen „*třeba tady v [redacted], ale na některých malých městech to není úplně ideální*“, což se potvrdilo odpovědí kurátora z [redacted], podle kterého není dostatek potřebných pracovníků.

Ohledně kvalifikace pro naplnění cílů projektu se většina respondentů domnívá, že je dostatečná. Kurátoři z [redacted] doplňují, že „*v podstatě se už nepřijímají pracovníci, kteří by*

neměli požadovanou kvalifikaci a těm, kterým potřebná kvalifikace chyběla, zákon striktně nařizoval její doplnění“.

Ot. č. 16: Jaké (další) možnosti zefektivnění preventivních přístupů byste navrhoval/a, popřípadě ty, které se jeví jako neefektivní, změnil/a?

„Co se týče prevence, tak tam by to chtělo **včasnou informovanost**.“ (K1) „Vždycky by bylo lepší, pokud by bylo **víc lidí a víc peněz**.“ (K2) To jsou asi tři nejpodstatnější faktory, které by při zlepšení zefektivnily preventivní přístupy. „Někdy se nám stává, že konkrétně od škol se o záškoláctví dozvídáme příliš pozdě.“ (K1) „Kdyby byla finanční podpora v něčem lepší, mohli bychom se třeba víc vzdělávat v některých oblastech.“ (K2) K5 potom navíc efektivitu spatřuje v neustálé práci s rodinou.

Ot. č. 17: Další otázka se týká projektu Systém včasné intervence, který ale v [REDAKCE] zavedený není. Je nějaký rozdíl oproti městům, kde tento projekt již nějakou dobu funguje? Např. ve spolupráci, rychlosti zásahu apod./Další otázka se týká projektu Systém včasné intervence, který v [REDAKCE] již nějakou dobu funguje. Co tento projekt přináší nového, jeho pozitiva/negativa?

V [REDAKCE] a [REDAKCE], kde Systém včasné intervence (SVI) zavedený není, větší změny nezaznamenávají, pouze získávají zejména kódované zprávy od policie, což znamená „pokud nám dítě spáchá čin jinak trestný v jiném kraji než je Olomoucký kraj, tak jsme o tom zpraveni v rámci té kódované zprávy, která dojde datovou schránkou“. (K2) Jedná se o urychlený systém přenosu informací, v čemž kurátoři shledávají pozitivní věc.

Kurátoři z [REDAKCE] situaci objasnili: „SVI je v současné době pozastavený. Tento projekt přešel z Ministerstva vnitra ČR pod Ministerstvo práce a sociálních věcí.“ Názor těchto kurátorů na SVI je jednoznačně negativní, vyjma kódovaných zpráv, které se jako jediné jeví účelně. Nedošlo ani k avizovanému propojení počítačových systémů, policie, státního zastupitelství atd., „uvízlo to někde na půli cesty“, podotkl kurátor z [REDAKCE].

Ot. č. 18: Myslíte si, že je v [REDAKCE] dostatečné množství volnočasových aktivit? Jaké mají mladiství možnosti trávení volného času v [REDAKCE]?

V [ ] není dostatečné množství možnosti trávení volného času pro mladistvé. V [ ] je situace o něco lepší, ale není ideální. Hlavním problémem je zde finanční stránka: „množství volnočasových aktivit placených je dostatečný, nejsou ty neplacené“. (K2) „Problém je tady ve financování, obzvláště je-li v rodině více dětí.“ (K1) Děti také mnohdy nemají zájem navštěvovat nějaké zájmové kroužky. V [ ] kurátoři vyzdvihují především Dům dětí a mládeže, „který tady dělá neskutečné množství aktivit pro děti a dovedou zohlednit i finanční stránku slabší rodiny“. Ve větších městech tedy problém není.

Pro větší přehlednost byla sestavena tabulka, kde shrneme odpovědi kurátorů pro mládež z vybraných měst. Zelenou barvou jsou označeny odpovědi, které se shodovaly u více kurátorů, červenou barvou naopak odpovědi, které se vzájemně zcela lišily a byly protichůdné, modrou barvou jsou vyznačeny informace, které se objevily navíc a byly tímto jedinečné.

Výzkumná otázka	Město B	Město C	Město A
Realizovaná preventivní opatření	Preventivní program primární prevence, besedy na školách, aktivity s policií ČR, panely na různá témata zaměřená na kouření, pití alkoholu, marihuanu	Nejsou známa žádná preventivní opatření	Preventivní programy pro školy formou besed, přednášky pro učitele, manuál, co dělat v případě setkání se s trestnou činností mládeže
Účinná preventivní řešení	Pohovor s dítětem na oddělení a ve školách, tzv. intenzivní péče	Práce s rodinou	Pohovory, opakovaný dohled, krátkodobé dvouměsíční pobyty, Středisko sociální prevence, střediska výchovné péče
Nedostatečná Preventivní opatření	Zájmová činnost dětí, málo angažované neziskové organizace	Vyšší počet sociálních pracovníků, vytvoření centra pro děti starší 15 let	Chybí speciální třída v rámci školy pro děti s výchovnými problémy, více klubů pro ml.
Podněty ze života Mladistvých pro Preventivní zásah	Problémy ve škole, nevhodné chování, kouření, alkohol, drogy, trestná činnost	Rozvod rodičů, záškoláctví, šikana	Záškoláctví, drobná přestupková činnost, drobné krádeže, nezvladatelnost, toulání se, útěky z domova, zneužívání návykových látek, alkohol
Nejčastější oznamovatel	Policie ČR, městská policie, škola, i rodiče	Rodiče, škola	Policie, přestupková komise, škola, rodiče, i mladiství
Nápravná reakce, postup	Výchovný pohovor, intenzivní péče, apelace na rodinu, umístění do střediska výchovné péče, spolupráce s Kapou, psychosociální centrum, ústavní výchova až	Výchovný pohovor, diagnostický pobyt	Výchovný pohovor, dohled, spolupráce se specialisty, pobyt v psychiatrické léčebně, spolupráce s nestátními zařízeními ( )

	poslední možností		
Co napomáhá účinnosti zásahů X co naopak situaci maří	Včasný výchovný pohovor X nespolupráce rodičů	Spolupráce rodiny X nespolupráce rodiny	Rychlý zásah, reálný, dostatečná kapacita volných míst v umístovacích zařízeních X nespolupráce rodičů, škol
Spolupráce s rodinou	Pohovory, spolupráce celé rodiny	Spolupráce celé rodiny	---
Postup v případě neochoty ze strany rodičů	Uložit opatření, napomenutí nebo omezení	Vysvětlování, dohody	Domluva rodičům, opakování, vysvětlování
Nejčastější problémový jev u mladistvých	Alkohol, kouření, drogy	Záškoláctví, drogy	Záškoláctví, výchovné problémy, zneužívání návykových látek, extremismus
Nejčastější páchané přestupky	Majetkové – krádeže, fyzické napadání, znečišťování veřejného prostranství	krádeže	krádeže
Spolupráce mezi institucemi	Velmi dobrá spolupráce s policií ČR, probační a mediační službou, soudci a státním zastupitelstvím. Se školami, zdravotnickým zařízením a neziskovými organizacemi je spolupráce už horší. S manažery prevence kriminality v regionu se příliš nespolupracuje.	Dobrá a bezproblémová spolupráce se všemi institucemi	Celkem dobrá spolupráce s policií ČR, probační a mediační službou, soudci, státním zastupitelstvím. Se zdravotnickými zařízeními je spolupráce o něco problematičtější. S neziskovými organizacemi individuálně, uspokojivá. S manažery prevence kriminality prevence je spolupráce ohledně grantů, kdy se snažíme něco prosadit.
Kompetence využívané v soudním řízení mladistvých	Poradenství s mládeží a rodiči, účastníme se jednání u soudu, popis rodinné anamnézy, právo závěrečné řeči, právo vyjadřovat se k uložení opatření, návrhy postupu	Jsme přítomni ve všech stádiích trestního řízení	Návrh zastavení v určitých případech, návrhy postupu, popis rodinné anamnézy, prosazování zájmu dítěte
Dopad transformace systému péče o ohrožené děti v praxi	Přináší novinky, narostla administrativa, časově náročné vypracovávání vyhodnocování, úbytek času v terénu, efektivita je v celkovém souhrnu případů, jednotném postupu	Pokud se jedná o nezletilé dítě, snaží se všichni zapojit velmi rychle	Přináší novinky, narostla administrativa, časově náročné vypracovávání vyhodnocování, úbytek času v terénu, efektivita je v celkovém souhrnu případů, jednotném postupu
Postoj na změnu orientace z ústavní výchovy do výchovy rodinné	Bezesporu kladný postoj, ale není řešením celkový odstup od ústavní výchovy, problematická pěstounská péče na přechodnou dobu	Spíše záporný postoj k pěstounské péči na přechodnou dobu	Nemá s tím žádný problém, kladný postoj, problematická pěstounská péče na přechodnou dobu

Personální zastoupení transformace systému, personální kvalifikace	Prosazení personálního posílení, všichni splňujeme kvalifikaci	Není dostatečně personálně zastoupen, potřebná kvalifikace není zaručena	Dostatečně personálně obsazené, problém v menších městech
Další možnosti zefektivnění	Včasnější informovanost, oznámení od škol, více lidí a více peněz, další možnost vzdělávání pracovníků	Neustálá práce s rodinou	
Efektivita SVI	Informace pomocí tzv. kódovaných zpráv je efektivní, rychlá, další pozitiva nejsou	Není známo, spolupráce funguje velmi dobře	SVI je pozastavený, nebyl propracovaný a nepřinášel žádná zlepšení, pouze efektivita v tzv. kódovaných zprávách
Možnost trávení volného času	Možnosti celkem jsou, problém ve financování, nezájmu mladistvých, přístupu organizací	Není dostatečné množství volnočasových aktivit	Dostatečné, zohlednění i finanční stránky, problém je v menších městech a vesnicích

Tab. č. 5: Souhrn odpovědí kurátorů pro mládež z interview

II. Analýza dokumentů

Doplněním výstupu výzkumného šetření s kurátory pro mládež jsou statistická data, znázorněná v tabulce č. 6, mapující trestnou činnost mladistvých v Olomouckém kraji za období let 2010 – 2012, doplněná o podrobné skutky, jichž se mladiství dopustili.

	2010	2011	2012
Objasněné skutky spáchané mladistvými do 18 let	471	435	340
Podíl na objasněné trestné činnosti	6,5 %	6,5 %	4,9 %
Počet spáchaných skutků nezletilými do 15 let	129	89	131
Podíl na objasněné trestné činnosti	1,8 %	1,3 %	1,9 %
Počet spáchaných trestných činů mladistvými (15 – 18 let)	359	361	232
Podíl na objasněné trestné činnosti	5 %	5,4 %	3,3 %

Tab. č. 6: Trestná činnost mladistvých v Olomouckém kraji v letech 2010 – 2012

Zdroj: Krajské ředitelství policie Olomouckého kraje

V roce **2010** nejčastějšími trestnými činy páchané nezletilými pachateli byly krádeže vloupáním (celkem 27 skutků; podíl na objasněné trestné činnosti 4,1 %), úmyslné ublížení na zdraví (10 skutků; podíl 2,94 %), loupež (10 skutků; podíl 7,6 %), krádeže prosté (celkem 19 skutků, podíl 1,7%, z čehož převažují krádeže kapesní (6 skutků; podíl 10,7 %), maření výkonu úředního rozhodnutí (9 skutků; podíl 1,7 %), nedovolená výroba a držení psychotropních látek (6 skutků, podíl 4,9 %). Nejčastější a nejzávažnější trestné činy páchané mladistvými pachateli: vražda (1 skutek, podíl 8,3 %), loupeže (26 skutků; podíl 19,9 %), úmyslné ublížení na zdraví (22 skutků; podíl 6,5 %), vydírání (6 skutků; podíl 9,8 %), znásilnění (2 skutky; podíl 11,1 %), pohlavní zneužívání (4 skutky, podíl 16,7 %), krádeže vloupáním (celkem 82 skutků; podíl 12,5 %), krádeže motorových vozidel dvoustopých (17 skutků, podíl 17,2 %), výtržnictví (12 skutků, podíl 8,8 %), maření výkonu úředního rozhodnutí (37 skutků; podíl 7,1 %). Počet skutků násilné trestné činnosti dětí se oproti roku 2009 zvýšil z 26 na 28 a u mladistvých ze 46 na 65 (nárůst o 41,3 %). U majetkové trestné činnosti se počet skutků u dětí snížil ze 76 na 50 (-34,2 %) a u mladistvých se zvýšil ze 199 na 201. Nejvyšší nárůst kriminality oproti roku 2009 byl u nezletilců zaznamenán u sprejství (+13) a u skupiny mladistvých u trestné činnosti krádeže jízdních kol (+13). Vysoké procento pachatelů páchalo trestnou činnost pod vlivem alkoholu: 16,5 %.

V roce **2011** nejčastější a nejzávažnější trestné činy páchané nezletilými pachateli zahrnovalo: loupež (12, podíl na objasněné trestné činnosti 11,2 %), pohlavní zneužívání (celkem 5 skutků; podíl 19,2 %), krádeže vloupání do kiosků (4 skutky; podíl 18,2 %), krádeže kapesní (5 skutků; podíl 9,6 %), maření výkonu úředního rozhodnutí (6 skutků; podíl 1,1 %). Nejčastější a nejzávažnější trestné činy páchané mladistvými pachateli: loupeže (29 skutků; podíl 27,1 %), úmyslné ublížení na zdraví (14 skutků; podíl 4,1 %), vydírání (9 skutků; podíl 14,1 %), pohlavní zneužívání (5skutků; podíl 19,23 %), krádeže vloupáním (celkem 103 skutků; podíl 13,81 %), krádeže v bytech a rodinných domech (14 skutků, podíl 11,4 %), maření výkonu úředního rozhodnutí (25 skutků; podíl 4,4 %). Počet skutků násilné trestné činnosti dětí se oproti roku 2010 snížil o 12 skutků na 16 a u mladistvých o 2 skutky na 63. U majetkové trestné činnosti se počet skutků u dětí snížil z 50 na 45 a u mladistvých se zvýšil z 201 na 215. Nejvyšší nárůst kriminality páchané nezletilci byl zaznamenán u pohlavního zneužívání (+4). Nejvyšší nárůst kriminality páchané mladistvými byl zaznamenán u trestné činnosti krádeží vloupáním (+21). Vysoké procento pachatelů páchalo trestnou činnost pod vlivem alkoholu (18,4%).

V roce **2012** nejčastější a nejzávažnější trestné činy páchané nezletilými pachateli: loupež (14 skutků, podíl na objasněné trestné činnosti 8,0 %), pohlavní zneužívání (celkem 15 skutků; podíl 24,6 %) a krádeže vloupáním do ostatních objektů (15 skutků; 0,9 %). Nejčastější a nejzávažnější trestné činy páchané mladistvými pachateli: loupeže (14 skutků; podíl 8,0 %), úmyslné ublížení na zdraví (22 skutků; podíl 5,6 %), krádeže vloupáním do ostatních objektů (celkem 26 skutků; podíl 1,6 %), krádeže motorových vozidel (14 skutků, podíl 4,6 %), výtržnictví (16 skutků; podíl 8,7 %). Vysoké procento pachatelů páchalo trestnou činnost pod vlivem alkoholu a to 14,6 % (v roce 2011 to bylo 18,4 %).

Pro přehledný náhled vývoje konkrétních trestných činů spáchaných mladistvými za poslední tři roky v Olomouckém kraji byla sestavena tabulka s těmito daty.

	2012	2011	2010
Vražda	2	0	1
Násilné trestné činy	51	63	65
Mravnostním trestné činy	11	8	7
Krádeže vloupáním	45	103	82
Krádeže prosté	58	100	105
Majetkové trestné činy	115	215	201
Ostatní trestné činy	40	58	66
Zbývající trestné činy	9	15	11
Hospodářské trestné činy	6	2	9
Celkově trestné činy	232	361	359

Tab. č. 7: Statistika trestné činnosti osob ve věku 15 – 18 let v Olomouckém kraji za roky 2010 – 2012

Zdroj: Krajské ředitelství policie Olomouckého kraje

Z interních dat Krajského ředitelství policie Olomouckého kraje je patrný vývoj trestných činů spáchaných v regionu a to jak u mladistvých (15 – 18 let), tak u nezletilých do 15 let věku. Zatímco u **mladistvých** je spatřován značný **pokles** zaznamenaných trestných činů, u **nezletilých do 15 let** je zjevný **nárůst** spáchaných trestných činů, zvláště viditelné je zvýšení trestných činů v loňském roce 2012, kde je navýšení z předchozího roku o 42 skutků.

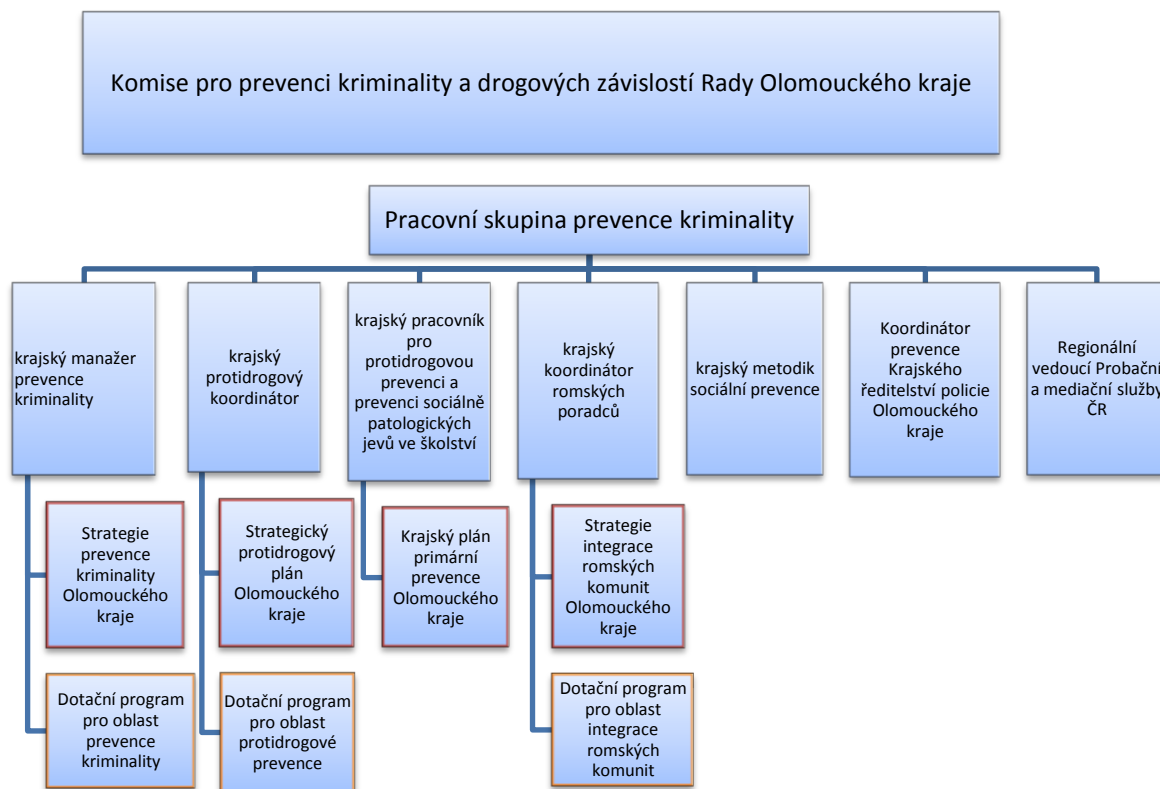
Pro náš výzkum je taktéž důležitou informací, že Policie ČR zaujímá velice kladný postoj ke spolupráci s OSPOD, což bylo následně, po osobní konzultaci, potvrzeno z obou stran.

Teoretická část práce je orientována předně na prevenci kriminality mladistvých, proto poslední kroky směřovaly k velmi časově a pracovním vyčerpávajícímu manažerovi prevence kriminality v Olomouckém kraji. Výměna informací se proto uskutečnila ve zkráceném čase, avšak získali jsme alespoň stručný náhled do činnosti, která se provádí v oblasti prevence v regionu. Jakou roli zaujímá v prevenci kriminality je znázorněno níže (viz diagram č. 1).

Úkolem regionálního manažera prevence kriminality je především přenos informací, zajišťování financí, vyjednávání na jednotlivých ministerstvech, spolupráce s Policií ČR, městskou policií, obcemi a neziskovým sektorem, realizace krajských preventivních projektů, které mají dopad na celé území kraje.

V oblasti prevence kriminality v rámci Olomouckého kraje byl vypracován střednědobý dokument Strategie prevence kriminality Olomouckého kraje na období 2013 – 2016, respektující doporučení Ministerstva vnitra k tvorbě koncepcí prevence kriminality. *„Usnesením Zastupitelstva Olomouckého kraje ze dne 21. září 2012 pod č. UZ/26/38/2012 byla schválena Strategie prevence kriminality Olomouckého kraje na období 2013 - 2016, na základě které se Olomoucký kraj zapojil do krajské úrovně systému prevence kriminality v České republice, který umožňuje přerozdělovat státní účelově vázané finanční prostředky obcím na území kraje.“* (Olomoucký kraj, online, 2013)

Obr. č. 7: Systém prevence kriminality a dalších sociálně nežádoucích jevů na krajské úrovni
Zdroj: Strategie prevence kriminality Olomouckého kraje na období 2013 - 2016

8.2 Vyhodnocení výzkumných otázek

VO 1: Jaká preventivní opatření jsou dle kurátorů pro děti a mládež (dále jen „kurátorů“) realizována ve městech A/B/C (efektivita programů, náročnost programů, financování).

Z odpovědí vyplývá značný nepoměr ve srovnání s velkým a menším městem. Zatímco ve městech A a B jsou realizovány preventivní programy pro školy formou besed, taktéž přednášek pro učitele vybraných škol; ve městě C kurátor pro mládež nemá povědomí o žádných realizovaných preventivních opatřeních.

Tam, kde probíhají besedy pro žáky, je ze strany škol pozitivní ohlas.

VO 2: Jaká preventivní řešení jsou dle kurátorů účinná v boji s patologickými jevy mládeže a zároveň nejvíce využívaná.

Zde se odpovědi opět rozcházejí. Kurátoři z měst A a B spatřují výchovné pohovory s dítětem jako účinné preventivní řešení, kurátor z města C zdůrazňuje pouze práci s rodinou pro předcházení sociálně patologickým jevům mladistvých. Mimo primární prevenci se ve městě B využívá tzv. intenzivní péče, která je uzpůsobena jedincům, u kterých se již vážnější poruchy chování projeví.

VO 3: Jaká možná preventivní řešení by kurátoři spatřovali jako účinná, ale na území města A/B/C chybí nebo není dostatečně realizována.

Dozvěděli jsme se, že nedostatečným preventivním řešením jsou málo angažované nestátní neziskové organizace, především zájmové kluby pro mladistvé, proto všichni kurátoři spatřují v posílení těchto organizací ve městech výrazný prvek preventivního opatření. Kurátoři z měst A a C navíc jako preventivní řešení navrhují vytvoření speciální třídy v rámci školy pro děti s výchovnými problémy nebo centra pro děti starší 15 let, která jim poskytnou smysluplnou náplň volného času.

VO 4: Které signály ze života dítěte se dle kurátorů stávají podnětem pro preventivní zásah.

Tady jednoznačně nejvýznačnějším podnětem pro preventivní zásah kurátoři zaznamenávají problémy ve škole; zejména záškoláctví, nevhodné chování, ale také šikanu. Dalším signálem, rovněž podstatným, a na kterém se shodují dotazovaní kurátoři z měst A a B, je užívání návykových látek (alkohol, cigarety, ostatní drogy) a páchání přestupků. Respondent z města A navíc připojuje signály z rodinného prostředí, a to útky z domova, toulání se. Kurátor z města C doplňuje výčet podnětů pro preventivní zásah o rozvod rodičů.

VO 5: Kdo bývá dle kurátorů nejčastějším oznamovatelem. Jaká instituce je nejčastěji kontaktuje o problémových mladistvých.

Nejčastějším oznamovatelem dle kurátorů z měst A a B je Policie ČR a městská policie, případně přestupková komise a také škola či rodiče, tyto dva poslední oznamovatele zmínil i kurátor z města C. V poslední řadě to jsou taktéž sami mladiství, kteří přichází za kurátory se svými problémy – tuto skutečnost jsme se dozvěděli od kurátora z města A.

VO 6: Jaká je dle kurátorů nápravná reakce na zaznamenané signály asociálního vývoje dítěte, jaké jsou konkrétní postupy nápravy.

Nápravnou reakcí na zaznamenané signály asociálního vývoje dítěte, se shodou všech dotazovaných, je nejprve výchovný pohovor, spolupráce se specialisty či speciálními organizacemi zabývající se výchovnou péčí, případně s nestátními zařízeními, jež byla individuálně jmenována v každém městě zvlášť. Avšak odlišnost vyplynula z odpovědí mezi kurátorem z města C a kurátory z města A a B. Ve městě A a B kurátoři postupují v rámci nápravy jedince od nejmírnějšího zásahu, jímž je výchovný pohovor, po ústavní výchovu, kterou volí až v nejkrajnějším případě. Z odpovědí vyplynulo, že kurátor z města C naproti tomu k ústavní výchově, konkrétně zmiňovanému diagnostickému pobytu, přistupuje s větší rutinností.

VO 7: Jaká je dle kurátorů účinnost zásahů, co napomáhá účinnosti zásahů a co naopak pokusy o nápravu situace maří.

V tomto případě se opět setkávají odpovědi od kurátorů z měst A a B. Z jejich pohledu účinnosti zásahů napomáhá včasný a rychlý zásah a výchovný pohovor. Kurátor z města A navíc k tomu dodává potřebnost dostatečné kapacity volných míst v umístěvacích zařízeních pro efektivnější účinnost zásahu. Odlišnou odpověď jsme získali od kurátora z města C, který ve spolupráci s rodinou shledává přispění k účinnosti zásahu.

Z odpovědí je jednoznačné, že pokusy o nápravu situace maří nespolečná spolupráce s rodinou, či se školou, jak dodal kurátor z města A.

VO 8: Zdali jsou preventivní řešení dle kurátorů dostatečně orientována směrem k rodinnému prostředí.

Z výpovědí respondentů je patrné, že preventivní řešení je v zásadě orientováno předně směrem k rodinnému prostředí, a to zejména ke spolupráci celé rodiny, která je v blízkém kontaktu s dítětem.

VO 9: Jak se podle kurátorů postupuje v případě neochoty ze strany rodičů.

V případě neochoty spolupracovat ze strany rodičů dětí s výchovnými problémy se postupuje, dle kurátorů z měst A a C, formou domluv, opakovaným vysvětlováním či dohod. Kurátoři z města B, kromě těchto mírnějších prostředků, zmiňují uložení opatření, napomenutí, pokuty nebo omezení.

VO 10: Jaký je dle kurátorů největší a nejčastější problémový jev u mladistvých.

Zde se odpovědi kurátorů prolínaly a nepříliš lišily. Největším a zároveň nejčastějším problémovým jevem u mladistvých je záškoláctví a užívání návykových látek. Méně častým problémovým jevem je extremismus podle kurátora z města A.

VO 11: Jakých přestupků se dle kurátorů mladiství nejčastěji dopouštějí.

Kurátoři mezi nejčastějšími přestupky páchanými mladistvými vidí krádeže. Kurátoři z města B navíc doplňují o fyzické napadání a znečišťování veřejného prostranství.

VO 12: Jaká se jeví dle kurátorů spolupráce mezi OSPOD a dalšími institucemi (policie ČR, probační a mediační služba, školy a školská zařízení, státní zastupitelství, soudci pro mládež, zdravotnická zařízení, nestátní neziskové organizace atd.) a manažery prevence kriminality v regionu.

Ve městě B je, dle kurátorů, velmi dobrá spolupráce s Policií ČR, městskou policií, probační a mediační službou, soudci a státním zastupitelstvím. S týmiž institucemi spatřuje kurátor města A spolupráci celkem dobrou. Horší spolupráce je dle nich se zdravotnickými zařízeními, školami a školskými zařízeními a nestátními neziskovými organizacemi. U spolupráce s manažery prevence kriminality v regionu se odpovědi u kurátorů z města A a B rozcházejí; zatímco ve městě A se jeví spolupráce na dobré úrovni, avšak ve městě B je spolupráce podstatně na úrovni nižší. Kurátor z města C souhrnně označuje spolupráci jako bezproblémovou se všemi zmiňovanými institucemi.

VO 13: Jaké kompetence kurátoři nejvíce využívají v přípravném řízení (výslech, konfrontace, seznámení a výsledky vyšetřování), v hlavním líčení a ve veřejném zasedání v trestních věcech mladistvých.

Kurátor z města C nebyl, pro výjimečnou účast v přípravném řízení, hlavním líčení a ve veřejném zasedání, příliš kompetentní k zodpovězení otázky; pouze zmínil povinnou přítomnost u těchto úkonů. Kurátoři z města A a B podobně reagují na položenou otázku; využívanými kompetencemi podle nich je poradenství s mládeží a rodiči, popis rodinné anamnézy u soudu, právo vyjadřovat se k uložení opatření, právo podat návrh zastavení trestního řízení, právo závěrečné řeči, návrh dalšího postupu s mladistvým.

VO 14: Jak se kurátorů osobně dotýká a jaký má pro ně dopad v praxi primární cíl transformace systému péče o ohrožené děti – sjednocení postupu pracovníků.

Ve městech A a B z kurátorského pohledu transformace systému přináší novinky, efektivitu spatřují v celkovém souhrnu případů věcí mladistvých; ovšem se zavedenou novelou zákona narostla též administrativa, související se souhrnným vyhodnocováním případů, kterou označují jako časově náročnou. Z těchto důvodů přichází rovněž úbytek času stráveného v terénu, což shledávají jako negativum. Kurátor z města C hovoří o velmi rychlém zapojení všech orgánů v případech, kdy se jedná o nezletilé dítě.

VO 15: Jaký postoj a názor kurátoři zaujímají k přeměně orientace z ústavní výchovy do výchovy rodinné, jež je rovněž součástí novely zákona č. 359/1999 Sb.

K přeměně orientace z ústavní výchovy do výchovy rodinné zaujímají kurátoři rozdílný postoj. Nejvíce liberální v této myšlence je kurátor z města A, jenž má na tuto přeměnu bezesporu kladný názor. Kurátoři z města B mají taktéž názor kladný, ale dodávají nutnost zachování ústavní výchovy v dostatečné míře. Všichni dotazovaní negativně reagovali na pěstounskou péči na přechodnou dobu, jež je rovněž součástí novely zákona č. 359/1999 Sb.

VO 16: Zdali je dle kurátorů systém prevence kriminality mladistvých dostatečně personálně zastoupen.

Zjistili jsme, že ve městě A je z pohledu kurátora dostatečné personální obsazení, ve městě B se uskuteční personální posílení v souvislosti se zmiňovanou novelou zákona č. 359/1999 Sb. Ve městě C dle kurátora není dostatečné personální obsazení.

VO 17: Zdali mají pracovníci OSPOD dle kurátorů potřebnou kvalifikaci pro naplnění cílů tohoto projektu.

Ve městech A a B podle kurátorů všichni splňují kvalifikaci, což je i dané zákonem. Kurátor z města C naopak tvrdí, že potřebná kvalifikace zaručena není.

VO 18: Jaké možnosti zefektivnění preventivních přístupů by kurátoři navrhovali, popřípadě ty, které se jeví jako neefektivní, změnili.

Kurátor z města A se více k tomuto okruhu nevyjadřoval. Kurátoři z města B zefektivnění preventivních přístupů shledávají ve včasější informovanosti, zejména narážejí na zdrženlivější oznámení přicházející ze škol, a v lepším platovém ohodnocení pracovníků

a v možnostech dalšího vzdělávání. Kurátor z města C vyzdvihuje neustálou práci s rodinou.

VO 19: Jaká je dle kurátorů efektivita Systému včasné intervence.

Efektivitu kurátoři vidí ve flexibilních informacích pomocí tzv. kódovaných zpráv, spolupráce je tímto dle jejich názoru ještě více posílena a zajištěna. Od kurátora z města A (pozn. koordinátor SVI) jsme se dozvěděli, že SVI je v současné době pozastaven, nebyl dostatečně propracovaný a nepřinášel žádná další zlepšení.

VO 20: Jaké mají dle kurátorů mladiství možnosti trávení volného času ve městech A/B/C.

Tak, jak se předpokládalo, možnosti trávení volného času se odvíjí od velikosti města. Ve městě A kurátor potvrzuje dostatečné množství volnočasových aktivit pro mladistvé. Ve městě B je dle kurátorů situace o stupeň horší a možností je méně. Problém shledávají také v nezájmu mladistvých, ale také v sociálním postavení rodičů, pro které je náročnější financovat takové aktivity. Analogicky poté ve městě C podle kurátora dostatečné množství trávení volného času pro mladistvé není.

9 Shrnutí výsledků šetření, diskuse a doporučení

Empirické šetření probíhalo poměrně hladce, podle plánu a bez větších komplikací. Výzkumné otázky nám dopomohly ke stanovení jednotlivých otázek do interview s kurátory pro děti a mládež. Ze získaných dat od respondentů jsme následně podrobně výzkumné otázky vyhodnotili. Údaje byly mezi sebou porovnány a poté byla provedena syntéza dat. Z kritického posouzení vyhodnocených výzkumných otázek jsme mohli nakonec přistoupit k rozboru výzkumných cílů.

Primárním cílem empirického výzkumu bylo **objasnit účelnost národního projektu Transformace systému péče o ohrožené děti** pohledem sociálních pracovníků SPOD, a to konkrétně kurátory pro děti a mládež. Z vytěžených informací jsme dospěli ke zjištění, že kurátoři pro děti a mládež v transformaci systému spatřují určité zefektivnění v oblasti spolupráce a sjednocení postupu pracovníků, což je jedním z hlavních cílů této transformace. Můžeme tedy předpokládat, že v tomto ohledu je projekt účelný. Avšak nemůžeme opomenout zmínit záporné stránky projektu, kterými je nárůst administrativy spojené s náročnějším vypracováním vyhodnocování situace dítěte a rodinného prostředí na úkor práce v terénu. Součástí Transformace systému péče o ohrožené děti je národní projekt Systém včasné intervence, který byl rovněž podroben výzkumnému šetření u kurátorů pro děti a mládež. Z informací, které nám respondenti sdělili, jsme se dozvěděli, že projekt je v současné době pozastaven, protože nesplnil avizované předpoklady. Přes některá úskalí, která s sebou transformace systému přináší, **potvrzujeme její účelnost pohledem kurátorů pro děti a mládež**, má jistý potenciál a měl by přinést další zkvalitnění péče o ohrožené děti.

Sekundárním cílem bylo zjistit, jaká preventivní řešení jsou realizována ve vybraných městech Olomouckého kraje, jaká preventivní řešení se jeví jako nejúspěšnější a jaké jsou možnosti zefektivnění preventivních přístupů boje s patologickými jevy mladistvých. Dle našeho šetření mají kurátoři z větších měst o realizovaných preventivních řešeních celkem dobré povědomí. Jak vyplynulo z výzkumu, mezi preventivní opatření kurátoři člení programy primární prevence pro školy formou besed, aktivity pořádané společně s Policií ČR a městskou policií pro mladistvé na preventivně výchovná témata zaměřená speciálně na kouření, alkohol a užívání drog; ale rovněž kurátory realizované přednášky pro učitele vybraných škol s cílem obeznámit je o možnostech postupu v případě setkání se s mladistvým, který projevuje známky patologického chování. Nejúspěšnější preventivní řešení představují pohovory s dítětem v kancelářích kurátorů i ve školách a pobyty ve střediscích výchovné péče krátkodobějšího charakteru. Zefektivnění preventivních přístupů

boje s patologickými jevy mladistvých kurátoři shledávají ve včasné informovanosti a oznámení přicházející ze škol, personálním posílením, lepším platovém ohodnocení pracovníků a opakovanou spoluprací s rodinou problémového dítěte.

Dílčím cílem bylo zjistit, jakých přestupků se nejčastěji mladiství dopouštějí a získat celkový obraz o problémových jevech jedinců této věkové kategorie. Nejčastějším problémovým jevem mladistvých, jak se ukázalo z šetření u kurátorů, je záškoláctví, toulání se a užívání návykových látek; to jsou prvotní signály, jež by měly být příslušnými osobami zavčas registrovány a zamezilo se opakování a růstu patologického chování. Avšak nezřídka se stává, že mladiství začnou páchat přestupky, mezi které nejčastěji kurátoři řadí majetkové trestné činy - drobné krádeže, což potvrzuje i statistika získaná z Krajského ředitelství policie Olomouckého kraje, taktéž fyzické napadání a znečišťování veřejného prostranství není výjimečným jevem.

Dalším doplňujícím výzkumným cílem, jenž byl objeven v průběhu výzkumného šetření, bylo, jak se pěstounská péče na přechodnou dobu dotýká dětí s výchovnými problémy spadajících do klientely kurátorů pro děti a mládež a zdali je to vhodným intervenčním řešením jejich situace.

„Institut pěstounské péče na přechodnou dobu umožňuje, aby dítě mohlo vyrůstat v náhradním rodinném prostředí u proškolených pěstounů i krátkodobě a bylo mu zabezpečeno právo na rodinný život podle Úmluvy o právech dítěte (čl. 20, 21) a v souladu s principy a cíli Národní strategie ochrany práv dětí. Je kladen důraz na odbornou přípravu pěstounů, jejich další vzdělávání a supervizi. Očekává se od nich zejména schopnost spolupracovat s rodiči dítěte, případně s trvalou náhradní (osvojitelskou či pěstounskou) rodinou. Pěstounská péče na přechodnou dobu je jednou z forem náhradní rodinné péče, pro kterou je vytvořena zvláštní evidence pěstounů. Dítě do pěstounské péče na přechodnou dobu (dále jen PPPD) svěřuje soud na návrh příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí (dále jen OSPOD).

Přechodnou dobou se rozumí:

- *doba, po kterou rodič ze závažných důvodů nemůže dítě vychovávat (např. ze zdravotních nebo sociálních důvodů, hospitalizace apod.)*
- *doba, po jejímž uplynutí lze dát souhlas rodiče s osvojením*
- *doba do pravomocného rozhodnutí soudu o tom, že není třeba souhlasu rodiče s osvojením (§ 68 zákona o rodině v aktuálním znění)*

V podstatě každá pěstounská péče může být ze své podstaty přechodná a je možné, že dítě nezůstane v pěstounské rodině až do dospělosti. Specifika PPPD spočívají:

- v její časové omezenosti (PPPD může trvat nejdéle 1 rok - § 27a odst. 9 zákona o SPOD)
- dítě může být do PPPD svěřeno pouze rozhodnutím soudu na návrh OSPOD a jen osobám, které jsou vedeny ve zvláštní evidenci pěstounů na přechodnou dobu
- před umístěním dítěte do PPPD neprobíhá proces zprostředkování náhradní rodinné péče
- osoby, které mohou PPPD vykonávat, jsou vedeny ve zvláštní evidenci a pobírají odměnu i po dobu, kdy o žádné dítě nepečují; jsou v pohotovosti a měly by být připraveny přijmout dítě v krizové situaci bezprostředně po rozhodnutí soudu
- přípravy na PPPD mají větší časový rozsah (72 hodin podle § 11 odst. 2 písmo b) zákona o SPOD)“ (Ministerstvo práce a sociálních věcí, online, 2013)

Jak se, z dotazování s kurátory, projeví, tato novelizace zákona č. 359/1999 Sb. v zásadě nepřináší užitek pro mladistvé spadající do klientely kurátorů, a to z důvodu nesplňující věkové kategorie požadované ze strany pěstounů a zároveň nezájem o děti s problémovým chováním; a z důvodu nestabilního výchovného prostředí, které s sebou pěstounská péče na přechodnou dobu, nese. Podnětnou poznámkou jednoho z kurátorů taktéž bylo, že mnohé rodiny neodpovídají vhodným rodinným prostředím, jelikož jejich pohnutkami je pouze vidina pobírání sociálních příspěvků na péči od státu.

V poslední řadě bylo záměrem empirické části posoudit spolupráci mezi OSPOD a ostatními institucemi zasahujícími do práce s problémovými mladistvými z pohledu kurátorů pro mládež. V této oblasti se spolupráce pohledem všech kurátorů vyznačuje velmi dobrou úrovní, zvláště s Policií ČR, městskou policií, probační a mediační službou, soudy a státním zastupitelstvím. Občasné problémy shledávají v domluvě s lékaři, školami a školskými zařízeními. S nestátními neziskovými organizacemi se v menších městech spolupráce nelze posuzovat, neboť jich je v daných městech menší počet. Spolupráce s manažery prevence kriminality v regionu se odvíjí od města, ze kterého kurátoři pochází; ve větších městech je kontakt s manažery značně častější a intenzivnější, než v menších městech a obcích.

Problematiku novely zákona č. 359/1999 Sb. lze sice považovat za čerstvou a tím pádem méně probádanou, přesto však se našlo několik výzkumníků, kteří se do této oblasti pustili a zkoumali medii i širokou veřejností diskutované téma novelizace zákona.

Haboňová (2012) se ve své práci zaměřuje na transformaci systému péče o ohrožené děti, a to konkrétně na oblast pěstounské péče a zařízení pro výkon pěstounské péče. Hlavním cílem bylo „*přiblížit širokému okolí současnou problematiku transformace a sjednocení systému péče o ohrožené děti, konkrétné oblast pěstounské péče*“. Autorka práce zvolila taktéž kvalitativní formu výzkumu a metodu interview ze stejných důvodů, jaké považujeme za důležité v našem výzkumu. Ze závěrů práce vyplývá, že novela zákona je „*velmi potřebná, hlavně z důvodu velkého počtu dětí nacházejících se v ústavní péči, ovšem na to, aby veškeré připravované kroky proběhly na nejvyšší možné úrovni, a ve prospěch dětí, nebude dostatek finančních zdrojů*“. (Haboňová 2012, s. 54) Tento poznatek obohacuje naše poznání o informaci nedostačujícího finančního aspektu jako negativum k probíhané transformaci.

Systémem včasné intervence se taktéž zabýval Dokoupil (2011), jehož primárním empirickým výzkumem bylo „*ukázat význam a základní principy Systému včasné intervence a rovněž posoudit a zjistit, jaká je informovanost zúčastněných osob Systému včasné intervence v rámci okresu Olomouc*“. Výzkumník zvolil odlišnou metodu výzkumu – dotazníkové šetření, což je dle našeho názoru vhodná metoda vzhledem k získávání dat od širšího spektra respondentů. Jelikož výzkum byl proveden před 2 lety, projekt Systém včasné intervence se ještě neustále vyvíjel. Z šetření vyplynulo, že „*projekt Systému včasné intervence je zdařilé opatření, které nejen v rámci okresu Olomouc napomůže k rychlejšímu reagování na delikventní jednání naší mládeže*“. (Dokoupil 2011, s. 59) Avšak z našeho výzkumu dnes již víme, že projekt je v současné době pozastavený a obtíže, které s sebou nesl, se prohlubovaly.

V poslední řadě v diskusi zhodnotíme výzkum, který se rovněž zaměřil na Systém včasné intervence, a jehož cílem bylo „*zjistit efektivitu projektu, funkčnost ve vybraných pilotních městech SVI*“. (Vránová 2013, s. 32) Metoda šetření byla zvolena kombinovaná – kvalitativní i kvantitativní. Vzorek šetření se skládal z pracovníků OSPOD ze šesti měst. Ze zjištěných informací, které Vránová (2013) nashromáždila, vyplynulo, že „*efektivita projektu SVI je, ve čtyřech ze šesti případů (měst), záporná. Jelikož zainteresované subjekty znají projekt SVI (jsou v dostatečné míře informováni), tento aspekt nepřispívá k jeho funkčnímu využití, efektivnímu financování, ba ani motivaci*“. Stejných závěrů jsme docílili i v našem případě, ovšem doplňující informací je, že projekt Systém včasné intervence je nyní převeden pod správu Ministerstva práce a sociálních věcí (pozn. původně Ministerstvo vnitra ČR) a je pozastavený.

Z výše uvedených výsledků (shrnutí) šetření jsme vyvodili několik možných **doporučení**.

V oblasti preventivních řešení sociálně patologických jevů bychom shledávali jako přínosné **větší zainteresovanost nestátních neziskových organizací**, které nabízí a poskytují mladistvým aktivní využití volného času. Mladiství nemají příliš zájem navštěvovat podobné organizace nebo si je jejich rodina nemůže finančně dovolit. Proto by bylo na místě vytvořit přitažlivější program pro mladistvé všech věkových kategorií a individuálně zohledňovat finanční stránku rodiny jedince. Vhodné by taktéž bylo, kdyby se změnil i postoj některých organizací, které netolerují problémové chování, což je svým způsobem paradoxní. Při prvních projevech nevhodného chování jsou mladiství z organizace vyhoštěni a ti nadále ztrácí zájem o podobné aktivity, což je opět přivádí do ulic, kde jejich asociální chování může vyústit až v páchání trestných činů.

Jak bylo zjištěno z šetření, vážnějším problémem a nedostatkem je i nízký stav sociálních pracovníků a speciálních pedagogů. Jejich zvýšením by se situace dala určitě lépe koordinovat a sledovat. Rovněž by **personální posílení** prospělo časově zatěžující situaci stávajících sociálních pracovníků, kterým se zavedenou novelou zákona č. 359/1999 Sb. narostla administrativní práce navíc. Zajímavou myšlenkou, kterou jsme získali z výzkumného rozhovoru, je rovněž vytvoření speciální třídy pro děti s výchovnými problémy. Děti a mládež s asociálním chováním v menší či větší míře narušují normální průběh vyučování a negativně ovlivňují jedince, kteří se doposud žádným asociálním chováním neprojevují. Dovedli bychom si i představit, kdyby byla **vybudována i speciální škola přímo pro děti a mládež s problémovým chováním**, kde by vzdělávali a vychovávali specializovaní pedagogové. K tomu je ovšem zapotřebí legislativní oporu, finanční prostředky a již zmiňované pracovníky, kterých je nedostatek.

Dalším zefektivněním prevence patologických jevů mladistvých je včasný zásah příslušných osob, které mohou intervenovat do nežádoucího způsobu jednání těchto osob. Avšak z šetření vyplynulo, že včasnost informování sociálních pracovníků je slabším článkem spolupráce mezi OSPOD a školami a školskými zařízeními. Doporučením by bylo, aby **pedagogičtí pracovníci, zejména školní metodici prevence, bezprostředně poté, co se projeví známky problémového chování jejich žáků, kontaktovali příslušné orgány a mohla být sjednána včasná náprava**. Bohužel však praxe ukazuje, jak jsme se dozvěděli,

že školy mají své vlastní nápravné postupy a tím pádem spolupráce s OSPOD zde v určitých aspektech pokulhává.

Rodina je jedním z nejdůležitějších článků v boji s patologickými jevy mladistvých, proto bychom navrhovali větší **osvětu pro rodiče formou besed, přednášek** (např. v rámci třídních schůzek) o právním vědomí, jak rozpoznávat první signály asociálního chování jejich dětí, na koho a kdy se obrátit v případech, že tyto signály zaznamenají apod.

Šetření rovněž ukázalo nedostatečnou spolupráci manažera prevence kriminality v regionu s kurátory, zejména v menších městech. Manažer prevence má funkci především koordinační a jeho úkol je mimo jiné zajišťování financí a realizace krajských preventivních projektů. Pokládáme proto za přínosné **zlepšení předávání informací mezi manažerem prevence a kurátory**, kteří opakovaně poukazují na nedostatečné zastoupení neziskových organizací zabývajících se zájmovými činnostmi pro mladistvé. Lepší spolupráce by mohla dopomoci k prosazení konkrétních neziskových organizací, jež by byly prospěšné v rámci prevence sociálně patologických jevů.

Domníváme se, že výčet těchto doporučení by mohl být přínosem pro zefektivnění preventivních přístupů boje s patologickými jevy mladistvých.

Závěr

Mým záměrem teoretické části předkládané diplomové práce bylo vymezit problematiku deviantního a kriminálního chování mladistvých zaměřenou na prevenci a intervenci. Následně v empirické části, která byla rovněž orientována především na prevenci, objasnit čtenářům efektivitu preventivních opatření vykonávaných v Olomouckém kraji z pohledu pracovníků SPOD – kurátorů pro děti a mládež. V neposlední řadě se podařilo získat a zpracovat statistické údaje o stavu kriminality dětí a mládeže v Olomouckém kraji. Mou osobní pohnutkou pro výběr tohoto kraje pro výzkum byl zájem o situaci v regionu, ve kterém žiji.

V teoretické části jsem se nejprve zabývala obecně deviantním chováním a kriminalitou mládeže. Cílem bylo přiblížit čtenáři problematiku odchýlného chování mladistvých, jejíž klasifikace byla znázorněna, a to od nejmírnějšího nonkonformního sociálního chování až po chování kriminální. V kapitole byly dále uvedeny zdroje dat o kriminalitě, které lze získávat z různých míst, nejčastěji však z Českého statistického úřadu či přímo z policejních statistik. Byla zde i okrajově nastíněna kapitola o příčinách deviantního chování a kriminality, jelikož se domnívám, že o etiologii se již napsalo mnoho a co je hlavní, za příčinami těchto jevů stojí v drtivé většině případů rodinné prostředí, o čemž je obeznámena i široká veřejnost. Nepokládala jsem tedy za důležité se tímto tématem hlouběji zabývat. Další kapitola pojednávala již o kriminalitě mladistvých, byla vymezena mládež jako ohrožená sociální skupina a profil mladistvého delikventa. Další podkapitola patřila trestní odpovědnosti mladistvých a opatření ukládána mladistvým, které má zejména preventivní charakter, je zdůrazňována výchovná funkce a působení na jedince. Mezi opatření ukládána mladistvým patří diagnostický ústav, výchovný ústav, střediska výchovné péče a dětský domov. Vyjma dětského domova byla všechna opatření zmiňována i v praktické části této práce. Následující kapitoly pojednávaly o prevenci kriminality, včetně systému a organizace prevence kriminality v ČR, intervenci a o kurátorovi pro mládež.

Empirická část diplomové práce měla za primární výzkumný cíl zjistit, jaká preventivní řešení se jeví jako nejúspěšnější a jaké jsou možnosti zefektivnění preventivních přístupů boje s patologickými jevy mladistvých; dále zjistit, jakých přestupků se nejčastěji mladiství dopouštějí a získat celkový obraz o problémových jevech jedinců této věkové kategorie; posoudit spolupráci mezi OSPOD a ostatními institucemi zasahujícími do práce s problémovými mladistvými z pohledu kurátorů pro mládež; objasnit účelnost národního

projektu Transformace systému péče o ohrožené děti; nakonec také objasnit, jak se pěstounská péče na přechodnou dobu dotýká dětí s výchovnými problémy spadajícími do klientely kurátorů pro děti a mládež a zdali je to vhodným intervenčním řešením jejich situace. Těchto cílů se nám podařilo, s ohledem na četnost vzorku, dosáhnout.

Nabídnuté možnosti zefektivnění preventivních přístupů mohou být pohnutkou pro kompetentní osoby na zlepšení určitých nepříznivých skutečností či další bádání v této oblasti.

Intervence je nedílnou součástí preventivních opatření, ale vždy je účelnější problémům předcházet, než je řešit, proto by měly být maximálně využity programy primární prevence.

Seznam zkratk

K (1, 2, 3, 4)	kurátor pro mládež (1, 2, 3, 4)
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
OSPOD	orgán sociálně-právní ochrany dětí
OČTŘ	orgány činné v trestním řízení
PPPD	pěstounská péče na přechodnou dobu
RVPPK	Republikový výbor pro prevenci kriminality
SPOD	sociálně-právní ochrana dětí
Sb.	sbírky
tr.	trestný
VO	výzkumná otázka

Seznam tabulek a obrázků

Tabulka č. 1: *Schéma prevence kriminality mládeže (podle obsahového členění)* (s. 40)

Tabulka č. 2: *Možné policejní strategie snižování kriminality* (s. 57)

Tabulka č. 3: *Počet pachatelů, kteří souhlasili s mediací v letech 2005 – 2011* (s. 65)

Tabulka č. 4: *Podíl případů evidovaných v přípravném a vykonávacím řízení na celkovém počtu evidovaných případů* (s. 66)

Tabulka č. 5: *Souhrn odpovědí kurátorů pro mládež z interview* (s. 93)

Tabulka č. 6: *Trestná činnost mladistvých v Olomouckém kraji v letech 2010 – 2012* (s. 94)

Tabulka č. 7: *Statistika trestné činnosti osob ve věku 15 – 18 let v Olomouckém kraji za roky 2010 – 2012* (s. 96)

Obrázek č. 1: *Členění kriminality* (s. 15)

Obrázek č. 2: *Klasifikace odchylného chování* (s. 17)

Obrázek č. 3: *Věkové složení zjištěných pachatelů v roce 2010* (s. 21)

Obrázek č. 4: *Vývoj počtu zjištěných dospělých pachatelů a mladistvých (do 18 let)* (s. 22)

Obrázek č. 5: *Vývoj kriminality dětí (do 15 let) v letech 2000 – 2010* (s. 23)

Obrázek č. 6: *Vývoj kriminality mládeže v letech 2000 – 2010* (s. 24)

Obrázek č. 7: *Systém prevence kriminality a dalších sociálně nežádoucích jevů na krajské úrovni* (s. 97)

Seznam použité literatury a pramenů

Odborná literatura

ADLER, Freda. *Criminology*. New York: McGraw-Hill, 1991. 535 s., obr. příl. ISBN 0-07-000411-0

DOKOUPIL, Petr. *Systém včasné intervence*. Olomouc, 2011. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Katedra sociologie a andragogiky.

FONTANA, David. *Psychologie ve školní praxi*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-626-8.

HABOŇOVÁ, Marie. *Vliv transformace systému péče o ohrožené děti na výkon pěstounské péče v SOS dětských vesničkách*. Olomouc, 2012. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta, Ústav pedagogiky a sociálních studií.

HAVRDOVÁ, Egle, ed. a CEJP, Martin, ed. *Tvorba a realizace projektů prevence kriminality mládeže: studijní materiál pro projekt Vzdělávání poskytovatelů sociálních služeb v oblasti prevence kriminality a sociálního začlenění mládeže*. Praha: Centrum pro veřejnou politiku, 2007. 185 s. ISBN 978-80-239-9950-1.

HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007. ISBN 978-80-247-1168-3.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Vyd. 3. 408 s. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0219-6.

HOLÍKOVÁ, Stanislava. Uspokojování sociálních potřeb jako součást prevence sociálních deviací. In: *Primární prevence sociálně patologických jevů v pedagogické praxi 3: Učební text a workshop pro školní metodiky protidrogové prevence a prevence sociálně patologických jevů*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 2000. s. 36. ISBN 80-7044-308-1.

HOLLIN, R., Clive. *Psychology and crime*. London: Routledge, 1996. ISBN 0-415-01807-2.

CHRÁSKA, Miroslav. *Úvod do výzkumu v pedagogice*. Vyd. 2. 200 s. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. ISBN 80-244-1367-1.

JEDLIČKA, Richard. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. 1. vyd. Praha: Themis, 2004. 478 s. ISBN 80-7312-038-0.

JEDLIČKOVÁ, Lenka. Nový systém řeší problémy dětí. *Statutární město Olomouc* [online]. 2008 [cit. 29. 5. 2013]. Dostupné z: <http://www.olomouc.eu/aktualni-informace/aktuality/907>

JANDOUREK, Jan. *Sociologie zločinu: proč lidé vraždí a jezdí načerno*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0026-0.

JORDAN, Peter. Účinné strategie policejní činnosti při snižování kriminality. In. *Snižování kriminality: Zhodnocení výzkumných poznatků o způsobech nakládání s kriminálním chováním*. [Přel. Agentura Pylon] Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2005, 1. vyd., s. 82 – 105. ISBN: 80-7338-043-9.

KAFKA, Adam. *Trestněprávní odpovědnost mladistvých*. In. *Perspektivy práce s delikventní mládeží: sborník příspěvků z konference: Brno 25.-26.5.2011*. 1. vyd. Brno: Občanské sdružení Ratolest Brno, 2011. 145 s. ISBN 978-80-260-0137-9.

KRAUS, Blahoslav a Jolana HRONCOVÁ. *Sociální patologie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010. ISBN 978-80-7435-080-1.

KOHOUTEK, Rudolf. *Patopsychologie a psychopatologie pro pedagogy*. Brno: Masarykova Univerzita, 2007. ISBN 978-80-210-4434-0.

KOMENDA, Antonín. *Sociální deviace*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1999. ISBN 80-244-0019-7.

KRAUSOVÁ, Lucie a Věra NOVOTNÁ. *Sociálně-právní ochrana dětí*. 1. vyd. Praha: ASPI, a.s., 2006. 228 s. ISBN 80-7357-214-1.

KREJČÍŘOVÁ, Olga a Jitka SKOPALOVÁ. *Deviace a sociální patologie – vybrané jevy*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007. 66 s. ISBN 978-80-244-1698-4.

LABÁTH, V., AMBRÓZOVÁ, A., SMÍK, J., ŠTÚROVÁ, J. *Riziková mládež*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. ISBN 80-85850-66-4.

MAREŠOVÁ, Alena a kol. *Crime in the Czech Republic in 2010*. Prague: Institute of Criminology and Social Prevention, 2012. ISBN 978-80-7338-123-3.

MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Vyd. 2., přeprac. Praha: Portál, 2008. 271 s. ISBN 978-80-7367-368-0.

MICHALOVÁ, Zdeňka. *Předškolák s problémovým chováním*. 1. vyd. 168 s. Praha: Portál, 2012. ISBN: 978-80-262-0182-3.

MIŇHOVÁ, Jana a Pavel PRUNNER. *Kapitoly ze sociální psychologie pro právníky*. Dobrá Voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk, 1998. ISBN 80-902627-1-6.

MÜHLPACHR, Pavel. *Sociopatologie pro sociální pracovníky*. Brno: MSD, 2008. ISBN 978-80-7392-069-2.

NAVRÁTIL, Stanislav a Jan MATTIOLI. *Problémové chování dětí a mládeže. Jak mu předcházet, jak ho eliminovat*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2011. ISBN 978-80-247-3672-3.

ONDREJKOVIČ, P., BREZÁK, J., LUBELCOVÁ, G., VLČKOVÁ, M. *Sociálna patológia*. Bratislava: Slovenská akadémia vied, 2000. ISBN 80-224-0616-3.

PACLT, Ivo. *Hyperkinetická porucha a poruchy chování*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007. ISBN 978-80-247-1426-4.

PEŠATOVÁ, Ilona. *Sociálně patologické jevy u dětí školního věku*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007. 364 s. ISBN 978-80-7372-291-3.

PODANÁ, Zuzana. *Fenomén delikvence mládeže v České republice a střeoevropském regionu*. Praha: ČVUT, 2011. ISBN 978-80-86729-68-8.

POLÁČEK, Michal a Dana FORÝTKOVÁ. *Systém prevence sociálně patologických jevů*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. ISBN 80-85783-65-7.

PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška a MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 6., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2009. 395 s. ISBN 978-80-7367-647-6.

SAWICKI, Silvester, WEDLICOVÁ, Iva a FLEISCHMANN, Otakar. *Osobnost jedince a náročná životní situace*. 1. vyd. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně, 2008. 158 s. ISBN 978-80-7414-068-6.

SPURNÝ, Ladislav. Primární prevence sociálně patologických jevů ve školství na úrovni Olomouckého kraje. In. *Sborník příspěvků ze vzdělávacího soustředění 5.-6. února 2007: téma: Možnosti a meze ovlivňování rizikového chování na školách*. Vyd. 1. Olomouc: V nakl.

Albert vydala katedra psychologie, Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, 2007. s. 9 - 21. ISBN 978-80-7326-117-7.

STEVENS, Alex, KESSLER, Isabel a STEINACK, Katrin. *Přehled osvědčených postupů při prevenci různých typů násilí v Evropské unii*. 1. vyd. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2007. 139 s. ISBN 978-80-7338-058-8.

STRAUSS, Anselm L. a CORBIN, Juliet. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Vyd. 1. Boskovice: Albert, 1999. 196 s. Scan; sv. 2. ISBN 80-85834-60-X.

SVATOŠ, Roman. *Základy kriminologie a prevence kriminality*. České Budějovice: Vysoká škola Evropských a regionálních studií, 2009. ISBN 978-80-86708-81-2.

ŠIK, Vladimír. Vztah jako prostředek prevence sociálně patologických jevů. In: *Primární prevence sociálně patologických jevů v pedagogické praxi 3: Učební text a workshop pro školní metodiky protidrogové prevence a prevence sociálně patologických jevů*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 2000. s. 37 – 38. ISBN 80-7044-308-1.

ŠPECIÁNOVÁ, Šárka. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2007. 36 s. ISBN 978-80-86991-27-6.

VENNARD, Julie a Carol HEDDERMAN. *Účinné způsoby intervence vůči pachatelům*. In: *Snižování kriminality: Zhodnocení výzkumných poznatků o způsobech nakládání s kriminálním chováním*. [Přel. Agentura Pylon] Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2005, 1. vyd., s. 127 – 150. ISBN: 80-7338-043-9.

VRÁBLOVÁ, Miroslava. *Kriminologické a trestnoprávní aspekty trestnej činnosti mládeže*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012. ISBN 978-80-7380-371-1.

VRÁNOVÁ, Veronika. *Systém včasné intervence*. Olomouc, 2013. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta, Ústav pedagogiky a sociálních studií.

ZOUBKOVÁ, Ivana. *Kontrola kriminality mládeže*. 1. vyd. Dobrá Voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk, 2002. ISBN 80-86473-08-2.

ZOUBKOVÁ, I., NIKL, J., ČERNÍKOVÁ, V. *Kriminalita mládeže*. Praha: Policejní akademie ČR, 2001. ISBN 80-7251-070-3.

Prameny

Strategie prevence kriminality Olomouckého kraje na období 2013 – 2016. Olomoucký kraj, 2012.

Legislativní předpisy

Česká republika. Zákon, kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, vrácený prezidentem republiky. In. *Sbírka zákonů*. 2012, částka 190, s. 3. Dostupný z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=6341>

Česká republika. Zákon č. 359 ze dne 9. prosince 1999 o sociálně-právní ochraně dětí. In. *Sbírka zákonů*. 1999, částka 111, s. 7662-7665. Dostupný z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=3328>

Česká republika. Zákon č. 218 ze dne 25. června 2003 o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže). In. *Sbírka zákonů*. 2003, částka 79, s. 4031. Dostupný z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=4163>

Česká republika. Zákon č. 40 ze dne 8. ledna 2009 trestní zákoník. In. *Sbírka zákonů*. 2009, částka 11, s. 356. Dostupný z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=5405>

Česká republika. Zákon č. 109 ze dne 5. ledna 2002 o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. In. *Sbírka zákonů*. 2002, částka 48, s. 2978-2985. Dostupný z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=3867>

Česká republika. Vyhláška č. 72 ze dne 9. ledna 2005 o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. In. *Sbírka zákonů*. 2005, částka 20, s. 491. Dostupný z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=4618>

Česká republika. Zákon č. 563 ze dne 24. září 2004 o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů. In. *Sbírka zákonů*. 2004, částka 190, s. 10339. Dostupný z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=4494>

Česká republika. Zákon č. 257 ze dne 14. července 2000 o Probační a mediační službě a o změně zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů, zákona č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (zákon o Probační a mediační službě). In. *Sbírka zákonů*. 2000, částka 74, s. 3616. Dostupný z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=3462>

Česká republika. Sdělení č. 104 ze dne 7. ledna 1991 federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte. In. *Sbírka zákonů*. 1991, částka 22. Dostupný z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=2434>

Internetové zdroje

Funkce kurátora pro děti a mládež. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. 2013 [cit. 31. 5. 2013]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/7290/Funkce_kuratora.pdf

Komentář ke statistickému vyhodnocení činnosti středisek probační a mediační služby v České republice za rok 2011. *Probační a mediační služba ČR* [online]. 2012 [cit. 30. 5. 2013]. Dostupné z: https://www.pmscr.cz/download/010111_311211_Komentar_ke_statistickemu_vyhodnoceni_PMS_CR.pdf

MACELA, Miloslav. Informace o postupech spojených s umístováním dětí do pěstounské péče na přechodnou dobu. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. 2013 [cit. 8. 6 2013]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/14851/umistovani_deti_PPPD.pdf

Ministerstvo práce a sociálních věcí. Transformace systému péče o ohrožené děti. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. 2013 [cit. 29. 5. 2013]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/14322>

NETOLICKÁ, Danuše. Kriminalita dětí a mládeže. *Metodický portál RVP* [online]. 2012 [cit. 29. 5. 2013]. Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/N/16439/kriminalita-deti-a-mladeze.html/>

Novela zákona. *Adopce.com – projekt náhradní rodinné péče* [online]. 2013 [cit. 2. 6 2013]. Dostupné z: <http://www.adopce.com/novela-zakona/>

Odbor prevence kriminality. *Ministerstvo vnitra České republiky* [online]. 2011 [cit. 1. 6. 2013]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/soubor/opk-pro-internet-2-pdf.aspx>

Pojem kriminologie. *Institut pro kriminologii a sociální prevenci* [online]. 2013 [cit. 1. 6. 2013]. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/kriminologie.html>

Pojetí pěstounské péče na přechodnou dobu. *Raná pěstounská péče* [online]. 2013 [cit. 2. 6. 2013]. Dostupné z: <http://www.rpp.cz/soubor/pppd-a-rpp-vyklad-mpsv/>

Poslanci dali zelenou novele zákona o SPOD. *Čí je dítě?* [online]. 2012 [cit. 31. 5. 2013]. Dostupné z: <http://www.cijedite.cz/?nav=aktuality/ostatni/208-poslanci-dali-zelenou-nov.html>

RAŠŤÁK, Ivan. Systém včasné intervence. *Statutární město Olomouc* [online]. 2007 [cit. 29. 5. 2013]. Dostupné z: http://www.olomouc.eu/aktualni-informace/aktuality/article_id=6927

SEZEMSKÝ, Jiří. Transformace systému péče o ohrožené děti. *Ministerstvo vnitra České republiky* [online]. 2009 [cit. 29. 5. 2013]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/transformace-systemu-pece-o-ohrozene-deti.aspx>

Střediska výchovné péče. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. 2013 [cit. 30. 5. 2013]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/socialni-programy/strediska-vychovne-pece>

Ústavní péče. *Středisko náhradní rodinné péče* [online]. 2013 [cit. 30. 5. 2013]. Dostupné z: http://www.nahradnirodina.cz/ustavni_pece.html

Seznam příloh

Příloha č. 1: doslovný přepis rozhovoru s K 1, město B, 12 let kurátorské praxe pro mládež

Příloha č. 2: doslovný přepis rozhovoru s K 2, město B, 5 let kurátorské praxe pro mládež

Příloha č. 3: doslovný přepis rozhovoru s K 3, město A, 17 let kurátorské praxe pro mládež

Příloha č. 4: doslovný přepis rozhovoru s K 4, město C, 7 let kurátorské praxe pro mládež

Příloha č. 1: doslovný přepis rozhovoru s K 1, město B, 12 let kurátorské praxe pro mládež

1. Jaká preventivní opatření jsou realizována v [REDAKCE] (efektivita programů, náročnost programů, financování)?

My tady máme vlastně preventivní program primární prevence, který zaštiťuje městská policie v [REDAKCE] a jsme tam vlastně městská policie, policie ČR, pedagogicko-psychologická poradna, kurátoři pro mládež, a v rámci tady té skupiny děláme besedy pro děti na základních školách i na středních školách, je to v okrese [REDAKCE], takže každé té škole je nabídnut tento program, a v každé třídě, někdy od té druhé třídy, každá má prostě nějakou tu formu besedy té konkrétní organizace. Konkrétně my, jako kurátoři, chodíme do osmých tříd základních škol a potom do prvních ročníků středních škol nebo učilišť. To je v rámci projektu. Jinak naší náplní práce: provádíme tady ty besedy i u škol [REDAKCE], to znamená, jezdíme i do okolních obcí, a tam provádíme taky tady tu besedu. V podstatě již dlouhodobě je nastavena tady ta spolupráce a myslím si, že ze strany škol je velmi dobře hodnocená, že se tady těm dětem něco nabízí a navíc je to zdarma, že to vlastně děláme všichni v rámci své pracovní doby a v rámci teda svého povolání, takže vlastně ty školy to mají zadarmo.

2. Jaká preventivní řešení jsou účinná v boji s patologickými jevy mládeže a zároveň nejvíce využívaná?

V podstatě je to ten pohovor s tím dítětem s tím, že vlastně když se objeví nějaké první problémy, a my se o tom dítěti nějakým způsobem dovíme, tak se snažíme s tím dítětem provést nějaký výchovný pohovor, upozornit ho na možný opatření, které můžeme z naší strany vůči němu zaujmout a snažíme se ho nějakým způsobem dostat na nějakou tu správnou cestu. Ty děti, které mají třeba opakované problémy, je máme v tzv. intenzivní péči, což znamená, že si je zveme pravidelně sem na oddělení, ať už je to jednou za 14 dní, jednou za 3 týdny, podle potřeby anebo já, protože nemám [REDAKCE] na starosti, ale obce okresu [REDAKCE], tak jezdívám za něma do školy a tam s něma provádím výchovné pohovory, kontroluju v podstatě, jestli teda tam nastává nějaká změna k lepšímu nebo nenastává a pak od toho se odvíjí další opatření.

3. Jaká možná preventivní řešení byste spatřovala jako účinná, ale na území města [REDAKCE] chybí nebo není dostatečně realizována?

No jako preventivní opatření si myslím, že je to ta zájmová činnost dětí, že prostě by byly být někde organizovány v nějakém kroužku, aby se netoulaly po ulicích a tak dále, samozřejmě z praxe vyplývá, že jednak ty děti moc nemají zájem navštěvovat nějaké tady ty sportovní aktivity, kde se organizovat a pak je tam problém finanční, rodiny, které na tom finančně nejsou moc dobře, tak si třeba nemůžou dovolit nějaký ten kroužek nebo nějakou tu aktivitu tomu dítěti zaplatit, takže to si myslím, že by bylo dobré nebo třeba nějaké ty nízkoprahové kluby, vím o tom, že tady jeden nějaký je v romské lokalitě, takže tam to nějakým způsobem funguje.

4. Které signály ze života dítěte se stávají podnětem pro preventivní zásah?

Nejčastěji jsou to problémy, které mají děti ve škole, tzn., že se tam objevuje nějaké to záškoláctví, nějaké to nevhodné chování, agresivní chování, vulgární projevy vůči ať už spolužákům nebo vyučujícím, a pak je to když k nám přichází sdělení o tom, že dítě třeba někde kouřilo nebo požilo alkoholické nápoje nebo drogy nebo páchalo nějakou trestnou činností, tak potom se teda s tím dítětem pracuje.

5. Kdo a jakým způsobem tyto signály fakticky vyhledává či zaznamenává (registruje)?

My se o tom vlastně dovídáme jednak z těch škol, že nás informují, že se něco takového děje nebo potom samozřejmě ze strany policie, ať už je to městská policie nebo policie ČR, takže takovým způsobem postupujeme.

6. Kdo bývá nejčastějším oznamovatelem? Jaká instituce Vás nejčastěji kontaktuje o problémových mladistvých?

Policie ČR, městská policie, škola. Samozřejmě se stává, že přijdou také rodiče sami třeba říct, že mají s dítětem doma nějaké výchovné problémy.

7. Jaká je nápravná reakce na zaznamenané signály asociálního vývoje dítěte, jaké jsou konkrétní postupy nápravy?

Je to jednak to, že vezmeme dítě do té intenzivní péče, pokud tam jsou nějaké ty problémy, hlavně teda co se týká doma a ve škole, pokud je to jednorázový, nějaké to

kouření, tak se tam provede ten výchovný pohovor, zase, to dítě se upozorní na nějaké možnosti řešení, samozřejmě je apelováno i na rodiče, aby nějakým způsobem více kontrolovali to svoje dítě, aby učinili i oni doma nějaká opatření, takže je můžeme navést nebo můžeme nabídnout pomoc ještě nějakého dalšího odborného zařízení, takže jsou to ty výchovné pohovory nebo ta intenzivní péče.

8. Jaká je účinnost zásahů, co napomáhá účinnosti zásahů a co naopak pokusy o nápravu situace maří?

Pokud je to v nějakém začátku a to dítě a rodina nějakým způsobem funguje atd., jsou schopni si nějakým způsobem s tím dítětem poradit sami, tak tam stačí nějaká ta naše jednorázová nebo nějaká krátkodobá spolupráce s tou rodinou, ale pokud teda ty rodiče s námi třeba nechtějí spolupracovat, tak tam samozřejmě práce se tím maří, vlastně nejsou ochotni nějakým způsobem ti rodiče, nedostavují se sem, nechtějí řešit, nespolupracují se školama, tak pak samozřejmě je to špatně a dochází tam k větším problémům.

9. Jak je známo, rodina má největší vliv na dítě. Jsou preventivní řešení dostatečně orientována tímto směrem? Jaké jsou možnosti spolupráce s rodinou, jak se postupuje v případě jejich neochoty?

Samozřejmě, že se snažíme jednak pracovat s tím dítětem, určitě vždycky s rodinou, protože vždycky oni jsou ti nejbližší. My máme jakési možnosti, které nám zákon umožňuje postupovat nějakým způsobem, pokud teda ti rodiče s námi nespolupracují, tzn. můžeme jim uložit nějaká opatření, napomenutí nebo omezení nebo něco takového, ale samozřejmě to bývá v mnoha případech kontraproduktivní. Když tomu rodiči dáme nějakou pokutu, tak se potom ta spolupráce dál špatně rozvíjí. Že když my máme být ten, kdo pomáhá, ale zároveň jsme ten, kdo je nějakým způsobem trestá, tak tam samozřejmě potom může docházet k nějakým nedorozuměním a to už se potom třeba špatně pracuje nebo hůř pracuje s tou rodinou.

10. Jaký je největší a nejčastější problémový jev u dětí a mladistvých? Jakých přestupků se mladiství nejčastěji dopouštějí?

Tak tam samozřejmě je ten alkohol, že děti požívají alkohol, kouření, drogy a pak je to samozřejmě ta trestná činnost, nejčastěji majetková trestná činnost, tzn., že se dopouštějí krádeže, ať už jsou to drobné krádeže v marketech, což je řešeno jako přestupek, anebo potom ta závažnější trestná činnost, kterou už potom řeší policie. Takže jsou to ty

přestupky majetkové, jsou to ty krádeže, v poslední době se dost objevuje nějaký fyzický napadání, vzájemné mezi těma dětma venku nebo ve škole, takže to se nám teď taky hodně objevuje. Takže asi majetkové a fyzické útoky.

11. Jaká se jeví spolupráce mezi OSPOD a dalšími institucemi (policie ČR, probační a mediační služba, školy a školská zařízení, státní zastupitelství, soudci pro mládež, zdravotnická zařízení, nestátní neziskové organizace atd.)? A spolupráce s manažery prevence kriminality v regionu?

Takže pokud se týká policie ČR, takže tam bych řekla, že máme velice dobrou spolupráci nastavenou tady v [REDAKCE], že skutečně si vycházíme vstříc, jsme informovaní včas, dostatečně, a zase my naopak se snažíme teda ty naše povinnosti vůči policii si plnit, tzn. docházíme na ty výslechy těch dětí, zpracováváme zprávy, snažíme se skutečně si vycházet vzájemně vstříc, i když máme nějaký ten problém v lokalitě, když se dozvíme, že třeba někde se mají děti scházet v parku a třeba požívat alkoholické nápoje, tak zase když zavolám na policii, tak jsou prostě ochotní nějakým způsobem tam dělat ty kontroly a pomáhat nám teda v řešení tady takové situace. S probační a mediační službou taky je velice dobrá spolupráce. To zase tady funguje v [REDAKCE] ten probační program, který zajišťuje právě probační a mediační služba, kde jsou zase zástupci policie ČR, státního zastupitelství, soudu, nás jako kurátorů pro mládež, v podstatě jsou to všichni ti, kteří pracují s těma dětma, s tou mládeží, jsou to ti specializovaní pracovníci. Setkáváme se dvakrát ročně vlastně na schůzkách, kde projednáme ty jednotlivé problémy, postupy, co by se dalo v případě těch dětí jako dělat dál, ale i samozřejmě při řešení konkrétních případů si zavoláme, nemáme problém si sdělit informace, poskytnout si je, abychom jsme teda nějakým způsobem mohli u toho mladistvého co nejlépe teda v tom jeho případě postupovat. Školy a školská zařízení, to je někdy problematické, jak která škola, jak který případ. Je pravda, že tím, jak je nastavený školský systém, že jde vlastně o žáka, tak je trošku problém třeba s vykazováním neomluvené absence, že oni sice chtějí, abychom řešili absenci dětí, ale zároveň nechtějí vykazovat neomluvené hodiny těch dětí, protože samozřejmě potom ty rodiče, když to nepřijmou úplně dobře, tak to řeší tím, že to dítě z té školy dají pryč a dají ho někam jinam, což je problém, takže tím, že ta škola vlastně je financovaná podle počtu žáků, tak tady někdy narážíme a často se nám teď objevuje, že chtějí po nás, abychom řešili vysokou omluvenou absenci, tzn., že oni tomu dítěti omluví, ale po nás chtějí, abychom řešili, aby ty děti tu vysokou omluvenou absenci neměly, ale bohužel není na to zákonný žádný postih, který bychom mohli uplatnit, aby teda se toho

nešvaru zbavili, takže tam nezbyvá než zase to řešit tím vykázáním té omluvené absence. Víím, že jsme to projednávali i na státním zastupitelství a že to teda neprošlo, že prostě omluvená absence se nedá nějakým způsobem teda postihnout. Státní zastupitelství, tak v rámci toho probačního programu tam samozřejmě jsou teda zástupci státního zastupitelství, takže si myslím, že tam taky není žádný problém, se soudci pro mládež je velice dobrá spolupráce, zase se snažíme vždycky nějakým způsobem se vzájemně informovat, tak, aby prostě vždycky nějakým způsobem pro to dítě se našlo vhodné nějaké řešení a postup v tom konkrétním případě. Zdravotnická zařízení: tak my jako kurátoři pro mládež úplně se zdravotnickým zařízením až tak jako nespolupracujeme, pouze v té neomluvené absenci se třeba doptáváme lékařů, zda skutečně třeba to dítě bylo ošetřeno atd. Nestátní neziskové organizace: to je tady v [REDACTED] dost problém, protože my tady moc těch organizací nemáme, je tady vlastně jen ten Člověk v tísni, teď nám tady začala fungovat nějaká teda asistenční služba, takže to je ale v začátcích, takže tam ta spolupráce moc není, protože prostě nejsou. Manažer prevence kriminality: to víím, že máme někde na krajském úřadě, a že občas je nějaké to setkání na krajském úřadě, ale jinak že bychom byli v nějakém pravidelném kontaktu, tak to teda nejsme.

12. Jaké kompetence nejvíce využíváte v přípravném řízení (výslech, konfrontace, seznámení a výsledky vyšetřování), v hlavním líčení a ve veřejném zasedání v trestních věcech mladistvých?

Zase v podstatě jde o to, že se o tom dítěti dovíme, že má nějaký problém, že spáchal nějaké provinění nebo čin jinak trestný, tak tam zase se dělají s dítětem ty pohovory, účastníme se výslechů, snažíme se skutečně tam docházet, abychom s tím dítětem byli v kontaktu, a abychom věděli, jaký je jeho postoj k celé té věci, jak se k tomu staví, snažíme se samozřejmě zase nějakým tím pohovorem a tím poučením o tom, jaké následky to pro něj může mít, nějakým způsobem s ním teda hovořit. Výsledky vyšetřování se dovídají od policie, my zase můžeme je jenom upozornit jako na to, co to pro ně bude znamenat, jaké tam budou ty následky, jaká možná opatření soud pro mládež v jejich případě může použít a co to pro ně znamená, a snažíme se samozřejmě je motivovat k tomu, aby vždycky došlo nějakým způsobem k nápravě, aby ten dopad byl v podstatě co nejmenší u toho člověka. V hlavním líčení, tam se samozřejmě účastníme těch jednání u soudu, jak u nezletilých, tak u mladistvých, snažíme se nějakým způsobem tam vnést něco z té práce s tím dítětem, jak se nám jeví, máme tam vlastně to právo té závěrečné řeči, tzn., můžeme tomu soudu navrhnout, jaké opatření by bylo vhodné pro

toho konkrétního mladistvého využít, protože samozřejmě se předpokládá, že my s tím dítětem pracujeme nejintenzivněji, známe ho nejdýl, takže nějakým způsobem můžeme odhadnout, jaké to opatření by pro něj bylo vhodné. Tak, aby zase ten dopad byl co nejmenší. To je v podstatě až v těch trestních věcech nezletilých.

13. Hlavním cílem transformace je sjednocení postupu pracovníků. Jak se Vás tento krok osobně dotýká? Spatřujete tento systém opravdu efektivní v praxi?

Spolupráce s pracovníky je velice dobrá, ať už je to v trestním řízení, v přestupkovém řízení a v podstatě i třeba kdybychom se měli bavit o dětech v ústavní výchově, kde zase spolupracujeme se sociálními pracovníky těch zařízení, tak tam si myslím, že je velice dobrá ta spolupráce. **A ohledně administrativy, zdali je větší zátěž?** Administrativa nám samozřejmě narostla v souvislosti s platností novelizace zákona o sociálně-právní ochraně dětí, která teda přináší spoustu novinek a bohužel pro mě a pro naši práci je to hlavně teda o administrativě, tzn., že skutečně je to velice časově náročné vypracovávat vyhodnocování situace dítěte i té rodiny, takže já z toho mám pocit ten, že bude ubývat času na práci v terénu, že budeme sedět v kanceláři a budeme vypracovávat nějaká vyhodnocení. V některých případech se mi to jeví jako efektivní, je asi dobré si to nějakým způsobem shrnout, když to tak řeknu tady do toho vyhodnocení, ale myslím si, že by se to mělo nějak rozlišit, že ne u všech třeba, ale pouze opravdu v nějakých jako případech konkrétních, kde ta efektivita nějaká je.

14. Dalším cílem je změna orientace z ústavní výchovy do rodinné. Jaký postoj a názor k tomuto zaujímáte?

Já si myslím ze svého pohledu, že ústavní výchova je při naší práci až to poslední opatření, ke kterému opravdu přistupujeme. Myslím si, že, nebo já když budu mluvit za sebe, nikdy to není tak, že bychom nařizovali ústavní výchovu po nějaké krátké spolupráci nebo tak, vždycky jsou využity veškeré možnosti, které nám se nabízí, když to tak řeknu, tak já opravdu, když bych řekla za sebe, tak minimálně dávám návrhy soudu na nařízení ústavní výchovy. Spíš teda můžu říct ze své praxe, spíš je to na žádost rodičů, kteří už teda nějakým způsobem nechtějí nebo nemohou prostě tu situaci s tím dítětem problémovým doma řešit, takže spíš si myslím nebo já to tak vnímám a mám, že teda jsou to návrhy rodičů než návrhy nás jako kurátorů nebo pracovníků sociálně-právní ochrany dětí a co se týče teď třeba toho umístování v té pěstounské péči na přechodnou dobu, jednak pro ty naše děti na tu věkovou kategorii, kdy se nejčastěji ty problémy objevují, tzn. od těch 14ti

do těch 17ti let, tak v podstatě co je mi známo, tak není pěstounská rodina na přechodnou dobu, která by měla zájem o takto věkově staré dítě. Když jsem naposledy hledala, tak tam bylo, že maximálně bylo 12 let a samozřejmě nevím, jak to bude fungovat, ale to jako pokud by to dítě mělo střídát nějak to prostředí a měnit teda nějakým způsobem ty rodiny na přechodnou dobu, tak si myslím, že to není dobré, že právě tyto děti s výchovnými problémy potřebují prostě mít nějaký režim, pravidla, stabilní prostředí, že spíš je to povede k takovým nějakým únikům, že než se někde jakoby si zvyknou a nějakým způsobem se tam projeví, tak ty problémy když se tam potom ukážou a ta rodina eventuelně by ho třeba nechtěla a zase bude začínat v nějaké jiné rodině, tak se mi to nezdá pro tady ty děti úplně efektivní. Něco jiného je samozřejmě u malých dětí, ale u těch našich dětí s výchovnými problémy to teda moc efektivní se mi teda nezdá.

15. Je systém prevence kriminality mladistvých dostatečně personálně zastoupen? A mají pracovníci OSPOD potřebnou kvalifikaci pro naplnění cílů tohoto projektu?

Tak v podstatě pokud budeme mluvit o našem tady úřadě, tak až v souvislosti s novelou zákona se podařilo prosadit nějaké posílení na kurátory pro mládež, takže bychom v podstatě měli výhledově asi do 3 měsíců posílit na 3 kurátory, což si myslím, že by mohlo být dobré, samozřejmě je to tím, že jednak asi přibývá teda těch problémových dětí, ale jednak je to s tím nárůstem administrativy, kdy tam opravdu ten počet spisů, který máme teď v péči, tak tam to prostě nejde stíhat, abychom tam vykonávali všechny ty úkony, co teď po nás teda chtějí. Co se týče kvalifikace, tak v podstatě se už nepřijímají pracovníci, kteří by nesplňovali potřebnou kvalifikaci a potřebné vzdělání a i vlastně u těch pracovníků, kteří neměli požadovanou kvalifikaci, tak tam zákon striktně nařídil doplnění té kvalifikace, takže tady u nás si myslím, že všichni splňujeme kvalifikaci.

16. Jaké (další) možnosti zefektivnění preventivních přístupů byste navrhovala, popřípadě ty, které se jeví jako neefektivní, změnila?

Co se týče prevence, tak tam by to chtělo jednak včasnou informovanost. Někdy se nám stává, že se to třeba dozvídáme konkrétně od těch škol, o tom záškoláctví se dovídáme třeba pozdě, až už ve škole si s ním neví rady, až už si tam s ním tam teda vyzkoušeli nějaké opatření, tak potom volají nám, jako že už je to hrůza a ať okamžitě něco uděláme a my samozřejmě zase hned nebude nějakým způsobem dítě někam umísťovat, ale zase tam je nějaký postup, jak my s tím dítětem budeme pracovat, tzn.

nejde to, abych já viděla dítě poprvé a hned tam teda ukládala nějaká opatření, takže by bylo dobré, aby třeba ta škola se ozvala už v době, kdy teda začínají nějaké problémy, kdy jako cítí, že by tam třeba mohl být nějaký problém i ze strany té špatné spolupráce s těmi rodiči, aby třeba nás informovali jako včas a ne až už má dítě nějakých 100 hodin neomluvené absence a pak už samozřejmě chtějí abychom okamžitě řešili a nejlépe dítě okamžitě umístili do ústavu, protože oni už ho tam prostě nezvládají a už si s ním neví rady. Takže tam si myslím. Jinak ze strany policie atd., tam si myslím, že ty informace jsou skutečně teda včasné a i ten náš zásah potom vlastně může být také jako včasný.

17. Další otázka se týká projektu Systém včasné intervence, který ale v [REDACTED] zavedený není. Je nějaký rozdíl oproti městům, kde tento projekt již nějakou dobu funguje? Např. ve spolupráci, rychlosti zásahu apod.

Tak my v podstatě v tom projektu. Jediný, co u nás je zavedený, takže v podstatě se dozvídáme o těch případných problémech dětí nebo spíš spáchání nějakého protiprávního jednání v rámci té České republiky formou kódované zprávy, která nám teda přichází, i když to dítě spáchá něco na druhé straně republiky, tak se to teda dozvídáme díky tady tomu systému. Jinak ale nic jiného, že bychom nějak spolupracovali více a předávali si nějaké informace, ať už mezi soudem, s policií atd. pomocí tady toho systému včasné intervence, tak to teda tady u nás nemáme, a nemůžu posoudit, jaký je rozdíl oproti městům, kde ten projekt je, protože nevím kde, nemám zkušenost, nedozvěděla jsem se, kde to funguje a jak, takže to bohužel nevím.

18. Myslíte si, že je v [REDACTED] dostatečné množství volnočasových aktivit? Jaké mají mladiství možnosti trávení volného času v [REDACTED]?

Myslím si, že jako i jo, ale jak už jsem říkala, myslím si, že problém tady je v tom financování, že je to prostě finančně náročné, financovat nějaké ty kroužky dětem, obzvlášť pokud třeba v rodině je více dětí. Takže tam možná při těch školách, že by mohlo být třeba více, aby opravdu ty děti netrávily čas na ulici, ale nějakým smysluplným způsobem, smysluplnou činností. Problém je ale ten, že třeba se potkávám s tím, že ty děcka ani nemají zájem o to být někde, sportovat, jít do nějakého kroužku, jim prostě vyhovuje, že můžou být doma na počítači anebo venku jako prostě s děckama jenom tak se poflakovat než aby teda chodily do nějakého kroužku. Víím, že je tady nějaký dům mládeže, při školách, že jsou tady nějaké sportovní kluby, to asi ano, ale jinak teda moc nevím.

19. Chtěla byste zdůraznit ještě nějakou oblast, o které jsme se bavili? Nebo zdali je něco, na co jsme během rozhovoru zapomněli?

My nejsme teda zaměřeni přímo na prevenci, ale na řešení konkrétních problémů, které se vyskytnou. Jinak prevence spíš spočívá v těch besedách, že ty děti tam poučíme o tom, co by mohlo se stát, kdyby teda něco takového provedly, kdyby měly nějaký problém s policií. Ale spíš se nám pak teda dostane na stůl, že to dítě už něco provedlo, samozřejmě, pokud je to jednorázové, nějaké to požití alkoholu nebo drobná krádež, kdy většinou ty děti uvádí, že to chtěly zkusit nebo se nějakým způsobem domluvili v partě jako že to bude legrace, tak to většinou stačí opravdu ten jednorázový pohovor tady na oddělení a už se nám ty děti neopakují, ale pak samozřejmě máme děti, které páchají soustavně trestnou činností nebo porušují teda zákon nebo mají výchovné problémy a máme je dlouhodobě teda v intenzivní péči třeba několik let spolupracujeme s něma a snažíme se nějakým způsobem, aby se tam ty problémy minimalizovaly, aby tam právě nemuselo být použito žádné z těch opatření, tzn. soudní dohled nebo nařízení ústavní výchovy, opravdu v nejkrajnějším případě je nějaký návrh nařízení ústavní výchovy.

Příloha č. 2: doslovný přepis rozhovoru s K 2, město B, 5 let kurátorské praxe pro mládež

1. Jaká preventivní opatření jsou realizována v [REDAKCE]? (efektivita programů, náročnost programů, financování)

Takže my jsme vlastně společně jako kurátoři s policií ČR, městskou policií, pedagogicko-psychologickou poradnou, v podstatě funguje v [REDAKCE] 8 let primárně preventivní skupina města [REDAKCE], které tedy my jsme součástí, a společně tady realizujeme besedy na různá témata, máme to vlastně rozdělený všichni na jednotlivé ročníky základních škol, a na určitá témata tak, abychom se nepřekrývali v těch jednotlivých třídách. Takže my jako kurátoři máme téma trestní odpovědnosti dětí a mládeže, chodíme tedy do různých tříd a v podstatě financování je částečně otázkou města [REDAKCE] jako takového, které vlastně tu preventivní skupinu podporuje. Další preventivní opatření, která jsou realizována, bych možná zmínila ještě aktivity, které máme společně s policií ČR, a to byly třeba akce „Než naliješ skleničku“, a další v podstatě noční kontroly po restauračních zařízeních, kde se kontrolovalo zejména nalévání alkoholu, pak jsme měli akci na téma drog, kdy vlastně společně s policií jsme měli tady v zasedací místnosti takové panely na různá témata zaměřená na kouření, pití alkoholu, marihuanu, kde společně s policistkami, které jsou právě součástí té preventivní skupiny, jsme když přišla třída nějaká, myslím 6., 7. třídy, tak jsme chodili kolem těch panelů, bylo tam takové povídání, ty děti se mohly podívat, kolik třeba kuřáka stojí za rok cigarety, které orgány jsou poškozeny požíváním alkoholu, takovou interaktivní formou, že ty děti si mohly v těch panelech zkoušet různé věci, takže si myslím, že to je taky hodně dobrá preventivní aktivita, kterou tady realizovali.

2. Jaká preventivní řešení jsou účinná v boji s patologickými jevy mládeže a zároveň nejvíce využívaná?

Za sebe jako za kurátory bych řekla, že to jsou asi pohovory, kde si vlastně děti zveme k pohovoru, pokud nám policie nebo další instituce oznámí, že pily alkohol, případně kouřily nebo užívaly někde omamné a psychotropní látky, tak jsou to ty pohovory, zároveň je to třeba i intenzivní péče, což znamená, že pokud se nám tady objeví dítě s nějakým problémem, tak to je v podstatě první možnost, kterou my jako kurátoři

využíváme, že si ty děti zveme na tu intenzivní péči, což znamená že chodí na takové pohovory, v intervalu týdne, 14 dnů, kdy se společně snažíme řešit nějaké problémy, které se u těch dětí objevují, kontrolujeme školní docházku, díváme se jim do žákovské knížky, hovoříme s rodiči, takže to bych řekla, že asi nejvíc využívané z naší strany jako kurátorů.

3. Jaká možná preventivní řešení byste spatřovala jako účinná, ale na území města Přerova chybí nebo není dostatečně realizována?

Tak si myslím, že by se tady určitě mohly víc angažovat neziskové organizace. Je to všechno tady v [REDAKCE] na bázi dobrovolnosti, úplně si nemyslím, že to je vždycky v každém případě vhodné řešení. Oni čekají, až ty děti přijdou, nicméně, když tam naši děti jdou, naše klientela kurátorská a kopnou do dveří například, tak je ta neziskovka vyhodí ven, což si nemyslím, že by tak mělo být, měli by počítat s tím, že ty děti jsou takové, že se vulgárně vyjadřují, zvlášť romská komunita má ten temperament docela dost jinej, takže to si myslím, že by neziskovky, zvlášť ty, které sídlí v těchto lokalitách, s tím měli počítat a ne řešit tím, že ty děti odtam vyhodí a už je tam nechtějí dál. Takže to je věc, která mě osobně v [REDAKCE] chybí a myslím si, že by mohla být realizovaná víc.

4. Které signály ze života dítěte se stávají podnětem pro preventivní zásah?

Pro preventivní zásah určitě kouření, alkohol, drogy. Vždycky to má smysl, minimálně to zkusit, někdy to ty rodiče neberou jako úplně takový problém nebo to dítě, ale myslím si, že to je rozhodně otázka pro preventivní zásah z naší strany i ze strany jiných institucí.

5. Kdo a jakým způsobem tyto signály fakticky vyhledává či zaznamenává (registruje)?

To je různé. My samozřejmě ty podněty dostáváme z různých stran, nejčastěji to bývá kouření, alkohol – převážně městská policie, může nás na to upozornit škola, může nás na to upozornit kterýkoliv občan v rámci anonymního oznámení, často chodí třeba i soused, který přijde, že se u nich v domě něco děje a tak dál. Takže se to nedá takhle úplně generalizovat, kdo to vyhledává. Samozřejmě i my jako kurátoři, pokud se při pohovoru ve škole s jiným dítětem dozvíme o nějakém dítěti, který má ten problém, jsme schopni zasáhnout, ale musí o tom samozřejmě vědět.

6. Kdo bývá nejčastějším oznamovatelem? Jaká instituce Vás nejčastěji kontaktuje o problémových mladistvých?

Jednoznačná odpověď: policie, škola.

7. Jaká je nápravná reakce na zaznamenané signály asociálního vývoje dítěte, jaké jsou konkrétní postupy nápravy?

Nápravná reakce právě bývá ten pohovor s dětmi, tady u nás na oddělení. Konkrétní postupy nápravy: potom záleží na přístupu rodičů, na tom, jaké to dítě je, když to takhle jako zobecním, tak u děcka, kde je úplná rodina nějaká fungující, tak ten pohovor stačí, to dítě si už vyslechne svoje od rodičů, potom, když jde na úřad, tak si myslím, že to na něj působí... jde do nějaké instituce, to dítě neví.. ví, že tady je nějaká úřednice. Myslím si, že si spíš děcka dají říct. Něco jiného jsou děcka z neúplných rodin, romští klienti, kteří obecně si z toho moc nedělají. Takže záleží na to jednotlivým konkrétním případu, konkrétní postupy nápravy jsou zcela individuální. Jak u kterého dítěte, některému stačí domluva, u někoho je potřeba intenzivní péče, u někoho např. umístění ve středisku výchovné péče, což je pobytové zařízení, které si hradí sami rodiče, je to na 2 měsíce, u drogově závislého klienta bychom volili třeba spolupráci s [REDAKCE], docházku na psychosociální centrum, na oddělení léčby závislosti. Je to opravdu zcela individuální a nedá se to takhle obecně úplně říct. Ale ty postupy bych řekla, že obecně jdeme od toho nejmírnějšího řešení až samozřejmě k tomu závažnějšímu, určitě ústavní výchova je pro nás pro všechny až poslední možnost. Vlastně v poslední době je ústup od ústavní výchovy, takže vždycky, až se zkusí všechno ostatní, pak teprve přichází ty horší postupy právě, které vždycky ale jsou pro nás až poslední možnosti.

8. Jaká je účinnost zásahů, co napomáhá účinnosti zásahů a co naopak pokusy o nápravu situace maří?

Jednoznačně rodiče. Pokud ta rodina nefunguje, je to vždycky špatně. Pokud nám nikdo nepomůže z té druhé strany. Na druhou stranu může obrovsky pomoci, pokud se ty rodiče snaží najít nějakou společnou cestu s tím dítětem. Dost často bývá tady u nás v kanceláři po nějakém pohovoru, tak si myslím, že je to určitě rodina. Na druhou stranu i ta rodina může mařit, když nám tady přijde 17letý dítě, které někde pilo a rodič mi tady přijde s tím, že nebyli jiní a co tady vůbec řešíme, tak co má tady smysl tomu děcku něco vykládat, když to rodiče jako problém nevidí, neberou.

9. Jak je známo, rodina má největší vliv na dítě. Jsou preventivní řešení dostatečně orientována tímto směrem? Jaké jsou možnosti spolupráce s rodinou, jak se postupuje v případě jejich neochoty?

Tak ty možnosti jsou v podstatě, co jsme už uvedla dřív. Jak se postupuje v případě jejich neochoty: můžeme využít samozřejmě nějaké opatření podle zákona o rodině, což je napomenutí, dohled nebo omezení těch rodičů nějakým způsobem. Nicméně není vždycky dobré k tomu sahat, pokud ten rodič nechce, stejně ho nezlomíme, podle mě má pak větší smysl pracovat aspoň trošku s tím dítětem, aby to dítě jsme navedli na nějakou lepší cestu. Jsou prostě rodiny, které se nikdy nezmění, byť se snažíme je odesílat k odborníkům atd., nemá to smysl. Takže se to dítě snažím aspoň urovnat takovým nějakým trošku rozumným způsobem a aby byť v tom ne úplně dokonalým rodinným prostředí, ale aby to aspoň trošku fungovalo a plnilo a mělo ty hranice, které jsou tou společností daný, mít. určitě rodina vliv na dítě má, to je prostě 90 % problémů, který ty děti mají jsou vyvolaný rodinným prostředím, protože jim nikdo neřekne, že to je špatně. Úplně typický příklad: 90 % klientů našich kurátorských dětí – matka samoživitelka, která to dítě nezvládá, často si maminka to dítě rozmazlí, zůstane s ním sama, operovává ho, ještě v 17 letech je to Peťánek, kterému ona všechno koupí, Peťánek ji pak prostě [REDAKCE], když to tak řeknu natvrdo a maminka tady brečí a neví si s tím rady. Ty maminky nejsou zvyklé zasáhnout tvrdším způsobem, že domlouvají. Ze zkušenosti mojí kurátorské praxe, mnohdy jedna dobře mířená je lepší než tisíce domluv a jsem o tom přesvědčená a budu. Je to pro mě tady velká škola v tomhle.

10. Jaký je největší a nejčastější problémový jev u dětí a mladistvých? Jakých přestupků se mladiství nejčastěji dopouštějí?

Kouření, kouření marihuany, drobné krádeže. Krádeže hlavně těch drobných věcí – kosmetika, alkohol, cigarety. Právě ty krádeže. Potom jsou to různé takový ty přestupky, které jsou řešené v rámci blokových pokut, znečišťování veřejného prostranství – to jsou ty odhozené vajgly a plování na ulici. Tak to bych řekla, že jsou takové nejčastější přestupky. Přestupky proti občanskému soužití, různé hádky..bych řekla, že jsou nejčastější, které řešíme.

11. Jaká se jeví spolupráce mezi OSPOD a dalšími institucemi (policie ČR, probační a mediační služba, školy a školská zařízení, státní zastupitelství, soudci pro

mládež, zdravotnická zařízení, nestátní neziskové organizace atd.)? A spolupráce s manažery prevence kriminality v regionu?

Já musím určitě vyzdvihnout výbornou spolupráci s policií, státním zastupitelstvím, soudem a probační a mediační službou. Myslím si, že jedno z maloměst v tomhle fungujeme velmi dobře, funguje tady vlastně i multimediální tým, což je vlastně skupiny, kde my si jednou za čtvrt roku právě s těmi institucemi, co jsem vyjmenovala, scházíme v rámci multidisciplinárního týmu, řešíme společně věci, které nás trápí, které bychom mohli dělat jinak, my nemáme tady vůbec problém zavolat soudci, poradit se na nějaké konkrétní věci. On samozřejmě neřekne nám konečný výsledek, co bychom tam měli navrhnout nebo jak on rozhodne. Nicméně nám jsou schopni poradit, nikdy jsem od nikoho necítila, že by nechtěl, měl s tím nějaký problém. To stejné státní zastupitelství, policie, tak si myslím, že v tomhle směru opravdu máme spolupráci velmi dobrou. Co se týče nestátních neziskových organizací, je to už horší. Nicméně teď se nám tady objevila nová neziskovka, zrovna ze včerejška mám čerstvou zkušenost velmi dobrou, takže doufám, že se tohle bude jenom zlepšovat. Co se týče škol, je to různé. Zase nemůžu obecně, že by byla špatná nebo dobrá spolupráce, jednou je to dobrý, jednou je to špatný. Záleží na tom, jaké problémy ta škola má. Školy hodně často se úplně zbytečně snaží potírat ty problémy, které mají, z čehož pak plyne problém v té komunikaci. Oni nechtějí nic hlásit, bojí se toho, na druhé straně pak po nás chtějí rychlé řešení, což je pro nás samozřejmě komplikované. Já do týdně dítě do ústavu prostě nedám, jak by si oni často představovali. Takže je to o tom nebát se. My i jsme v kontaktu hodně s metodiky prevence těch jednotlivých škol, s výchovnými poradci, děláme i besedy pro tady ty lidi, není to pro nás problém. Takže oni ví, že radši třikrát zavolat a zeptat se, než potom jednou něco udělat špatně nebo to neudělat vůbec a potom se to vyjeví až ve chvíli, kdy to dítě je strašné, je to hrůza a už opravdu nezbývá nic jiného, než tam dát nějaké hodně represivní řešení.

12. Jaké kompetence nejvíce využíváte v přípravném řízení (výslech, konfrontace, seznámení a výsledky vyšetřování), v hlavním líčení a ve veřejném zasedání v trestních věcech mladistvých?

Tak kompetence, my jako takové nějak extra nemáme. Samozřejmě se účastníme výslechů mladistvých. Děcka za náma chodí do kanceláře, pokud píšeme zprávu o poměrech, můžeme za tím účelem vyžádat si zprávu ze školy, můžeme jít na šetření do

rodiny, jít třeba za trenérem, pokud to dítě má nějaký kroužek, máme kompetenci využít třeba i doktorku, takže ta doktorka má povinnost tyhle informace sdělovat právě tady pro tyhle potřeby. V hlavním líčení a ve veřejném zasedání samozřejmě máme právo vyjadřovat se k uložení toho opatření, které tomu dítěti se má uložit a ze zkušenosti zase, mluvím konkrétně o městě ██████, si myslím, že ti soudci na nás docela dají, že ví, že s tím dítětem pracujeme docela dost a pravidelně, takže víme, co pro to dítě by bylo nejlepší a samozřejmě pokud mám někoho závislého na pervitinu, marihuaně, tak je úplně zbytečné u takového děcka ukládat třeba podmíněný trest, ale radši uložíme ochranné léčení, takže si myslím, že soud v tomhle opravdu v tom doporučení, což je myslím, že je naše funkce u toho soudu spíš doporučit, tak si myslím, že na nás často docela dá, že ví, že s tou rodinou hodně pracujeme.

13. Hlavním cílem transformace je sjednocení postupu pracovníků.... Jak se Vás tento krok osobně dotýká? Spatřujete tento systém opravdu efektivní v praxi?

To je hrozně taková ošemetná otázka. Samozřejmě každý z nás pracuje nějakým svým způsobem, každý do toho dává kousek sebe. Nicméně si myslím, že obecně není špatný nějaký aspoň základní postupy mít od kterých by se člověk mohl odrazit, často ve chvíli, kdy my vlastně řešíme třeba službu pohotovosti, což je po pracovní době, máme to po týdnech, kdy vlastně každý po pracovní době má zapnutý telefon, kdy nám může volat policie, doktor, rodiče a další instituce, většinou jsou to nějaké hrůzy, co se stanou – dítě přijde o rodiče, nebo tu máme nějakého cizince, nebo dítě, které je v nějaké svízelné situaci, tak si myslím, že v těchto situacích právě bych docela ocenila mít nějaký jednotný postup, podle kterého by se postupovalo, samozřejmě zase, každé dítě je individuální, takže se to nedá vůbec zobecnit, každé dítě potřebuje něco jiného, ale když třeba narazím na ty cizince, to je věc, kterou já jsem se docela spálila, měla jsem minulý rok na službě mi zatkli 17ti letého afgánského kluka, který byl bez dokladů a prostě do té doby tady prostě nikdo nic takového nedělal, takže selským rozumem a po pětihodinovém telefonátu s půlkou našeho oddělení se konečně podařilo nějaké řešení najít, a je pravdou, že to byla první taková věc, která se nám tady stala a žádný postup obecný na to není, takže aspoň rámcově bych na tuto problematiku bych uvítala nějaké doporučení, nějaký postup, ale zas, jak říkám, je to zcela individuální záležitost, takže každý by se měl řídit svým selským rozumem a dělat to podle toho, co je pro to dítě nejlepší.

14. Dalším cílem je změna orientace z ústavní výchovy do rodinné. Jaký postoj a názor k tomuto zaujímáte?

No tak můj názor je na to zcela jasný. Já si myslím, že vždycky je lepší rodinné prostředí, nicméně rozhodně si nemyslím, že je úplně řešením celkový odstup od ústavní výchovy. Já si nedovedu představit, kdo si moje 17ti leté dítě, které vlastní matce nadává [REDACTED], vezme. Neumím si to představit. Je krásná teda představa pěstounské péče na přechodnou dobu, nicméně když se podívám do seznamu pěstounů na přechodnou dobu, tak jejich požadavky jsou zcela jasné, a netýká se to problémových dětí a nedejbože dětí starších 12ti let, takové dítě prostě nikdo nechce. Takže já si myslím, že ta ústavní výchova je potřeba, byť samozřejmě vždycky je lepší jiné řešení, ale myslím si, že pro určité typy klientů prostě ta ústavní výchova je jediným možným řešením, když nic jiného nepomůže a jiná varianta není.

15. Je systém prevence kriminality mladistvých dostatečně personálně zastoupen? A mají pracovníci OSPOD potřebnou kvalifikaci pro naplnění cílů tohoto projektu?

Myslím si, že je dostatečně personálně zastoupen. Opravdu, když si vezmu ty instituce, co tady působí, je nás dost a všichni si myslím, že máme potřebnou kvalifikaci. Nesetkala jsem se v rámci tohoto směru s někým, kdo by nevěděl. Samozřejmě vždycky někdo z nás na něco kápne, co si úplně není jistý v kramflecích, ale myslím, že tady na [REDACTED] to dělají všichni, které to zajímá, mají o to zájem, takže pokud něco nevíme, doptáme se nebo v rámci právě toho multidisciplinárního týmu jsme schopni se na určitých věcech poradit.

16. Jaké (další) možnosti zefektivnění preventivních přístupů byste navrhovala, popřípadě ty, které se jeví jako neefektivní, změnila?

Vždycky by bylo lepší, pokud by bylo víc lidí a víc peněz. To je jednoduchá otázka. Samozřejmě narážíme na to, že spíš ta finanční stránka. My bychom byli i ochotní dělat, i by ti lidi o to měli zájem, na druhou stranu, co si budeme povídat, nikdo z nás nebude něco dělat zdarma nějak extra ve svém volném čase, protože toho máme v práci všichni dost, ale kdyby trošku ta finanční podpora byla v něčem lepší, zase by se dali dělat jiné věci, mohli bychom se víc třeba vzdělávat v některých oblastech, takže to si myslím, že by nebylo špatný, kdyby na to byla nějaká částka, zase nemůžu říct, že mě by jako

zaměstnanci by magistrát neumožňoval se vzdělávat v určitém směru, určitě mi vyjdou vstříc, ale vždycky by byla určitě nějaká jiná cesta, která by se dala vylepšit.

17. Další otázka se týká projektu Systém včasné intervence, který ale v [REDAKCE] zavedený není. Je nějaký rozdíl oproti městům, kde tento projekt již nějakou dobu funguje? Např. ve spolupráci, rychlosti zásahu apod.

Nemůžu posoudit, nevím, jak to mají jiná města. My v rámci systému včasné intervence získáváme zejména kódované zprávy z policie, což znamená pokud nám dítě spáchá trestný čin či jinak trestný v jiném kraji než je kraj Olomoucký, tak jsme o tom uvědomění v rámci té kódované zprávy, která vlastně dojde datovou schránkou, což je takový urychlený systém, že na to nečekám třeba 14 dní, ale už na druhý den vím, že to dítě mi někde kradlo, spáchalo nějaký trestný čin, takže si myslím, že by se to do toho systému určitě dalo zahrnout, a je to fajn. V tom vidím určitě pozitivní věc a určitě se tomu nebudu bránit i nadále.

18. Myslíte si, že je v [REDAKCE] dostatečné množství volnočasových aktivit? Jaké mají mladiství možnosti trávení volného času v [REDAKCE]?

Já nejsem [REDAKCE], takže nemůžu úplně říct na 100%, nicméně z toho, co dělám nebo jak se tady pohybuju.. myslím si, že množství volnočasových aktivit placených je dostatečné, nejsou ty neplacené. Jak říkám, neziskové organizace sice fungují, fungují nízkoprahové kluby, ale pokud tam to dítě dělá prostě nepořádek, vyhodí ho ven a to si myslím, že by nemělo být. Že pokud do toho někdo jde za účelem pomoci těmhle klientům, takovým děckám, měl by počítat s tím, že u těch klientů se můžou vyskytnout různé druhy chování a měly by si s tím umět poradit a ne to řešit tím, že to dítě vyhodí. Takže to dítě když si prostě.. dobře, ono tam sice hraje fotbálek, je u toho sprostý, ale aspoň je vidět, že něco dělá. Pokud oni ho vyhodí, tak ty děcka nám to kolikrát řeknou sami..“paní, já se nudím, tak jdu prostě krást“. Takže to si myslím, že je špatně.

19. Chtěla byste zdůraznit ještě nějakou oblast, o které jsme se bavili? Nebo zdali je něco, na co jsme během rozhovoru zapoměli?

Není, to je všechno.

Příloha č. 3: doslovný přepis rozhovoru s K 3, město A, 17 let kurátorské praxe pro mládež

1. Jaká preventivní opatření jsou realizována v [REDAKCE] (efektivita programů, náročnost programů, financování)?

Naše oddělení dělá už léta, jednak prostě ze zákona musíme plnit věci, které musíme, takže když se k nám dostane klient třeba přes policii, od rodičů, ze školy a tak, řešíme prostě trestnou činnost, záškoláctví, tak nad to, pokud je nějaký čas, tak děláme preventivní programy pro školy v podstatě formou besed, kdy každý ten kurátor má nějaké téma a to nabízíme školám i středním školám, jako je to 5 až 9 a myslím, že i jedna kolegyně chodí teď i mezi třetíáky. To jsou jako drogová závislost, právní vědomí, to, v čem se my orientujeme, extremismus. Pak jsme dělali financování z nějakých grantů ve městě jako prevence kriminality, že jsme pro učitele dělali přednášky na vybraných školách, vypracovali jsme takový manuál, co dělat, když se setkají, vydalo se to i tiskem, s nějakou trestnou činností nebo jakýkoliv problém, co škola může s žáky řešit a my bychom mohli být tomu nápomocni, komu mají třeba oznamovat věci, jestli třeba policii nebo nám nebo nějaké týrané děti, zanedbávání. Takže na to jsme měli nějaký mini grant. To se vydalo, rozdalo všem školám v tom správním obvodu, nejen v [REDAKCE], ale i v okolních vesnicích.

2. Jaká preventivní řešení jsou účinná v boji s patologickými jevy mládeže a zároveň nejvíce využívaná?

Samozřejmě ta naše práce je hodně individuální, jako ta práce s tou rodinou a s tím dítětem. Takže forma nějakých těch výchovných pohovorů, opakovaný nějaký dohled, i když třeba není stanovený soudem, no a pak pokud se to nějak prostě prohlubuje, co se nám docela osvědčuje, jsou prostě nějaký krátkodobý dvouměsíční pobyty, buď je tady středisko sociální prevence, který jako je takový, tam ta indikace je, když prostě je třeba nějaký problém v rodině, ale dítě má nějaký zájem, aby chodilo do stejné školy, jak chodí, aby se tam nepřerušilo ..aby tam prostě se jen zjistilo, co tam je v tom vztahu s rodiči. Pak jsou střediska výchovné péče, ty jsou jako dobrý, ty využíváme docela často a to je, že dítě jde na 2 měsíce do toho střediska a potom z toho je nějaká závěrečná zpráva psychologa, etopeda, pedagoga, jak dál s tím dítětem postupovat. To všechno jsou

preventivní věci, které často pomůžou nebo prostě nepomůžou nic a řeší to třeba potom nějakou trestnou činností, pak už je to věc nějaká trestněprávní.

3. Jaká možná preventivní řešení byste spatřoval jako účinná, ale na území města [REDAKCE] chybí nebo není dostatečně realizována?

Ono to není tak jednoduchý, ale možná by tu fakt pro nějaký... Já to dlouhodobě vidím, že by možná prostě nějaká třída v rámci nějaké školy, kde by prostě byla jako zařízení na nějaký děti, který mají vážnější poruchy chování, kde bych si představoval více učitelů. Teď nevím, jestli by to měla být spíš speciální škola, protože někdy by ty děti ani do speciální školy nepatřily, nebo jako normální základka. Toto si myslím, že v rámci [REDAKCE] jako tady docela chybí. Ale samozřejmě nějaké opory v zákoně, to není tak jednoduché. Já prostě mluvím o tom, co by jako bylo účinný. Třeba v rámci ústavních výchov, je tady jedno ústavní zařízení, které je hodně přísný a kde to dítě jde třeba na 2, 3 měsíce, až splní nějaké body, pak se třeba vrací, tam z toho mají respekt. Tam se nedá zdrhnout tak jednoduše, takže tady prostě nějaký takový zařízení funguje. Analogicky, kdyby prostě něco bylo v tom školství, tak bych prostě to uvítal, pak fungují různé kluby pro děcka, volnočasový a tak, samozřejmě toho není nikdy dost a některé jsou lepší, některé horší.

4. Které signály ze života dítěte se stávají podnětem pro preventivní zásah?

Jednak je to záškoláctví, to je hodně silný indikátor. Jednak to musíme řešit a jednak to ukazuje hodně na jiný problém. Pak je to nějaká drobná přestupková činnost, drobné krádeže nebo ve škole nějaká nezvladatelnost, že škola prostě neví, co s tím dítětem, jak se k němu chovat. Takže problémy ve škole jsou hodně častý. Nebo problémy doma, toulání se, útěky z domova – to už je taky hodně veliký problém, kde je to jako podnětem. Drobná trestná činnost, samozřejmě, když začnu nějakou velkou trestnou činností, ale už i ty drobné přestupky u nezletilých, když nám to přestupková komise pošle přestože to dítě nemá patnáct let, takže nebude řešeno tak nějak v přestupkové komisi, tak my si je zveme a řešíme to. Pak zneužívání návykových látek, alkohol.

5. Kdo a jakým způsobem tyto signály fakticky vyhledává či zaznamenává (registruje)?

Tak každé v rámci kompetencí. Policie, přestupková komise, kurátoři, potom třeba přestupková komise školská, když je záškoláctví a prokáže se, že rodiče to zanedbávají, tak to

je... školský úřad má pro tady to zřízenou přestupkovou komisi. No a škola samozřejmě. Prostě každý, kdo s tím dítětem přijde do styku.

6. Kdo bývá nejčastějším oznamovatelem? Jaká instituce Vás nejčastěji kontaktuje o problémových mladistvých?

Asi úplně nejčastěji policie, že mladiství se něčeho dopustili, přijde. Ať je to přestupek, nebo trestný čin. Když je to přestupek, pak to přijde ještě od přestupkové komise, školy, rodiče. Rodiče přijdou sami jako, ale není až tak úplně časté, přijdou třeba pro radu, že si už neví rady s děckem. A někdy i samotné dítě, ale to už když má problémy jako doma, to se taky stává. Ale běžně policie, pak následně třeba státní zastupitelství, soudy, ale ti už nejsou oznamovatelé, k těm se to dostane až později. Kurátor má vlastně takovou zvláštní jako roli, on není u těch institucí, on není nikde ten hlavní, ale nicméně to dítě od zahájení nějakého řízení doprovází celou dobu, má takový jakoby nejširší záběr.

7. Jaká je nápravná reakce na zaznamenané signály asociálního vývoje dítěte, jaké jsou konkrétní postupy nápravy?

Samozřejmě od nás jsou to výchovné pohovory, nějaký prostě dohled, spolupráce s různými specialisty, psychology a tak. Může to být pobyt v psychiatrické léčebně, zvlášť když by to dítě mělo být medikováno. A na základě prostě spolupráce naší s těmito institucemi, tak se prostě dává potom nějaký návrh jak dál postupovat. I různých nestátních zařízení, třeba drogově závislí nebo experimentátor, prostě snažit se třeba do nějakého toho [REDACTED] jako dostat, aby tam chodil, tam třeba do nějakých skupin a tak. Takže kurátor často jako je i takový koordinátor. Ještě v rámci trestu probační a mediační služba postupuje, takže tady toto nějak zkoordinovat.

8. Jaká je účinnost zásahů, co napomáhá účinnosti zásahů a co naopak pokusy o nápravu situace maří?

Tak musí to být docela rychlý. Když se něco děje, tak prostě to dítě by se mělo cítit, že skutečně o něco jde, takže nemá cenu ničím vyhrožovat rok, dva a nic nedělat. To děcko prokoukne, že to jsou jenom... Takže, někdy třeba zakázka rodičů nějak ho postrašte – to prostě takhle nejde dělat. Skutečně to musí být něco reálného. Účinnost zásahů, no tak, když.. to je docela velké zásah, když třeba nějaký to středisko výchovné péče. Dítě jde na 2 měsíce z rodiny a tak. Co napomáhá účinnosti zásahů – tak, když ho chceme někam umístit, tak aby tam byla volná kapacita, nebo rozšířená kapacita, protože třeba někdy by

člověk chtěl, ale oni řeknou „máme volno za tři měsíce“, tak to už jako...to už je pozdě, to by už třeba nemělo význam. Pokusy o nápravu maří často nespolupráce rodičů, to je hrozně důležitý, protože úplně jinak se řeší věc, když ty rodiče to vnímají jako problém a chtějí to řešit a přijdou třeba zavčas, než když to bagatelizují, nechtějí to řešit a „prostě to víte, jsou to kluci“ a oni se třeba porvou a on už je to fakt třeba agresor a pro ně je to klukovina a tam je ublížení na zdraví. Tady v tom momentě musíme jít třeba proti rodičům, ale jak jsem třeba řekl SVP, to se samozřejmě dá nařídit soudem, když je nějaký soudní řízení, to je jako výchovný opatření stanovený soudem, ale jde to taky dobrovolně, my to třeba můžeme rodičům dobrovolně doporučovat, a oni když to budou jakoby „ne, my ho tam nedáme“, tak samozřejmě ten zásah je třeba o to pozdější a není to prostě tak rychlý. Maří to tedy samozřejmě nespolupráce. Třeba některé školy třeba taky chtějí po nás.. co se týče třeba záškoláctví, mají docela jasnou metodiku, co mají dělat, když tam je tolik hodin, výchovný komise a takhle, škola třeba půl roku něco omlouvá, ví, že prostě tam rodiče cos píšou, pak se teda rozhodne nám zavolat a chtějí abychom to do týdne vyřešili, což nejde jako jo. Někdy i ta spolupráce s těma školama není úplně ideální, ale to oni můžou říkat třeba taky, ale tak snažíme se, když je to vedení tam rozumný, zajímat se o to, co my můžeme a nemůžeme, nebo kdo co dělá, tak ta spolupráce je tam lepší.

9. Jak je známo, rodina má největší vliv na dítě. Jsou preventivní řešení dostatečně orientována tímto směrem? Jaké jsou možnosti spolupráce s rodinou, jak se postupuje v případě jejich neochoty?

Často, teď se mi včera dostala jako do ruky nějaká holka, kde teda jsou nějaký kroky, bude chodit za mnou..nicméně jako doporučení je tady třeba, aby navštěvovali poradnu, rodinnou poradnu, protože tam otec tu holku trestá, sice je tam jakoby důvod, nicméně trestá až nepřiměřeně, mohl by tam být jako problém, a tam často prostě třeba matka by šla někam s dítětem, a ona by potřebovala, aby tam byla celá rodina, a otec prostě řekne „já nikam nepůjdu“, a takže se řeší třeba problematický dítě. Nicméně ty problémy pochází třeba z toho rodinného prostředí, a když se to neřeší celý, tak je ta účinnost jenom částečná. Není prostě jednoduchý dostat někdy celou tu rodinu do té poradny, a co si budeme říkat, já někdy mám taky pocit, že ty instituce nejsou taky úplně jakoby všemocný a někdy to prostě nemusí vyjít, že rodiči nemusí vyhovovat nějaký konkrétní psycholog, pokud vím, že je s nimi jinak domluva, já třeba řeknu „to není jediný psychiatr, zkuste někoho jinýho“, protože lidi jsou někdy citlivý na to, někdy prostě někdo tlačí, Někdy to

chce čas, než ti rodiče něco přijmou. Je potřeba rodičům pořád opakovat, ujišťovat je, protože to není jako lehký a když „to musíte, to musíte..“

10. Jaký je největší a nejčastější problémový jev u dětí a mladistvých? Jakých přestupků se mladiství nejčastěji dopouštějí?

Tak nejběžnější, pokud to bereme z nějaké té trestné činnosti, jsou krádeže, to je nejčastější. Samozřejmě to ještě nemusí být ten největší problém a čím dřív to dítě začne, tím je to problematičtější osobnost. Když děcko začne s krádežemi v 11 anebo s nějakým patologickým jednáním, tak je to úplně něco jiného, než v 16. Takže pro ten věk, čím je to děcko mladší, tak tím to bývá opravdu problematičtější. Takže, krádeže, záškoláctví, samozřejmě potom nějaký výchovný problémy, to je hrozně širokej pojem, ale co už je nějak konkrétně spočitatelný. Zneužívání návykových látek taky, ale už to není tak častý. Často to bývá ale i spojený, ta trestná činnost všelijak kumuluje. Pak samozřejmě různí skinheadi, extrémisti, ale to už není to nejčastější, samozřejmě ale je to problém.

11. Jaká se jeví spolupráce mezi OSPOD a dalšími institucemi (policie ČR, probační a mediační služba, školy a školská zařízení, státní zastupitelství, soudci pro mládež, zdravotnická zařízení, nestátní neziskové organizace atd.)? A spolupráce s manažery prevence kriminality v regionu?

Celkem bezproblémová. Policie, protože se to tam často na těch obvodech mění, teď třeba s kolegyní obcházíme obvodní oddělení a nějakou prezentací jim říkáme, co děláme, jaké jsou naše kompetence, a snažíme se třeba tu spolupráci, kde to třeba hapruje, aby nám třeba nějakým způsobem, usnesením, oni zase třeba na nás.. takže jako ta vůle tam je. Probační a mediční služba – ta spolupráce jako i je, tak trošku se to dubluje, probační a mediční služba, oni samozřejmě tam nemají jenom mladistvé, mají je tam pod nějakými dohledy, taky vykonávají dohled probačního úředníka, může být třeba i dítě 13ti letý, které se dopustí trestního jednání a u soudu dostane tento dohled, tak pak jako spolupracujeme, oni si někdy od nás vyžádají nějaký podklady, my od nich, když je tam třeba náhrada nějaké škody, tak když je to prostě takhle, že je 6 tisíc škoda a on to složenkou pošle, napíše tam třeba náhrada za způsobenou škodu, když je to třeba ale složitější, je potřeba tam udělat nějakou dohodu, nebo splátky a tak, tak to dělá ta probační a mediční služba. Státní zastupitelství: chtějí po nás různé zprávy, vyjádření. Soudci pro mládež: je to často věc nějakýho kontaktu i telefonického, konkrétně nějaký případ, že se domlouvám se soudcem kudy to půjde nebo prostě jestli věc nechat ještě odročit, to je spíš

u těch opatrovnických věcí, třeba u těch ústavních výchov, jestli dát děcku ještě nějakou šanci a tak, ta spolupráce není špatná, samozřejmě jsou různí soudci, s někým je domluva lepší, s někým prostě písemně, zdravotnická zařízení: tam je někdy problém, i s těma omluvami a tak, protože oni vlastně nad sebou nemají nic, je hrozně těžký je i třeba někde shromáždit, nějaký ty pediatri a teď třeba jim říkat jako něco o spolupráci, protože oni jsou soukromí, každéj má svou ordinaci, oni se sejdou nad nějakým lékem nebo já nevím, lékařská komora si je třeba svolá. Vím, že vedoucí jednou se tam jako zlobili a jim prostě říkali „tady je problém s tím omlouváním žáků“, většinou ti pediatri.. jako zase, když jim člověk zavolá, tak jako prostě fungují, to je to, že není úplně jasný, jako jak omlouvat dítě, protože omlouvají rodiče, ale zas když je to takové to skryté, jako záškoláctví, kde rodiče omluví všechno, tak škola má za určitých okolností právo chtít od doktorů potvrzení, že tam byli a tak dále. Doktoři zase „my ale neomlouváme, to omlouvají rodičem, my jako jenom léčíme“, takže v tom to někdy tak nějak hapruje, že to není nějaká státní instituce, ale je to soukromej pediater. Tím je to ztížený, ale mnozí jsou aktivní, dobří, a udělají v podstatě, když jim to vysvětlíme nebo když by jim třeba zavolal kurátor, tak to třeba vystavují, jestli je to fakt omluvenka nebo prostě to neomluví nebo neuznají onemocnění. Nestátní neziskové organizace: no tak taky s některýma lepší, horší, některé víc potřebujeme, některé třeba jenom okrajově. Spolupráce s manažery prevence kriminality: jo, tak taky prostě, zvláště, když nějaký grant nebo chceme třeba nějakou neziskovku protlačit, že prostě dělají něco, co je důležitý pro tu mládež, tak jako se snažíme, aby bylo prosazený.

12. Jaké kompetence nejvíce využíváte v přípravném řízení (výslech, konfrontace, seznámení a výsledky vyšetřování), v hlavním líčení a ve veřejném zasedání v trestních věcech mladistvých?

My se účastníme celkem všeho. A snažím se nebýt pasivní jako u toho. Třeba účast na přestupkové komisi, já si zjistím, jak finančně na tom jsou rodiče, aby to třeba zohlednili, a když se mi to nezdá, protože tam advokát není, tak navrhuji třeba zastavení, když mám pocit, že tam ty důkazy třeba nejsou a snažím se třeba pomoci. To stejný u výslechu, tam i seznámení s výsledky vyšetřování, to je vlastně úkon, kde my můžeme dávat návrhy, jak by se mělo postupovat, jestli třeba to podmíněně zastavit řízení nebo jestli úplně to zastavit, a často po dohodě nějak s advokátem nebo tak. Takže toho využíváme docela často. Konfrontace, tak to my žádnou konfrontaci neuděláme, to musí k tomu přistoupit policie a nedělá to tak úplně často. Sem tam nějaká konfrontace, ale není to moc častý

úkon. Ale výslechy a prostudování spisu, to jo. Hlavní líčení to je samozřejmě hrozně důležitý. Tam u soudu vlastně popíšeme, známe to děcko tam nejlíp, takže popíšeme, z jaké rodiny, nějakou tu rodinnou anamnézu. Samozřejmě my se už nevyjadřujeme tam jako třeba advokát nebo státní zástupce, jestli by mu měli dát 6 měsíců nebo jaké prostě.. já řeknu výchovný trest nebo podmíněný trest a samozřejmě, když chci, tak minimalizovat řeknu, z toho a toho důvodu, prostě mám jinej slovník, ale protože tam mám jinou roli, já tam nejsem žádný další advokát a moje role tam není jakoby ještě jeden advokát. Máme prostě prosazovat zájem dítěte, a některý děcka nebo ty mladiství jsou prostě.. ta trestná činnost je veliká, nedá si říct. Takže náš návrh může být, i když ne často, jakoby blíž i tomu žalobci, nebo státnímu zástupci. Jako třeba přísnější potrestání. Ale k hlavnímu líčení chodíme pravidelně. Veřejné zasedání: jak co. Bývá často proměna podmíněného na nepodmíněný trest, tak tam třeba chodíme, protože je to důležitý.

13. Hlavním cílem transformace je sjednocení postupu pracovníků. Jak se Vás tento krok osobně dotýká? Spatřujete tento systém opravdu efektivní v praxi?

Tady systém včasné intervence někde uvízl. Já sám jsem prostě měl to tady na starosti. My v rámci systému včasné intervence děláme prostě, jak říkám, nějaké besedy třeba policii, takhle se snažíme. Nicméně tady bylo avizováno, že to bude propojení, jako i počítačů, těch systému, policie, státní zástupci atd. K tomu vůbec nedošlo, to prostě uvízlo někde v půli, teď je to pozastavený. to bylo na ministerstvu vnitra, teď to přešlo pod MPSV, celej ten systém, tady ty systémy, je to pozastavený, dělal to Autokont, já sám k tomu mám hrozný výhrady, protože nám chtěli nasadit program, který nedosahoval ani zdaleka úrovně, kterou jsme měli předtím, takže prostě tady pracovníci to odmítali, furt to jako dolad'ovali, než se to prostě zastavilo. Fungoval tu Tým pro mládež, ale mně to nepřišlo až tak efektivní, byli tam zástupci policie, nás, soudů, státní zástupci, já jsem občas tam pozval někoho.. ale postupně oni moc aktivní nebyli, každý má své práce dost, nějak se to prostě nerozběhlo tady. Jako samozřejmě ministerstvo slibovalo spoustu... metodika, jak to všecko a v podstatě nic z toho podle mě nebylo. Takže systém včasné intervence... co funguje je a co je systém včasné intervence, ale to taky není věc Autokontu, ale policie, dřív tady byla tzv. poštovní přihrádka, kde policie nám přímo posílala, když nějaký mladistvý nezletilý se něčeho dopustil, v jiným okrese, tak já jsem to tady hned měl, prostě rozděloval jsem to. To potom skončilo, poště se to nějak nevyplatilo. Tak je tady prostě takovej zakódovanej systém, že nám policie posílá všecko, všechny události, co jsou. To funguje. Buď se něčeho dopustí nebo prostě rodiče jako třeba

byla tam nějaká hádka, policie tam zasahovala, bylo tam dítě, oni nám to pošlou. A pak nám posílají úplně všechno, jakože třeba nezletilýmu někdo ukradnul mobil. Tak pokud není pachatel, tak já s tím jakoby nic neudělám. Samozřejmě policie po nás může chtít třeba i zprávu na toho poškozenýho, jestli třeba nemá nějaký tendence si vymýšlet. Takže toto jediný funguje.

14. Dalším cílem je změna orientace z ústavní výchovy do rodinné. Jaký postoj a názor k tomuto zaujímáte?

Já samozřejmě, pokud by to nějakým způsobem takhle šlo, tak v podstatě... My ústavní výchovu navrhujeme proto, až když není jiný řešení. Samozřejmě kdyby prostě bylo víc jakoby nějakých takových alternativních jako přístupů a to, tak se třeba předejde té ústavní výchově, jak jsem třeba mluvil o té třídě nějaké speciální. I když jako teď tou změnou toho zákona o sociálně-právní ochraně dětí, že prostě tady budou pěstouni nějakí jako dočasní, se prostě jako kurátorských dětí netýká. Jednak nevím, jestli ta společnost na to je připravená, ale třeba oddělení péče o rodinu a děti má pár takových rodin, samozřejmě to teprve začíná, má je třeba ve Zlíně nebo v Liberci, jako no dobře, tam jde o to, když tam dáme dítě třeba na přechodnou dobu, třeba to může být tak, že by se třeba vrátily do té rodiny, no tak když se pošle to děcko do Liberce, tak už ten kontakt s tou rodinou je nulovej. Takže takhle, já nebudu moc chytračit, já nese to hodně jako problémů. Ústavní výchova, to je hrozně moc problémů u ústavních výchov, tam je taky problém, že děcka zdrhají, není to prostě nějak... nefunguje to tak, jak by mělo fungovat. Obecně já na to mám názor, že spoustu věcí nařizujeme, ale nejsme už schopni jakoby to vymoci. Teď je změna, že ústavní výchova bude jenom n a3 roky, že se to jako má přezkoumávat, klidně, ať se to prostě dělá, já, když to prostě aspoň trochu jde, tak ať jde zpátky do rodiny, já s tím nemám žádný problém.

15. Je systém prevence kriminality mladistvých dostatečně personálně zastoupen? A mají pracovníci OSPOD potřebnou kvalifikaci pro naplnění cílů tohoto projektu?

Řekl bych, že ano. Třeba tady v [REDAKCE]. Ale na některých malých městech prostě bych řekl, že to není úplně ideální, že oni mají prostě malou jakoby agendu, takže on je tam třeba kurátor pro mládež, zároveň tam má třeba náhradku. Otázka zastupitelnosti, v úřední den jede na soud, je tam jedinej kurátor, tak tam ho vlastně zastupuje třeba někdo, kdo tu práci nedělá. Tady v [REDAKCE] to jde, protože tady je to personálně docela

jako obsazený. Jsou tady dvě oddělení, a ti kurátoři se zastoupí. Ale na těch malých městech bych řekl, že je to problém. Samozřejmě zase na druhou stranu, se to přiblížilo těm lidem. Takže někdo třeba dřív z Uničova jezdil za kurátorem do Olomouce, teď má v Uničově.

16. Jaké (další) možnosti zefektivnění preventivních přístupů byste navrhoval, popřípadě ty, které se jeví jako neefektivní, změnil?

Já myslím, že k tomu jsem řekl už docela dost.

17. Další otázka se týká projektu Systém včasné intervence, který v [REDAKCE] již nějakou dobu funguje. Co tento projekt přináší nového, jeho pozitiva/negativa?

Uvázlo to někde, prostě ta očekávání byla jako veliká a podle mě si prostě nabrali něco a vůbec za pochodu pak zjistili, že to není tak jednoduchý udělat agendu tady, protože spousta rejstříků a ono se to prostě spíš přidává, rozhodně neubírá, takže tady v tom to prostě nějak uvázlo. Uvidíme, co bude dál. Teď je to oficiálně pozastavený.

18. Myslíte si, že je v [REDAKCE] dostatečné množství volnočasových aktivit? Jaké mají mladiství možnosti trávení volného času v [REDAKCE]?

Já bych řekl, že i je. Třeba [REDAKCE], ten tady dělá neskutečný množství a dovedou i zohlednit jako finančně třeba slabší rodinu. Řekl bych, že v [REDAKCE] ano. Problém je potom čím dál od nějakého velkého města, na těch vesnicích a tak, tam, i když dítě chce, tak já nevím, do nějakého kroužku je to 15 km, není to prostě jednoduchý, aby dojíždělo do [REDAKCE]. V [REDAKCE] bych řekl, že to problém není.

19. Chtěla byste zdůraznit ještě nějakou oblast, o které jsme se bavili? Nebo zdali je něco, na co jsme během rozhovoru zapomněli?

To už je tak asi všechno.

Příloha č. 4: doslovný přepis rozhovoru s K 4, město C, 7 let kurátorské praxe pro mládež

- 1. Jaká preventivní opatření jsou realizována v [REDAKCE]? (efektivita programů, náročnost programů, financování)**

Bohužel mi není známo, že by nějaká preventivní opatření byla realizována.

- 2. Jaká preventivní řešení jsou účinná v boji s patologickými jevy mládeže a zároveň nejvíce využívána?**

Podle mě, hlavně práce s rodinou, ale chybí kapacita osob, které by se tímto problémem zabývali.

- 3. Jaká možná preventivní řešení byste spatřovala jako účinná, ale na území města [REDAKCE] chybí nebo není dostatečně realizována?**

Snad vyšší počet sociálních pracovníků, vytvoření nějakého centra pro děti starší 15 – ti let.

- 4. Které signály ze života dítěte se stávají podnětem pro preventivní zásah?**

Rozchod rodičů, záškoláctví, šikana...

- 5. Kdo a jakým způsobem tyto signály fakticky vyhledává či zaznamenává (registruje)?**

Předpokládám, že by to měli být hlavně rodiče, škola.

- 6. Kdo bývá nejčastějším oznamovatelem? Jaká instituce Vás nejčastěji kontaktuje o problémových mladistvých?**

Viz předchozí odpověď, bohužel často se neděje zpočátku nic, oznámení chodí až když je problém vyhrocen.

- 7. Jaká je nápravná reakce na zaznamenané signály asociálního vývoje dítěte, jaké jsou konkrétní postupy nápravy?**

Z naší strany pohovor u kurátora, pokud dítě ve svém nevhodném chování pokračuje následuje např. diagnostický pobyt, vždy je však důležitá spolupráce rodiny, dost

těžko se například vysvětluje otci alkoholikovi, že by jeho syn či dcera neměl požívat alkohol.

8. Jaká je účinnost zásahů, co napomáhá účinnosti zásahů a co naopak pokusy o nápravu situace maří?

Opět viz předchozí odpověď, pomoci může hlavně rodina, bohužel i tato rodina pokud není v harmonii, může vše jen ztížit.

9. Jak je známo, rodina má největší vliv na dítě. Jsou preventivní řešení dostatečně orientována tímto směrem? Jaké jsou možnosti spolupráce s rodinou, jak se postupuje v případě jejich neochoty?

Opět se musím odvolat na předešlé dvě otázky, opravdu se vše točí hlavně okolo rodiny. Neochota? Řeší se dohodami, vysvětlováním, nátlak by vše jen ztížil.

10. Jaký je největší a nejčastější problémový jev u dětí a mladistvých?

Záškoláctví, drobné krádeže, drogy.

11. Jakých přestupků se mladiství nejčastěji dopouštějí?

Krádeže.

12. Jaká se jeví spolupráce mezi OSPOD a dalšími institucemi (policie ČR, probační a mediační služba, školy a školská zařízení, státní zastupitelství, soudci pro mládež, zdravotnická zařízení, nestátní neziskové organizace atd.)? A spolupráce s manažery prevence kriminality v regionu?

Spolupráce je dobrá a bezproblémová, vzájemně si vycházíme vstříc.

13. Jaké kompetence nejvíce využíváte v přípravném řízení (*výslech, konfrontace, seznámení a výsledky vyšetřování*), v hlavním líčení a ve veřejném zasedání v trestních věcech mladistvých?

Jsme přítomni výslechům, následně seznámení se spisem, dále se účastníme hlavního líčení, ale jsme malé město, s tímto jsem se setkala během několika let pouze asi 2x.

14. Hlavním cílem transformace je sjednocení postupu pracovníků. Jak se Vás tento krok osobně dotýká? Spatřujete tento systém opravdu efektivní v praxi?

Víte, můj osobní názor je takový, že pokud se jedná o nezletilé děti, snaží se opravdu všichni zapojit velice rychle.

15. Dalším cílem je změna orientace z ústavní výchovy do rodinné. Jaký postoj a názor k tomuto zaujímáte?

Spíše záporný, zatím se stává, že o pěstounství, ať třeba na přechodnou dobu se zajímají různé skupiny lidí, vidina finanční odměny je u některých patrná.

16. Je systém prevence kriminality mladistvých dostatečně personálně zastoupen? A mají pracovníci OSPOD potřebnou kvalifikaci pro naplnění cílů tohoto projektu?

Na první dotaz odpovídám ne, na druhý mám názor asi takový, podle mne je důležité hlavně srdce na pravém místě a empatie, nejsem si jistá, jestli Vám tohle zaručí kvalifikace.

17. Jaké (další) možnosti zefektivnění preventivních přístupů byste navrhovala, popřípadě ty, které se jeví jako neefektivní, změnila?

Neustále práce s rodinou, pořád dokola.

18. Další otázka se týká projektu Systém včasné intervence, který ale v [REDAKCE] zavedený není. Je nějaký rozdíl oproti městům, kde tento projekt již nějakou dobu funguje? Např. ve spolupráci, rychlosti zásahu apod.

Jak jsem již uváděla, u nás funguje opravdu spolupráce dobře.

19. Myslíte si, že je v [REDAKCE] dostatečné množství volnočasových aktivit? Jaké mají mladiství možnosti trávení volného času v [REDAKCE]?

Není.

20. Chtěla byste zdůraznit ještě nějakou oblast, o které jsme se bavili? Nebo zdali je něco, na co jsme během rozhovoru zapomněli?
